

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

A 786,109

786,109

7

PL
5158.9 = Tanakung

T15

W8

1875

Wrtta-sañc'aya

OUDJAVAANSCH LEERDICHT OVER VERSBOUW

IN KAWI-TEKST EN NEDERLANDSCHE VERTALING

BEWERKT DOOR

H. KERN.

Uitgegeven met ondersteuning van 't Koninklijk Instituut voor taal-,
land- en volkenkunde van Nederlandsch-Indië.

LEIDEN, E. J. BRILL.
1875.

VOORREDE.

Het is den schrijver een aangename plicht, dank te zeggen aan de Bestuursleden van 't Koninklijk Instituut voor taal-, land- en volkenkunde van Nederlandsch-Indië, te 's Gravenhage, voor de ondersteuning waardoor de uitgave van dit werk mogelijk gemaakt is. Moge het er toe bijdragen, de belangstelling in Java's oude taal- en letterkunde aan te wakkeren!

12 November 1875.

DE SCHRIJVER.

derling genoeg, vinden we deze dagteekening ook in een op Java, naar een Balineesch voorbeeld, gemaakt afschrift, hetwelk behoort tot de boekerij van 't Nederlandsch Bijbelgenootschap te Amsterdam ¹⁾). Alleen heeft de Javaansche afschrijver de vrijheid genomen *cu. ka.*, wat hij niet begrepen heeft, in *çukra* te veranderen; *titi* in *titli* te verbeteren, en *paksha* in plaats van het onjuiste *pāksha* te spellen. Gedachteloos dus heeft de Javaan de dagteekening van zijn voorbeeld overgenomen en, hoewel hij zijn eigen datum onvermeld laat, spreekt het van zelf dat zijne copie jonger is dan 1829. Intusschen blijft het de vraag, of nu juist het door Friederich meêgebrachte Hs. weleer den Javaan tot voorbeeld gediend heeft. Immers, het is denkbaar dat een Balinees even gedachteloos te werk is gegaan als de Javaan, of wel om andere redenen niet zijn eigen datum, maar dat van zijn voorbeeld gaf. Bij de laatste onderstelling, zou volgen dat beide ons bekende Hss. copieën van een in 1829 geschreven origineel zijn. Het is overbodig te zeggen dat de vergelijking van beide, onverschillig of ze broeders of vader en zoon zijn, niet de minste waarde heeft voor de vaststelling van den tekst, ofschoon het niet ontbreekt aan kleinere afwijkingen in de lezing, vooral ontstaan doordat de Javaansche copiist zijn voorbeeld niet goed lezen kon. Het eenigste wat betrekkelijke waarde heeft, is het voorbericht van den Javaanschen afschrijver, hetwelk ik hier in zijn geheel laat volgen :

|| မှတ်တမ်း စာအုပ်ကို ရေးသားခြင်းအားဖြင့် အောက်ဖော်ပြပါ အချက်များကို သတိပြုစေရန် တောင်းဆိုပါသည်။
 ပထမ အချက်မှာ ၁၈၂၉ ခုနှစ်တွင် ရေးသားခဲ့ခြင်းဖြစ်ပြီး နောက်ပိုင်းတွင် အချို့အချက်များ ပြင်ဆင်မှုများ ရှိကြောင်း ဖော်ပြပါသည်။

1) In Engelmann's Catalog N°. LXXII, 5.

သယံဇာတတို့ကို ပျဉ်းမာစွာ ဖြတ်၍ အသားကုတ်၍ အသားကို ပျဉ်း၍
 အသားကို ပျဉ်း၍ အသားကို ပျဉ်း၍ အသားကို ပျဉ်း၍ အသားကို ပျဉ်း၍
 အသားကို ပျဉ်း၍ အသားကို ပျဉ်း၍ အသားကို ပျဉ်း၍ အသားကို ပျဉ်း၍
 အသားကို ပျဉ်း၍ အသားကို ပျဉ်း၍ အသားကို ပျဉ်း၍ အသားကို ပျဉ်း၍
 အသားကို ပျဉ်း၍ အသားကို ပျဉ်း၍ အသားကို ပျဉ်း၍ အသားကို ပျဉ်း၍

De in dit voorbericht vermelde bijzonderheden zijn den-
 kelijk afkomstig van een Balineeschen zegsman, die door-
 slaande blijken, geeft van grove onkunde. Hij heeft van
 den inhoud des gedichts, inzonderheid van de ingevlochten
 Palambang, d. i. romantisch verhaal, zoo goed als niets
 begrepen. Met uitzondering van de omstandigheid dat eene
 minnende gade door haren echtgenoot heimelijk verlaten
 werd, is de gansche voorstelling scheef, zooals men bij de
 lezing van het gedicht bespeuren zal. Van de hoofdrol welke
 eene eend, eene C'akrawâkâ¹⁾ als bode speelt, waarnaar de
 Palambang dan ook C'akrawâka-dûta getiteld is — heeft
 de Balineesche zegsman niets begrepen.

In hoeverre de opgave omtrent den tijd van vervaardiging
 des gedichts vertrouwen verdient, kunnen we niet stellig
 bepalen. Wel moeten we uit de woorden van den Heer
 Friederich op bl. 1 zijner toelichtingen opmaken, dat de
 vermelding van Kediri, en misschien ook van Kusumawi-
 c'itra, in overeenstemming is met de gewone Balineesche
 overlevering. Hij zegt namelijk t. a. p.: „De vervaardiger
 is Hëmpoe Tanakoeng van Kediri, zoon van Hëmpoe Radja
 Koesoema,” en in zijn Voorloopig Verslag bl. 12 in het-
 zelfde Deel, — dat het Kawi-Râmâyana het werk is van

1) Anas Casarca, door de Engelschen *ruddy goose* genoemd; het inheemsche
 Kawi-woord is *waliwis*, Jav. *maliwis*.

Mpu Râja Kusuma, ook wel Yogîçwara genaamd, den vader van Tanakung en Dharma-ja. Dat Tanakung de dichter van den Wrtta-sañc'aya is, weten we uit het gedicht zelve; dat hij een zoon was van Râja Kusuma uit Kediri, vernemen we door de Balineesche overlevering; of met den Vorst Kusuma-wic'itra van 't Javaansche voorbericht dezelfde persoon bedoeld is als de dichter Mpu Râja Kusuma, blijkt niet, ofschoon de gedeeltelijke gelijkheid in naam zulk een vermoeden zou wettigen.

Volgens Winter, Zamenspr. I, 354 zou de vervaardiger van 't Râmâyana in Kawi Mpu Puywa geheeten hebben, een naam die, het Mpu Kusuma der Balineesche overlevering in aanmerking genomen, bijzonder veel lijkt op eene Javaansche verknoeiing van Pushpa. Voorts zou, altoos volgens Winter, Yogîçwara een zoon van den corrupt lijkenden Mpu Puywa geweest ¹⁾ zijn en de dichter van een Budawaka, een boven alle bedenking verknoeide titel ²⁾. Als andere zoon wordt door Winter Karma-jaya opgegeven. Deze zou de Asmaradahan, lees: Smaradahana, d. i. Verbranding van den Minnegod, gedicht hebben. Vermits de Heer Friederich t. a. p. een Swaradahana, lees: Smaradahana, aan Dharma-ja toeschrijft, op gezag der Balineezen, zijn Karma-jaya en Dharma-ja slechts varianten. De drie genoemde dichters, alsmede Mpu Sêdah en eene menigte andere, zouden in Kediri onder de regeering van Jaya-bhaya gebloeid hebben. Het geheele stuk op bl. 371 der Zamen-spraken is zoo grenzenloos verward, dat er hoegenaamd niets op te bouwen valt. Het is echter waar, dat Mpu

1) Zamenspr. I, 371.

2) Misschien moet het Bodhawâka, of owâkya wezen; in allen gevalle was het een Çiwaietisch werk.

Sédah onder een Jaya-bhaya leefde en zijn gedicht in 1079 Çaka = 1157 A. D. vervaardigde.

Wij moeten ons voorloopig vergenoegen met de overlevering dat Tanakung's leeftijd samenvalt met de laatste jaren van het bloeitijdperk van Kediri, kort vóórdat het zwaartepunt van macht zich verplaatste naar Pëngging ¹⁾). Er is evenwel geen reden om te wanhopen aan de mogelijkheid, dat we eenmaal, met behulp van nog niet toegankelijk gemaakte geschriften, de verschillende tijdperken der Oudjavaansche letterkunde nauwkeuriger zullen onderscheiden dan thans het geval is.

De Wrtta-sańc'aya is, gelijk de titel reeds te kennen geeft, een werk over versbouw en wel over Sanskritsche verskunst toegepast op 't Oudjavaansch. Men zou het nader kunnen omschrijven als een praktisch handboek waarin voorbeelden gegeven worden van een groot aantal monoschematische strofen, zóó ingericht, dat elk er van op de bekende Indische wijze tevens den naam der versmaat behelst, zoodat de modellen tegelijker tijd tot geheugenverzen strekken. Het theoretisch gedeelte bepaalt zich tot eene opsomming van metrische hoofdklassen, te beginnen met strofen bestaande uit 4×1 voet, tot dezulke welke 4×27 voeten tellen; voorts tot eenige algemeene bepalingen. Alles wat op de theorie betrekking heeft is afgehandeld in strofe 3—8. Het praktische gedeelte, d. i. de modelstrofen, loopt van str. 9—108. Onder deze honderd strofen bevatten 104, 105, 106, 107 voorbeelden van reeds vroeger behandelde verssoorten, zoodat het aantal van Indische maten 96 be-

1) Pëngging komt in de Lakon Bandung, bl. 366, vgg. als naam van een rijkzettel voor. Het ware alleszins der moeite waard het Javaansche werk, Bandung, waarvan Winter, Zamenspr. I, 353 gewag maakt, op te sporen, ten einde te zien in welke verhouding het staat tot de twee Lakons Bandung.

draagt. Behalve deze welke de dichter uitdrukkelijk als uit de Sanskrit-prosodie ontleend voorstelt, gebruikt hij in de theoretische inleiding, str. 8, en in de narede, str. 109 en 111, een metrum dat uitsluitend Kawi is. Zijn doel is, te toonen hoe men door variatie en combinatie nieuwe dichtmaten kan verzinnen. Juist omdat bedoelde eigenaardig Kawische variëteit niet door de Indische autoriteiten geleerd wordt, laat Tanakung den naam dier maat onvermeld. Ze komt in Kawi-gedichten meermalen voor; o. a. zijn de eerste Zang van 't Bharata-yuddha en de derde van den Wiwâha daarin opgesteld.

Het Oudjavaansche werk bevat slechts monoschematische strofen, *writta's* in engeren zin; de Mâtrâchandas en Ganac-chandas liggen geheel en al buiten het bestek er van. Daarom kan het eigenlijk geen leerboek der metriek heeten, waarop het trouwens geen aanspraak maakt. Ook verschilt de manier van behandeling van die welke in de leerboeken, hetzij in gebonden of ongebonden rede, gevolgd wordt. Daarin toch wordt van elke maat opgegeven uit welke voeten ze samengesteld is en waar de caesuren vallen. In de poëtische handboeken gaan praktijk en theorie hand in hand, zoodat elk vers in hetzelfde metrum moet opgesteld zijn als dat welks samenstelling daarin geleerd wordt. Tanakung's verzen zijn louter voorbeelden, waaruit men den regel moet opmaken. Zijn manier van behandeling komt nog het beste overeen met die van Warâha-mihira, die in 't 104de Hoofdstuk zijner Brhat-Sanhitâ in 64 strofen evenzooveel voorbeelden van verschillende dichtmaten geeft, niet alleen monoschematische echter, maar ook andere¹⁾. Bij Warâha-

1) Een uitstekend gebruik van dit hoofdstuk der Brhat Sanhitâ heeft A. Weber gemaakt in zijne Metrik der Inder.

mihira is de vorm der verzen bijzaak, de astrologische inhoud hoofdzaak; de rijkdom van maten dient slechts om 't oor te streelen en den dorren, eentonigen inhoud te verlevendigen; in den *Wrttasañc'aya* is de versvorm hoofdzaak, ofschoon *Tanakung*, om eenheid in 't geheel te brengen, een romannetje heeft uitgedacht, als onderwerp van de honderd strofen waaruit het praktische gedeelte van den *Wrtta-sañc'aya* bestaat. Dit romannetje, gezocht en onbeduidend in de hoogste mate, is een afgerond geheel en draagt als zoodanig den bijzonderen titel van *C'akrawákadûta*, hetgeen ons herinnert aan *Kâlidâsa's* vermaarden *Megha-dûta*.

De bronnen waaruit onze dichter putten, en de toonbeelden waarnaar hij zich richten kon, moeten alles behalve schaarsch geweest zijn. Hoewel we vooralsnog niet in staat zijn den tijd van 't werk juist te bepalen, is èn uit enkele uitingen èn uit den geheelen inhoud duidelijk dat er reeds eene rijke letterkunde moet bestaan hebben. Als standaardwerken over metriek vermeldt *Tanakung* dat van *Râmaçarman* en het *Pinggala-çâstra*; zie str. 4; als ook str. 7 en 109, en de Aanteekeningen. *Râmaçarman* is een Indisch schrijver over prosodie, wiens werk meermalen aangehaald wordt, doch nog niet uitgegeven is. Welk boek *Tanakung* met zijn *Pinggala-çâstra* bedoeld heeft, is onzeker. Er bestaat, gelijk men weet, een *Pinggala-sûtra*, uitgegeven door Weber in zijne *Metrik der Inder*. Vermits *çâstra* en *sûtra* op hetzelfde neerkomen, — want het eerste beteekent „leerboek” het laatste „tekstboek,” zou men mogen veronderstellen dat beide titels aan één en hetzelfde boek toekwamen. Vergelijkt men echter de uit *Tanakung* te putten gegevens met den inhoud van Weber's *Pinggala-sûtra*, dan blijkt het dat

er een ander werk bedoeld is, of althans een afwijkende redactie. Want uit str. 109 leeren we, dat Tanakung in zijn Palambang geen andere dichtmaten gebezigd heeft dan die in 't Pinggala-çâstra voorkomen ¹⁾. Nu behelst de Palambang eene menigte van maten, die men in 't Pinggala-sûtra te vergeefs zoeken zou, en daarenboven nog andere welke in genoemde Indische prosodie onder een anderen naam vermeld worden.

In het tot nu toe gevonden resultaat, op zich zelf beschouwd, ligt niets bevreemdends, als men weet wat de Indiërs onder Pinggala verstaan. Pinggala is een slang, en als zoodanig de vader der verzen. Even als Brahman, de Schepper, voorgesteld wordt als de vaststeller van den loop der sterren, en derhalve als de vader der sterrekunde; evenals de Zonnegod, de regelaar van den tijd, de maker des jaars, de vader is van den kalender; zoo is de slang, de type van den cirkel (*wrtta*) ook de prototyp, de vader van alle *wrtta's*, strofen, verzen. Plaatst men zich op Indisch standpunt, dan zal men begrijpen dat ieder schrijver in een tijdperk waarin de Ahangkâra nog niet vergood wordt, het recht zich toekent een boek door hem zelven gefatsoeneerd, maar naar de overgeleverde beginselen behandeld, toe te schrijven aan de mythische prototype, de overoude auctoriteit. Hij die het eerst een Brahma-siddhânta te boek stelde, was geen bedrieger; hij wijdde slechts zijn werk toe aan de bron zijner wetenschap. De Indiër die de uitvinding van schier alle kunsten en wetenschappen aan Çiwa, den Tijd, toeschrijft, zegt niet de geheele waarheid, maar staat

---

1) Waarom hij dat uitdrukkelijk verklaart, wordt in de Aanteek. op die strofe opgegeven.

er dichter bij dan zij die angstvallig zich afsloven om alle uitvindingen als het gewrocht van één enkel individu voor te stellen.

Het ontbreekt den Hindu's aan „historischen zin,” zegt men. Dat is, in 't algemeen gesproken, inderdaad zoo. Maar diegenen onder de Europeanen, welke mythische begrippen argeloos tot denkbeeldige historische personen stem-pelen, toonen nog veel minder „historischen zin” te bezitten en kennen nog veel minder de eerste vereischten der geschiedenis dan de Indiërs.

Toetst men deze algemeene beginselen aan een bijzonder geval, den aanhef van 't Pinggala-sûtra ¹⁾, dan ontwaart men dat de naamlooze vervaardiger volstrekt niet de groote slang als schrijver voorstelt. Hij zegt: mayarasatajabhana-lagasammitam bhramati wāngmayam jagati yasya | sa jayati Pinggalanāgaḥ Çiwaprasādād wiçuddhamatiḥ || D. i. „Heil de slang Pinggala, door den Tijdgod gelouterd van begrip, wiens in verschillende voeten gemeten redekunst (d. i. gebonden-redekunst) in de wereld in omloop is.”

De schrijver geeft daarmee duidelijk te kennen — duidelijk genoeg voor zijn publiek — dat Pinggala de autoriteit van zijn werk is, niet de vervaardiger. Een karakteristiek bewijs er van, hoe goed de oude Indiërs de waarde van figuurlijke spreekwijzen begrijpen is dit, dat hun Materialisten (C'ārṣwāka's, Laukāyatika's) als bron hunner volstrekt atheïstische leer opgeven Bṛhaspati, den god der Rede. Voor hen bestaan er geen goden, daar deze niet vallen onder 't bereik van zinnelijke waarneming (*pratyaksha*). Wanneer zij zich figuurlijk uitdrukken, dan is het niet om te hui-

1) In Weber's Metrik bl. 210.

chelen, want in openhartigheid en geavanceerdheid laten de C'arwāka's niets te wenschen over; ze vermoedden niet eens dat hun landslieden hen zouden misverstaan.

Het zou dan niet zoo bevreemdend wezen, indien het door Tanakung bedoelde Pinggala-çāstra een geheel ander prosodisch werk ware. Maar het kan evengoed eene afwijkende redactie of omwerking van hetzelfde boek wezen. Met al het verschil moeten beide, behalve de stof natuurlijk in 't algemeen, ook in bijzonderheden iets gemeen gehad hebben. Deze laatste bewering steunt op eene vergissing waartoe de dichter van den Wrttas-sańc'aya (of zijn voorbeeld) vervallen is bij str. 91, waarvoor ik naar de aantekeningen verwijs. Vraagt men in welke taal de door Tanakung aangehaalde werken hem bekend waren, dan aarzel ik niet te antwoorden: in 't Oudjavaansch; dus in vertalingen. Het komt mij ten minste ongeloofelijk voor, dat iemand die in staat is het Sanskrit der Indische prosodieën te verstaan, zulke verbasterde vormen zou gebruiken als men in den Wrtta-sańc'aya aantreft, namelijk daar waar de schuld bij geen mogelijkheid bij de afschrijvers ligt.

Welke andere boeken over metriek er in 't Oudjavaansch ook mogen bestaan hebben, ze zijn ons niet bewaard gebleven; de tand des tijds heeft ze verteerd. Uit de gedichten kan men ettelijke maat-varieteiten, die in het Sanskrit niet in zwang zijn, opzamelen, doch de namen van zulke door Kawi-dichters uitgedachte maten is ons onbekend, tenzij we wilden vertrouwen op de opgaven der Hss. Een voorbeeld van zulk eene versmaat levert de 2de Zang van den Wiwāha. Een Javaansch afschrift noemt ze *Wĕgang sulańjari*, een term welke hetzij goed of verkeerd toegepast, in allen gevalle opmerkelijk is als oorspronkelijk Kawi-

woord ¹⁾. De vermelding van de dichtsoort boven elken Zang is juist in de Jav. Kawi-Hss. zeer gewoon, terwijl ik ze in de Balineesche nog niet heb aangetroffen. Vaak is de opgave verkeerd, omdat de Javanen 't ware karakter der oude metriek niet meer kennen en wanen dat het wezen eener versmaat bestaat in het aantal lettergrepen van ieder *páda* of vriel eener strofe. Het spreekt dus van zelf dat ze telkens mistasten, hoezeer de fouten binnen bepaalde grenzen beperkt blijven. Men krijgt een aanschouwelijk denkbeeld van den toestand waarin de Javaansche overlevering in zake van oude verskunst verkeert door hetgeen Winter in zijne Zamenspr. I, 321, vg. mededeelt. Om te zien hoe waarheid en dwaling in de overlevering vermengd zijn, behoeft men slechts een blik te werpen op onderstaande tabel, welke zoo ingericht is dat de dichtsoorten, t. a. p. opgesomd, gerangschikt zijn onder klassen. Dit kon geen moeite kosten, omdat Winter 't getal lettergrepen opgeeft. In de eerste kolom staan de meerendeels corrupte Jav. namen der Kawi-maten; in de tweede de overeenkomstige echte termen, voor zooverre men deze in de eerste herkennen kan:

I. Trishtubh.

1. Lëbda-jiwa

2. Bramara-wilasita

Bhramara-wilasita.

II. Jagatî.

3. C'ondra-wilasita

C'andra-wartman (?)

4. Madu-rëtna

5. Wisati kaṇḍêh

6. Kusuma-wic'itra

Kusuma-wic'itrâ.

---

1) Vgl. Kawi-Studiën, bl. 100.

	III. Atijagati.	
7. Sudira-draka		
8. Dadap menteb		
	IV. Cakwari.	
9. Basonta		Wasanta-tilaka.
	V. Aticakwari.	
10. Manggala-gita		
	VI. Ashti.	
11. Prawira-lalita		Prawara-lalita.
12. Girisa		
	VII. Atyashti.	
13. Sikarina		Cikharini.
14. Sapрати-tala		Prthwi-tala.
15. Kawi-tana		Awitatha
16. Bongsa-patra		Wançapatra
17. Mahesa bayangan		
	VIII. Dhrti.	
18. Naga-bonda		
19. Naga-kusuma		
	IX. Atidhrti.	
20. Sardula-wikridita		Çardula-wikridita.
	X. Krti.	
21. Swandana		Suwadaná
22. Sasadara kawekas		
23. Sulañjari		
	XI. Prakrti.	
24. Wisalya-harini		
25. Swaladara		Sragdhará.
	XII. Akrti.	
26. Kilayu nedeng		

XIII. Wikṛti.

27. Wēgang sulañjani

28. Kuswa-lalita

Açwalalita.

29. Hasta-kosala

XIV. Sangkṛti.

30. Gonda kusuma

31. Woh hing rat.

Er worden nog eenige andere maten opgesomd, waarvan zich de aard niet laat bepalen. Onder de bovenstaande zijn er zeker verscheidene soorten welke niet aan 't Sanskrit ontleend zijn. Vooral van die welke inheemsche namen dragen, zooals Wēgang, Dadap mēntēb, e. dgl. mogen we dat gerust aannemen. Voorts is het duidelijk dat de Wṛtta-saūc'aya niet behoord heeft onder de bronnen waaruit Winter's zeglieden geput hebben.

Het gedicht van Tanakung leert ons eenige versmaten kennen die tot nog toe in Indische werken niet teruggevonden zijn. In de aantekeningen heb ik regelmatig de voornaamste Sanskrit-prosodieën vergeleken, namelijk 't Pinggala-sūtra en Kedāra's Wṛttaratnākara, en de twee Europeesche hoofdwerken over Sanskrit-metrik: Colebrooke's verhandeling *On Sanskrit and Prakrit poetry* ¹⁾, en A. Weber's *Metrik der Inder*. Hier en daar heb ik ook naar andere Indische geschriften verwezen. Bij die vergelijkingen is het mij vooral te doen geweest om te doen uitkomen, dat het Oudjavaansche gedicht enkele niet onbelangrijke bijdragen levert tot volledige kennis der Indische versmaten.

De prosodische regelen door de Oudjavaansche dichters in acht genomen, zijn in alle opzichten dezelfde als die

---

1) In *Asiat. Res.* X, 389, vgg. en *Miscellaneous Essays*, II, 62. vgg.

welke in 't Sanskrit golden. Alleen in de behandeling der caesuur veroorloofde men zich eenige afwijkingen. In 't Sanskrit valt de caesuur of rust uitsluitend daar, waar een geheel woord of het eerste lid eener samenstelling ten einde is. Dit is het natuurlijk stelsel, want men rust niet in 't spreken dan in zulke gevallen. De Oudjavaansche dichters veroorloven zich ook op te houden, te rusten ook in 't midden van een niet-samengesteld woord, doch ze doen dit naar een bepaalden regel. De regel dien ik na vergelijking van een aantal verzen meen gevonden te hebben, is deze, dat de pauze wel midden in een woord mag vallen, maar dan slechts achter eene niet volstrekt toonlooze lettergreep. Bijv. stel eens dat er in een vers een woord als *sinambat* voorkomt, dan mag de dichter eene pauze maken aan 't einde van 't gansche woord, en dat is de meest gewone en Indische manier. Doch om niet al te belemmerd te wezen door het keurslijf der prosodie, mag hij ook achter de lettergreep *nam* ophouden; niet evenwel achter *si*, want deze lettergreep is geheel zonder klemtoon. Op dergelijke vrijere caesuren, waar ze voorkomen, is in de Aanteekeningen geweest. Ter beperking van den zoeven te algemeen gestelden regel moet hier bijgevoegd worden, dat zulke vrijere caesuren alleen gebruikelijk zijn in de *páda's* of vierels; voor 't einde van een *páda* zijn ze te zwak.

Mijne taak als uitgever van den tekst heeft zich bepaald tot: 1) het overschrijven van 't gelithografeerde Hs.; daarbij kon ik gebruik maken van eene transcriptie, indertijd door Dr. A. B. Cohen Stuart gemaakt, waarin hij met zijne gewone nauwkeurigheid de onjuiste lezingen van Friederich verbeterd heeft; 2) het verbeteren van eenige schrijf en spel fouten, voor zooverre ik daartoe in staat was; 3) tot de

scheiding der woorden, voor zooverre het schrijfstelsel van 't Kawi zulks toeliet. Bij dit laatste punt behoor ik langer stil te staan.

De lezer zal bij inzage van den gedrukten tekst ontwaren dat daarin over 't algemeen hetzelfde stelstel van woord-scheiding in acht is genomen als in de Europeesche en in enkele Indische drukken van Sanskrit werken. Het vrij rek-bare stelsel komt hierop neêr: een woord welks sluitletter met de beginletter van het volgende niet tot een samengesteld teeken verbonden wordt, plaatst men op eenigen afstand van 't volgende; ter wille van de duidelijkheid, vooral om dubbelzinnigheid te voorkomen, bezigt men den Wirâma ook wel eens zonder dat er juist gebrek aan een samengesteld karakter is ¹⁾. In 't wezen der zaak, wordt hetzelfde beginsel in de Kawi-Hss. gehuldigd. Het bewijs hiervan kan men vinden door te letten: 1) op de wijze waarop één en dezelfde klank door tweederlei teekens wordt uitgedrukt, al naar mate die klank aan 't einde des woords of in een woord voorkomt; 2) op 't veelvuldig gebruik van den Wirâma, Jav. Paten. De neusklank *ng* wordt, als een woord daarop uitgaat, als Anuswâra, Jav. C'éc'ak geschreven, bijv. *᳚᳚᳚᳚*; maar in het tegenovergestelde geval als *nga*; bijv. *᳚᳚᳚᳚᳚᳚*, *᳚᳚᳚᳚᳚᳚*, *᳚᳚᳚᳚*. Er komen hier en daar uitzonderingen voor, bij samengestelde woorden bijv. *᳚᳚᳚᳚᳚᳚*, doch ook hiervan is de gewone spelling *᳚᳚᳚᳚᳚᳚᳚᳚*. Volgt op den neusklank een ander woord met klinker, dan bezigt men de *nga*, dus *sang adyakh* spelt men *᳚᳚᳚᳚᳚᳚᳚᳚᳚᳚᳚᳚*, geheel in overeenstemming met het in Skr. drukken gevolgde stelsel. Als wij nu één stap verder gaan, en de woorden wier scheiding

1) Met den Wirâma zijn de Hindu's, in gevallen waar 't gebruik er van doelmatig is, minder zuinig dan de meeste Europeesche uitgevers.

door de spelling kennelijk aangeduid wordt, ook op eenigen afstand van elkaar plaatsen, dan veranderen we aan 't wezen der zaak niets; we toonen door zulks te doen niets anders dan dat wij overvloediger schrijfmateriaal bezitten.

Op welke wijze ik bij mijne uitgave het beginsel in toepassing gebracht heb, kan de lezer zelf opmerken, doch over één punt ben ik verplicht nader rekenschap te geven. Het betreft zulke woordjes als *nya*, *ning*, *nika*, *nira*. De vraag is: behooren wij ze met het voorgaande woord aan één te schrijven of niet? Mijns bedunkens, moeten ze met het voorgaande onafscheidelijk verbonden worden, indien ze enklitisch zijn, dat wil zeggen: indien ze accentverplaatsing in 't voorgaande woord veroorzaken. Welke van die woordjes zijn echter enklitisch, en welke niet? Om dit uit te maken hebben we geen ander middel dan de kennis der hedendaagsche Jav. accentuatie vergeleken met het geschrevene Kawi. *Nya*, Jav. *ne* (en deftig *ña*) is zonder twijfel enklitisch geweest, evenals in 't Javaansch. Daarom zal men het niet aan 't begin van een volzin of versregel aantreffen (behalve in geheel andere beteekenis). Met *ning*, *ni*, is het evenzoo gesteld. — *Nira*, *ira* zijn in de hedendaagsche taal enklitisch. Is het woord waarmede ze verbonden worden, paroxytonon, dan kan het zijn accent behouden, want snijdt men, om zoo te zeggen, 't geheel in tweeën, dan blijven er twee paroxytona over; dus *pákënnira* wordt behandeld als *Gába-ráil*. Doch is het woord een oxytonon, dan verliest het den klemtoon geheel en al; dus *mannira*. Had nu hetzelfde plaats in 't Kawi? Ik durf het niet beslissen, en in onzekere gevallen is het beter de woorden te scheiden dan te verbinden, al was het maar omdat in verscheidene talen de gewoonte heerscht, ook en-

klitische woordjes van 't voorgaande los te maken; zoo bijv. in onze eigene taal; zelfs in 't Fransch scheidt men bij enklise de woorden door een streepje. Het is nochtans niet te ontkennen dat de Middelnederlandsche, Italiaansche, Spaansche manier, volgens welke men bijv. *hebbi*; *rivederci*; *tomadlos* spelt, een fijner taalgevoel verraadt. *Nika*, *ika* heb ik behandeld als *nira*, *ira*.

Verreweg 't moeielijkste en ondankbaarste deel mijner taak was de vertaling. Om het Oudjavaansch te leeren verstaan, kan men over twee belangrijke hulpmiddelen beschikken; dat zijn: 't Sanskrit en Javaansch, benevens de letterkunde dezer talen. Doch aan eigenlijk gezegde hulpbronnen van studie ontbreekt het ten eenen male. Het spreekt van zelf, dat iemand die kennis van 't Kawi wil opdoen, begint met de toegankelijke teksten te lezen. Ongelukkig zijn die nog zeer schaarsch; ze bestaan in de door Friederich uitgegeven gedichten *Wiwâha*, *Bhomakâwya*; in den *Wrtta-sañc'aya* en het *Bharata-yuddha*, beide in lithografie; eindelijk in de Kawi-oorkonden. De meeste dier teksten zijn moeielijk te verstaan, deels om den kunstigen stijl, deels om de menigte verouderde woorden. Onder zulke omstandigheden is het een waagstuk een geheel werk te vertalen, en onvermijdelijk dat de vertolker verscheiden misslagen begaat. Wil iemand met zijne geleerdheid eer inleggen, dan zal hij niet licht er toe besluiten, aan 't wetenschappelijk publiek een kijkje te gunnen in zijne werkel. Ik voor mij, die de overtuiging koester dat de fouten eens voorgangers den blik eens navolgers scherpen, en zoodoende een prikkel zijn ter ontwikkeling, wensch naar vermogen bij tedragen tot de aankweeking van eene ten onzent nog steeds verwaarloosden tak der Polynesische taalstudie.

In de aantekeningen zal het den lezer meermalen treffen dat ik woorden welke in de Javaansche woordenboeken als Kawi aangeteekend staan, eenvoudig Javaansch, d. i. Nieuwjavaansch, in tegenstelling tot echt Kawi, noem. Naar mijn begrip zijn alle woorden die een Javaan vrijelijk bezigt, onverschillig aan welke taal, Sanskrit, Kawi, Portugeesch, Arabisch, Nederlandsch, ze ontleend zijn, Javaansch, niets meer en niets minder. Ik wil er rond voor uitkomen dat het merken van een Javaansch woord met een KW., mijns inziens, tot niets leidt dan verwarring, gelijk het geboren is uit verwarring. Wat toch moet dat *kawi* der leerboeken beteekenen? De gebruikers van den term dienen zulks toch het best te weten; welnu, uit het Jav. Handw. i. v. vernemen wij dat het is: „de taal der oude (*sic*) Javaansche dichters (*sic*) en van de woorden, die tot die taal behooren.” Uit deze definitie is, ondanks hare omslachtigheid, niets te leeren omtrent de betrekking waarin Kawi en Nieuwjavaansch tot elkaar staan. De oude Javaansche dichters gebruikten de woorden *tělu*, *pat*, *lima*, enz. en duizend andere even goed als ieder Javaan van heden, hij zij dichter of niet; waarom worden *tělu*, *pat*, *lima*, enz. dan ook niet als Kawi gemerkt? De bedoeling zal wellicht wezen: „zulke woorden als thans in 't dagelijksch leven niet meer gehoord worden, alleen in geschriften voorkomen.” Indien dit de meening is, behoorde men òf de echte oude taal, òf de verknoeide vormen er van, geen Kawi te noemen. Ontneem aan een Latijnsch woord zijn eigenaardigen stempel, en het blijft geen Latijn meer; het moge eene regelmatige ver-
vorming of wel eene verbastering wezen, het is in geen geval Latijn meer. Het is, om één uit meer dan honderd voorbeelden te kiezen, ongeoorloofd, eene klankverbinding

als *मनुष्य* Kawi te noemen, want die taal kent alleen *mānuṣha*, en *manuṣhya*. Men geve aan zulke woorden als *मनुष्य* welken naam men maar verkiest, behalve dien van Kawi; of men vermijde het, de gebruikers van een woordenboek in den waan te brengen dat zulke vormen tot „de taal der oude dichters” behooren. — Genoeg, waar in 't vervolg de term Kawi voorkomt, is er heusch Kawi mede bedoeld; tot afwisseling bezig ik Oudjavaansch.

De Wṛtta-saṅcaya levert voor de Indische metriek enkele gegevens die niet van belang ontbloot zijn, gelijk hierboven bereids opgemerkt is. De aantekeningen zijn zóó ingericht, dat Sanskritisten die zich niet op de beoefening van Javaansch en Maleisch toegelegd hebben, licht een overzicht van die gegevens kunnen krijgen. Mogen de uitkomsten der studie van taal, letterkunde en kunst op de Sunda-eilanden tot nog toe voor de waardeering van den Hinduschen invloed niet zóó groot zijn, als men wenschen kon, het zal bij voortgezet onderzoek zeker hoe langer zoo meer blijken dat de Indische beschaving niet in hare volle beteekenis gekend wordt, indien men 't eigenaardig gewijzigd Hinduïsme op Java, Bali, Sumatra buiten rekening laat. Die Indische invloed is ook daarom zoo merkwaardig, omdat hij niet, gelijk in Achter-indië, alleen van Buddhisten is uitgegaan. Integendeel, het grootste aandeel daarin hebben zoogenaamde Brahmanisten, inzonderheid Ćiwaieten, gehad. Trouwens, dit feit was overbekend, maar mocht toch nog wel eens in herinnering gebracht worden, nu men onlangs in Engeland er over getwist heeft of de Brahmanisten ooit bekeerlingen gemaakt hebben. Natuurlijk volgt uit het feit zelve dat Brahmaansche invloed op Java, enz., werkzaam is geweest het ongegronde van de bewering dat Brahmanen geene

overzeesche reizen ondernamen. — Neemt men dit alles in aanmerking, dan zal men erkennen dat C. Lassen juist gezien heeft toen hij de geschiedenis en oudheidkunde van den Indischen Archipel als een onderdeel in zijne „Indische Alterthumskunde” opnam, hoe men ook over de uitvoering denken moge.

De gedrukte tekst is in de gebruikelijke type, even als de door Friederich uitgegeven *Wiwáha* en *Bhoma-káwya*. In de plaatsing van de zoogenaamde *Layar* mag de nieuwere Javaansche manier niet gevolgd worden. Daargelaten dat de Jav. schrijfwijze ongerijmd is — want de *Layar* is eene bovengeschreven *r*, niets meer en niets minder —, strijdt ze met de spelling der handschriften, en is ze voor 't *Kawi* onbruikbaar, dewijl men, de Jav. manier volgende, onmogelijk woorden als *ryyak*, *ry angkak* e. dgl. kan uitdrukken. Ook de *mb* schrijf ik op dezelfde wijze als de *Hss.*; wat in 't Javaansch als *mb* dienst doet, is eigenlijk een *Kawi mbh*.

Omtrent mijne vertaling moet ik opmerken dat ze slaafscher is dan eene goede vertaling behoort te wezen. Het mocht mij niet te doen zijn, om eene proeve van zuiver Nederlandschen stijl te geven; anders had ik ze niet zóó ingericht.

၂၅၀၂၅၀၂၅၀ နေထိုင်ရာအား ၂၅၀၂၅၀၂၅၀

သံ ဟူ၍ လာစီကွီကီဟု၊ ဝိပဏနိ သဘောအားကို နှိုင်း စားဆွဲရမည်၊
ပိဗြိး ကို သိ၏ အုန္တိ သဘာဝကို ကြည့်၍ ဝိပဏနိက သဘော
ဝိညှိုးရမည် လာစီကွီဟု စာပေပုဒ်ကို ဟုတ်စွာ သဘောပေး၍ ဝိပဏနိ
စားသုံးသည့် ဟူရမည် အညွှန်း သဘောပေးကတိ နေ၍ စာပေပုဒ်ကတိ၊

၂၅၀

စားသုံးရမည့် အစားအစာကို သိ၍ ဝိပဏနိ ဟူရမည်၊ သဘောအညွှန်း
အစားအစာကို သိ၍ ဝိပဏနိက ကျားလည်း ဟူရမည်၊ ဝိပဏနိ
သဘောကို သိ၍ အုန္တိ သဘော ကို သိ၍ သဘောပေး၍ ဝိပဏနိ
သဘောအညွှန်း ဟူရမည် စာပေပုဒ်ကို သဘောပေး၍ ဝိပဏနိ

၂၅၀

ကျားလည်း ဟူရမည်၊ သဘောပေး၍ စာပေပုဒ်ကို
သဘောပေး၍ စာပေပုဒ်ကို သဘောပေး၍ စာပေပုဒ်ကို
သဘောပေး၍ စာပေပုဒ်ကို သဘောပေး၍ စာပေပုဒ်ကို
သဘောပေး၍ စာပေပုဒ်ကို သဘောပေး၍ စာပေပုဒ်ကို

၂၅၀

1. ဝိကီဟု - 2. ဝိ. - Steeds သဘော. - Steeds သဘော ဝိပဏနိ.
3. Steeds သဘော. - ဟူရမည် - ဝိပဏနိ. - စားသုံး

ဤကုသိုလ် ဟောတော်မူတော်မူ ပါမကောဓုမ္မေ ဟောတော်မူတော်မူ
 ဣဒံ အပ္ပမာဒေ ဟောတော်မူ တွဟေတိ ဝါဒေတိ ဟောတော်မူတော်မူ။
 အနိစ္စံ မေဝေဒန္တိ ဝိသိတိ ဝိသိတိ ဝိသိတိ ဝိသိတိ ဝိသိတိ ဝိသိတိ။
 မေတ္တာ ဝိသိတိ ဝိသိတိ ဝိသိတိ ဝိသိတိ ဝိသိတိ ဝိသိတိ။
 မေတ္တာ ဝိသိတိ ဝိသိတိ ဝိသိတိ ဝိသိတိ ဝိသိတိ ဝိသိတိ။
 မေတ္တာ ဝိသိတိ ဝိသိတိ ဝိသိတိ ဝိသိတိ ဝိသိတိ ဝိသိတိ။
 မေတ္တာ ဝိသိတိ ဝိသိတိ ဝိသိတိ ဝိသိတိ ဝိသိတိ ဝိသိတိ။
 မေတ္တာ ဝိသိတိ ဝိသိတိ ဝိသိတိ ဝိသိတိ ဝိသိတိ ဝိသိတိ။
 မေတ္တာ ဝိသိတိ ဝိသိတိ ဝိသိတိ ဝိသိတိ ဝိသိတိ ဝိသိတိ။
 မေတ္တာ ဝိသိတိ ဝိသိတိ ဝိသိတိ ဝိသိတိ ဝိသိတိ ဝိသိတိ။
 မေတ္တာ ဝိသိတိ ဝိသိတိ ဝိသိတိ ဝိသိတိ ဝိသိတိ ဝိသိတိ။
 မေတ္တာ ဝိသိတိ ဝိသိတိ ဝိသိတိ ဝိသိတိ ဝိသိတိ ဝိသိတိ။
 မေတ္တာ ဝိသိတိ ဝိသိတိ ဝိသိတိ ဝိသိတိ ဝိသိတိ ဝိသိတိ။
 မေတ္တာ ဝိသိတိ ဝိသိတိ ဝိသိတိ ဝိသိတိ ဝိသိတိ ဝိသိတိ။
 မေတ္တာ ဝိသိတိ ဝိသိတိ ဝိသိတိ ဝိသိတိ ဝိသိတိ ဝိသိတိ။
 မေတ္တာ ဝိသိတိ ဝိသိတိ ဝိသိတိ ဝိသိတိ ဝိသိတိ ဝိသိတိ။

4. °နိ ဝိသိတိ. — Voor ဝိသိတိ မေဝေဒန္တိ vermoedelijk te lezen: ဝိသိတိ
 ဝါဒေ. — အနိစ္စံ. — 5. ဝိသိတိ. — မေတ္တာ. — ကတ္တာ ဝိသိတိ. —
 ဝိသိတိ. — 7. ဝိသိတိ. — 8. ဝါဒေ.

၆၁။ စာ။ ဣ။ ယံ။ ။ ယ။ ။ |စာစု|
 ဂုဏ်ဓိ၊ ဂုဏ်ဂီ။ နဗြေ။ ယဗြေ။ ။ ကဝ။ ။ |နဗြေဗြေဗာဂုဏ်း|
 ဟုံ။ ဗြေဗြေ။ ဗွံ။ ဝိ။ ဝိ။ ။
 ဘေးတိ။ ဗြေ။ ဂုဏ်။ ဟုံ။ ။ ကက။ ။ |ဂုဏ်|
 ယယာဂ။ ယံ။ ယု။ ဂုဏ်။ ။
 ဝိ။ ဂု။ ဂီ။ ယဗြေ။ ။ ကဗြေ။ ။ |ယဗြေ|
 ဂုဏ်ဓိ။ ဂုဏ်ဓိ။ ။ ဂုဏ်ဓိ။ ။
 ဗွံ။ ယဗြေ။ ဗွံ။ ဗွံ။ ဝိ။ ဝိ။ ။ ကဗြေ။ ။ |ဝိ။ ဝိ။ ဝိ။
 ဗွံ။ ဗြေဗြေ။ ဗြေဗြေ။ ယဗြေ။ ဂုဏ်။ ။
 ဂုဏ်ဓိ။ ဂုဏ်ဓိ။ ဂုဏ်ဓိ။ ဂုဏ်ဓိ။ ။ ကဝ။ ။ |ဂုဏ်ဓိ။
 ဂုဏ်ဓိ။ ဂုဏ်ဓိ။ ဂုဏ်ဓိ။ ဂုဏ်ဓိ။ ။
 ဂုဏ်ဓိ။ ဂုဏ်ဓိ။ ဂုဏ်ဓိ။ ဂုဏ်ဓိ။ ။ ကဝ။ ။ |ဂုဏ်ဓိ။
 ဂုဏ်ဓိ။ ဂုဏ်ဓိ။ ဂုဏ်ဓိ။ ဂုဏ်ဓိ။ ။
 ဂုဏ်ဓိ။ ဂုဏ်ဓိ။ ဂုဏ်ဓိ။ ဂုဏ်ဓိ။ ။
 ဂုဏ်ဓိ။ ဂုဏ်ဓိ။ ဂုဏ်ဓိ။ ဂုဏ်ဓိ။ ။
 ဂုဏ်ဓိ။ ဂုဏ်ဓိ။ ဂုဏ်ဓိ။ ဂုဏ်ဓိ။ ။
 ဂုဏ်ဓိ။ ဂုဏ်ဓိ။ ဂုဏ်ဓိ။ ဂုဏ်ဓိ။ ။

10. ဂုဏ်ဓိ၊ ဂုဏ်ဂီ en ဗြေ met korte i. Voorts နဗြေ. — 11. ဗြေ
 ယာ၊ en ဘေးတိ en ဂုဏ်ဂီ. — 12. ဝိဗြေ in den naam. 13. ယဗြေ. —
 14. Tweemaal ဘေးဗြေ. — 16. ဣ voor ဝိ. — 17. ဝိဗြေ.

ဟောတိုဝါယာ ဝှံ၊
 ဝေယဟော အယုတ္တံ၊
 ဝါယာ အယုတ္တံ၊
 ဟောတိုဝါယာ ဝှံ၊ ။ ကမ ။ | ဟောတိုဝါယာ |
 ဟောတိုဝါယာ ဝှံ၊
 ဝှံ ဝါယာတ ဝါယာတ ဝါယာ၊
 ဝေယဟော အယုတ္တံ၊
 ဟောတိုဝါယာ ဝှံ၊ ။ ကမ ။ | ဟော |
 ဝါယာ ဝှံ၊ ဝါယာ ဝှံ၊
 ဝှံ ဝါယာ ဝှံ၊
 ဝါယာ ဝှံ၊
 ဝါယာ ဝှံ၊ ။ ဝှံ ။ | ဝါယာ |
 ဝါယာ ဝှံ၊
 ဝါယာ ဝှံ၊
 ဝါယာ ဝှံ၊ ။ ဝှံ ။ | ဝါယာ |
 ဝါယာ ဝှံ၊
 ဝါယာ ဝှံ၊
 ဝါယာ ဝှံ၊ ။ ဝှံ ။ | ဝါယာ |

18. ဝှံ. ဝါယာ, in den naam. — 19. ဝါယာ- met ဝ, schijnt het, er onder. — ဝါယာ. — 20. ဝါယာ en ဝါယာ tegen de maat. — 21. ဝါယာ tegen de maat. — ဝါယာ. — 22. ဝါယာ en ဝါယာ tegen de maat.

သက်ဆိုင် ဂုဏ် ဝိပဿနာ အားဖြင့်
 ကာမအာရုံ ဂုဏ် ဝိပဿနာ
 သိပ္ပံပညာ ဝိပဿနာ
 ကာမ ဂုဏ် ဝိပဿနာ « ဗြဟ္မ » | သိပ္ပံပညာ |
 ဗြဟ္မဗျူဟာ သိပ္ပံပညာ
 ကျင့်စဉ် ဝိပဿနာ ဝိပဿနာ
 ဝိပဿနာ ဝိပဿနာ
 ဗြဟ္မ ဝိပဿနာ ဝိပဿနာ « ဗြဟ္မ » | သိပ္ပံပညာ |
 ကာမ ဝိပဿနာ ဝိပဿနာ
 ဝိပဿနာ ဝိပဿနာ
 ကာမ ဝိပဿနာ ဝိပဿနာ « ဗြဟ္မ » | သိပ္ပံပညာ |
 ဝိပဿနာ ဝိပဿနာ
 ကာမ ဝိပဿနာ ဝိပဿနာ
 ကာမ ဝိပဿနာ ဝိပဿနာ « ဗြဟ္မ » | သိပ္ပံပညာ |
 ကာမ ဝိပဿနာ ဝိပဿနာ
 ကာမ ဝိပဿနာ ဝိပဿနာ « ဗြဟ္မ » | သိပ္ပံပညာ |
 ကာမ ဝိပဿနာ ဝိပဿနာ

23. ဝိပဿနာ. — သိပ္ပံပညာ en ဂုဏ် တွင် တွေ့ရသည်။ — 24. ဝိပဿနာ. —
 26. ကာမ. — ဝိပဿနာ. — ဝိပဿနာ တွင် တွေ့ရသည်။ — ကာမ, verkeerd. —
 27. သိပ္ပံပညာ. — ကာမ, misplaatst.

1. $\frac{1}{x^2} = x^{-2}$
 $\frac{d}{dx} x^{-2} = -2x^{-3} = -\frac{2}{x^3}$

2. $\frac{1}{x^3} = x^{-3}$
 $\frac{d}{dx} x^{-3} = -3x^{-4} = -\frac{3}{x^4}$

3. $\frac{1}{x^4} = x^{-4}$
 $\frac{d}{dx} x^{-4} = -4x^{-5} = -\frac{4}{x^5}$

4. $\frac{1}{x^5} = x^{-5}$
 $\frac{d}{dx} x^{-5} = -5x^{-6} = -\frac{5}{x^6}$

5. $\frac{1}{x^6} = x^{-6}$
 $\frac{d}{dx} x^{-6} = -6x^{-7} = -\frac{6}{x^7}$

6. $\frac{1}{x^7} = x^{-7}$
 $\frac{d}{dx} x^{-7} = -7x^{-8} = -\frac{7}{x^8}$

7. $\frac{1}{x^8} = x^{-8}$
 $\frac{d}{dx} x^{-8} = -8x^{-9} = -\frac{8}{x^9}$

8. $\frac{1}{x^9} = x^{-9}$
 $\frac{d}{dx} x^{-9} = -9x^{-10} = -\frac{9}{x^{10}}$

9. $\frac{1}{x^{10}} = x^{-10}$
 $\frac{d}{dx} x^{-10} = -10x^{-11} = -\frac{10}{x^{11}}$

10. $\frac{1}{x^{11}} = x^{-11}$
 $\frac{d}{dx} x^{-11} = -11x^{-12} = -\frac{11}{x^{12}}$

11. $\frac{1}{x^{12}} = x^{-12}$
 $\frac{d}{dx} x^{-12} = -12x^{-13} = -\frac{12}{x^{13}}$

12. $\frac{1}{x^{13}} = x^{-13}$
 $\frac{d}{dx} x^{-13} = -13x^{-14} = -\frac{13}{x^{14}}$

13. $\frac{1}{x^{14}} = x^{-14}$
 $\frac{d}{dx} x^{-14} = -14x^{-15} = -\frac{14}{x^{15}}$

14. $\frac{1}{x^{15}} = x^{-15}$
 $\frac{d}{dx} x^{-15} = -15x^{-16} = -\frac{15}{x^{16}}$

15. $\frac{1}{x^{16}} = x^{-16}$
 $\frac{d}{dx} x^{-16} = -16x^{-17} = -\frac{16}{x^{17}}$

16. $\frac{1}{x^{17}} = x^{-17}$
 $\frac{d}{dx} x^{-17} = -17x^{-18} = -\frac{17}{x^{18}}$

17. $\frac{1}{x^{18}} = x^{-18}$
 $\frac{d}{dx} x^{-18} = -18x^{-19} = -\frac{18}{x^{19}}$

18. $\frac{1}{x^{19}} = x^{-19}$
 $\frac{d}{dx} x^{-19} = -19x^{-20} = -\frac{19}{x^{20}}$

19. $\frac{1}{x^{20}} = x^{-20}$
 $\frac{d}{dx} x^{-20} = -20x^{-21} = -\frac{20}{x^{21}}$

20. $\frac{1}{x^{21}} = x^{-21}$
 $\frac{d}{dx} x^{-21} = -21x^{-22} = -\frac{21}{x^{22}}$

21. $\frac{1}{x^{22}} = x^{-22}$
 $\frac{d}{dx} x^{-22} = -22x^{-23} = -\frac{22}{x^{23}}$

22. $\frac{1}{x^{23}} = x^{-23}$
 $\frac{d}{dx} x^{-23} = -23x^{-24} = -\frac{23}{x^{24}}$

23. $\frac{1}{x^{24}} = x^{-24}$
 $\frac{d}{dx} x^{-24} = -24x^{-25} = -\frac{24}{x^{25}}$

24. $\frac{1}{x^{25}} = x^{-25}$
 $\frac{d}{dx} x^{-25} = -25x^{-26} = -\frac{25}{x^{26}}$

25. $\frac{1}{x^{26}} = x^{-26}$
 $\frac{d}{dx} x^{-26} = -26x^{-27} = -\frac{26}{x^{27}}$

26. $\frac{1}{x^{27}} = x^{-27}$
 $\frac{d}{dx} x^{-27} = -27x^{-28} = -\frac{27}{x^{28}}$

27. $\frac{1}{x^{28}} = x^{-28}$
 $\frac{d}{dx} x^{-28} = -28x^{-29} = -\frac{28}{x^{29}}$

28. $\frac{1}{x^{29}} = x^{-29}$
 $\frac{d}{dx} x^{-29} = -29x^{-30} = -\frac{29}{x^{30}}$

29. $\frac{1}{x^{30}} = x^{-30}$
 $\frac{d}{dx} x^{-30} = -30x^{-31} = -\frac{30}{x^{31}}$

30. $\frac{1}{x^{31}} = x^{-31}$
 $\frac{d}{dx} x^{-31} = -31x^{-32} = -\frac{31}{x^{32}}$

31. $\frac{1}{x^{32}} = x^{-32}$
 $\frac{d}{dx} x^{-32} = -32x^{-33} = -\frac{32}{x^{33}}$

32. $\frac{1}{x^{33}} = x^{-33}$
 $\frac{d}{dx} x^{-33} = -33x^{-34} = -\frac{33}{x^{34}}$

33. $\frac{1}{x^{34}} = x^{-34}$
 $\frac{d}{dx} x^{-34} = -34x^{-35} = -\frac{34}{x^{35}}$

34. $\frac{1}{x^{35}} = x^{-35}$
 $\frac{d}{dx} x^{-35} = -35x^{-36} = -\frac{35}{x^{36}}$

35. $\frac{1}{x^{36}} = x^{-36}$
 $\frac{d}{dx} x^{-36} = -36x^{-37} = -\frac{36}{x^{37}}$

36. $\frac{1}{x^{37}} = x^{-37}$
 $\frac{d}{dx} x^{-37} = -37x^{-38} = -\frac{37}{x^{38}}$

37. $\frac{1}{x^{38}} = x^{-38}$
 $\frac{d}{dx} x^{-38} = -38x^{-39} = -\frac{38}{x^{39}}$

38. $\frac{1}{x^{39}} = x^{-39}$
 $\frac{d}{dx} x^{-39} = -39x^{-40} = -\frac{39}{x^{40}}$

39. $\frac{1}{x^{40}} = x^{-40}$
 $\frac{d}{dx} x^{-40} = -40x^{-41} = -\frac{40}{x^{41}}$

40. $\frac{1}{x^{41}} = x^{-41}$
 $\frac{d}{dx} x^{-41} = -41x^{-42} = -\frac{41}{x^{42}}$

41. $\frac{1}{x^{42}} = x^{-42}$
 $\frac{d}{dx} x^{-42} = -42x^{-43} = -\frac{42}{x^{43}}$

42. $\frac{1}{x^{43}} = x^{-43}$
 $\frac{d}{dx} x^{-43} = -43x^{-44} = -\frac{43}{x^{44}}$

43. $\frac{1}{x^{44}} = x^{-44}$
 $\frac{d}{dx} x^{-44} = -44x^{-45} = -\frac{44}{x^{45}}$

44. $\frac{1}{x^{45}} = x^{-45}$
 $\frac{d}{dx} x^{-45} = -45x^{-46} = -\frac{45}{x^{46}}$

45. $\frac{1}{x^{46}} = x^{-46}$
 $\frac{d}{dx} x^{-46} = -46x^{-47} = -\frac{46}{x^{47}}$

46. $\frac{1}{x^{47}} = x^{-47}$
 $\frac{d}{dx} x^{-47} = -47x^{-48} = -\frac{47}{x^{48}}$

47. $\frac{1}{x^{48}} = x^{-48}$
 $\frac{d}{dx} x^{-48} = -48x^{-49} = -\frac{48}{x^{49}}$

48. $\frac{1}{x^{49}} = x^{-49}$
 $\frac{d}{dx} x^{-49} = -49x^{-50} = -\frac{49}{x^{50}}$

49. $\frac{1}{x^{50}} = x^{-50}$
 $\frac{d}{dx} x^{-50} = -50x^{-51} = -\frac{50}{x^{51}}$

50. $\frac{1}{x^{51}} = x^{-51}$
 $\frac{d}{dx} x^{-51} = -51x^{-52} = -\frac{51}{x^{52}}$

51. $\frac{1}{x^{52}} = x^{-52}$
 $\frac{d}{dx} x^{-52} = -52x^{-53} = -\frac{52}{x^{53}}$

52. $\frac{1}{x^{53}} = x^{-53}$
 $\frac{d}{dx} x^{-53} = -53x^{-54} = -\frac{53}{x^{54}}$

53. $\frac{1}{x^{54}} = x^{-54}$
 $\frac{d}{dx} x^{-54} = -54x^{-55} = -\frac{54}{x^{55}}$

54. $\frac{1}{x^{55}} = x^{-55}$
 $\frac{d}{dx} x^{-55} = -55x^{-56} = -\frac{55}{x^{56}}$

55. $\frac{1}{x^{56}} = x^{-56}$
 $\frac{d}{dx} x^{-56} = -56x^{-57} = -\frac{56}{x^{57}}$

56. $\frac{1}{x^{57}} = x^{-57}$
 $\frac{d}{dx} x^{-57} = -57x^{-58} = -\frac{57}{x^{58}}$

57. $\frac{1}{x^{58}} = x^{-58}$
 $\frac{d}{dx} x^{-58} = -58x^{-59} = -\frac{58}{x^{59}}$

58. $\frac{1}{x^{59}} = x^{-59}$
 $\frac{d}{dx} x^{-59} = -59x^{-60} = -\frac{59}{x^{60}}$

59. $\frac{1}{x^{60}} = x^{-60}$
 $\frac{d}{dx} x^{-60} = -60x^{-61} = -\frac{60}{x^{61}}$

60. $\frac{1}{x^{61}} = x^{-61}$
 $\frac{d}{dx} x^{-61} = -61x^{-62} = -\frac{61}{x^{62}}$

61. $\frac{1}{x^{62}} = x^{-62}$
 $\frac{d}{dx} x^{-62} = -62x^{-63} = -\frac{62}{x^{63}}$

62. $\frac{1}{x^{63}} = x^{-63}$
 $\frac{d}{dx} x^{-63} = -63x^{-64} = -\frac{63}{x^{64}}$

63. $\frac{1}{x^{64}} = x^{-64}$
 $\frac{d}{dx} x^{-64} = -64x^{-65} = -\frac{64}{x^{65}}$

64. $\frac{1}{x^{65}} = x^{-65}$
 $\frac{d}{dx} x^{-65} = -65x^{-66} = -\frac{65}{x^{66}}$

65. $\frac{1}{x^{66}} = x^{-66}$
 $\frac{d}{dx} x^{-66} = -66x^{-67} = -\frac{66}{x^{67}}$

66. $\frac{1}{x^{67}} = x^{-67}$
 $\frac{d}{dx} x^{-67} = -67x^{-68} = -\frac{67}{x^{68}}$

67. $\frac{1}{x^{68}} = x^{-68}$
 $\frac{d}{dx} x^{-68} = -68x^{-69} = -\frac{68}{x^{69}}$

68. $\frac{1}{x^{69}} = x^{-69}$
 $\frac{d}{dx} x^{-69} = -69x^{-70} = -\frac{69}{x^{70}}$

69. $\frac{1}{x^{70}} = x^{-70}$
 $\frac{d}{dx} x^{-70} = -70x^{-71} = -\frac{70}{x^{71}}$

70. $\frac{1}{x^{71}} = x^{-71}$
 $\frac{d}{dx} x^{-71} = -71x^{-72} = -\frac{71}{x^{72}}$

71. $\frac{1}{x^{72}} = x^{-72}$
 $\frac{d}{dx} x^{-72} = -72x^{-73} = -\frac{72}{x^{73}}$

72. $\frac{1}{x^{73}} = x^{-73}$
 $\frac{d}{dx} x^{-73} = -73x^{-74} = -\frac{73}{x^{74}}$

73. $\frac{1}{x^{74}} = x^{-74}$
 $\frac{d}{dx} x^{-74} = -74x^{-75} = -\frac{74}{x^{75}}$

74. $\frac{1}{x^{75}} = x^{-75}$
 $\frac{d}{dx} x^{-75} = -75x^{-76} = -\frac{75}{x^{76}}$

75. $\frac{1}{x^{76}} = x^{-76}$
 $\frac{d}{dx} x^{-76} = -76x^{-77} = -\frac{76}{x^{77}}$

76. $\frac{1}{x^{77}} = x^{-77}$
 $\frac{d}{dx} x^{-77} = -77x^{-78} = -\frac{77}{x^{78}}$

77. $\frac{1}{x^{78}} = x^{-78}$
 $\frac{d}{dx} x^{-78} = -78x^{-79} = -\frac{78}{x^{79}}$

78. $\frac{1}{x^{79}} = x^{-79}$
 $\frac{d}{dx} x^{-79} = -79x^{-80} = -\frac{79}{x^{80}}$

79. $\frac{1}{x^{80}} = x^{-80}$
 $\frac{d}{dx} x^{-80} = -80x^{-81} = -\frac{80}{x^{81}}$

80. $\frac{1}{x^{81}} = x^{-81}$
 $\frac{d}{dx} x^{-81} = -81x^{-82} = -\frac{81}{x^{82}}$

81. $\frac{1}{x^{82}} = x^{-82}$
 $\frac{d}{dx} x^{-82} = -82x^{-83} = -\frac{82}{x^{83}}$

82. $\frac{1}{x^{83}} = x^{-83}$
 $\frac{d}{dx} x^{-83} = -83x^{-84} = -\frac{83}{x^{84}}$

83. $\frac{1}{x^{84}} = x^{-84}$
 $\frac{d}{dx} x^{-84} = -84x^{-85} = -\frac{84}{x^{85}}$

84. $\frac{1}{x^{85}} = x^{-85}$
 $\frac{d}{dx} x^{-85} = -85x^{-86} = -\frac{85}{x^{86}}$

85. $\frac{1}{x^{86}} = x^{-86}$
 $\frac{d}{dx} x^{-86} = -86x^{-87} = -\frac{86}{x^{87}}$

86. $\frac{1}{x^{87}} = x^{-87}$
 $\frac{d}{dx} x^{-87} = -87x^{-88} = -\frac{87}{x^{88}}$

87. $\frac{1}{x^{88}} = x^{-88}$
 $\frac{d}{dx} x^{-88} = -88x^{-89} = -\frac{88}{x^{89}}$

88. $\frac{1}{x^{89}} = x^{-89}$
 $\frac{d}{dx} x^{-89} = -89x^{-90} = -\frac{89}{x^{90}}$

89. $\frac{1}{x^{90}} = x^{-90}$
 $\frac{d}{dx} x^{-90} = -90x^{-91} = -\frac{90}{x^{91}}$

90. $\frac{1}{x^{91}} = x^{-91}$
 $\frac{d}{dx} x^{-91} = -91x^{-92} = -\frac{91}{x^{92}}$

91. $\frac{1}{x^{92}} = x^{-92}$
 $\frac{d}{dx} x^{-92} = -92x^{-93} = -\frac{92}{x^{93}}$

92. $\frac{1}{x^{93}} = x^{-93}$
 $\frac{d}{dx} x^{-93} = -93x^{-94} = -\frac{93}{x^{94}}$

93. $\frac{1}{x^{94}} = x^{-94}$
 $\frac{d}{dx} x^{-94} = -94x^{-95} = -\frac{94}{x^{95}}$

94. $\frac{1}{x^{95}} = x^{-95}$
 $\frac{d}{dx} x^{-95} = -95x^{-96} = -\frac{95}{x^{96}}$

95. $\frac{1}{x^{96}} = x^{-96}$
 $\frac{d}{dx} x^{-96} = -96x^{-97} = -\frac{96}{x^{97}}$

96. $\frac{1}{x^{97}} = x^{-97}$
 $\frac{d}{dx} x^{-97} = -97x^{-98} = -\frac{97}{x^{98}}$

97. $\frac{1}{x^{98}} = x^{-98}$
 $\frac{d}{dx} x^{-98} = -98x^{-99} = -\frac{98}{x^{99}}$

98. $\frac{1}{x^{99}} = x^{-99}$
 $\frac{d}{dx} x^{-99} = -99x^{-100} = -\frac{99}{x^{100}}$

99. $\frac{1}{x^{100}} = x^{-100}$
 $\frac{d}{dx} x^{-100} = -100x^{-101} = -\frac{100}{x^{101}}$

ၵးကးကပွဲဝ် ၵိ ကိကးပျဲ၊
 မကဒိလိကးက ပျဲကးပျဲပျဲ ၵျဲပျဲ ၵျဲ | ပိကးက |
 စိကပျဲပျဲပျဲ ကးကးပျဲပျဲ၊
 အပျဲပျဲ ၵျဲပျဲပျဲ ၵျဲပျဲပျဲ ၵျဲပျဲ
 ကပျဲပျဲပျဲပျဲ မကဒိ အပျဲပျဲ
 ကပျဲပျဲ ပိကဒိပျဲပျဲပျဲပျဲ ၵျဲပျဲ | ပိပျဲပျဲပျဲပျဲ |
 မက အပျဲပျဲ ပိကဒိပျဲပျဲ
 ကပျဲပျဲပျဲပျဲ ကပျဲပျဲ
 ပျဲပျဲ ပိကဒိပျဲပျဲပျဲ ၵျဲပျဲ | ပျဲပျဲပျဲပျဲပျဲ |
 ၵိ ကိမိ သကသကပျဲပျဲပျဲ
 ကပျဲပျဲပျဲပျဲပျဲ
 ကပျဲပျဲပျဲပျဲပျဲ ပျဲပျဲ ၵျဲပျဲ | ပျဲပျဲပျဲပျဲပျဲ |
 ပျဲပျဲ အပျဲပျဲပျဲပျဲပျဲပျဲ
 ပျဲပျဲ ၵိ မကပျဲပျဲပျဲ
 ၵိ ကပျဲပျဲပျဲပျဲ ကပျဲပျဲပျဲ
 မကပျဲပျဲပျဲပျဲ ကပျဲပျဲပျဲပျဲ ၵျဲပျဲ | မကပျဲပျဲပျဲ |
 ကပျဲပျဲပျဲပျဲ ၵိကပျဲပျဲပျဲ
 ကပျဲပျဲပျဲပျဲပျဲပျဲ
 ကပျဲပျဲပျဲပျဲပျဲ ကပျဲပျဲပျဲပျဲ
 ပိကပျဲပျဲပျဲပျဲပျဲ
 မကပျဲပျဲပျဲပျဲပျဲ ၵျဲပျဲ | ကပျဲပျဲပျဲ |

33. ပိကက, als naam. — 34. စိကက. — 35. မကက. — 36. ဝပျဲပျဲ. —

Als naam ၵျဲပျဲပျဲပျဲပျဲပျဲပျဲ, verkeerd. — 38. ကပျဲပျဲပျဲ.

ပြုစု နှိမ် ဘေးပျက်စီး စုံစွာ
 အညီအမျှ နှိမ် ဝိပဿနာတို့
 သံ ဟူမာပိန္နဲ ကို ယမာ နှိပ်စွာ
 တေးက ဝိ ဂုဏ်ဝိသေသ ဝိပဿနာတို့ ။ ဟူမာ ။ | သေးငယ်
မာတေးတေး |

ဝိ အဘိ ဝိစိတ် ဟူမာဝိပဿနာ
 ဘဝိ ကျွမ်းကျင်ပျက်စီး ကာမာပျာ
 ဝိပဿနာ ယမာပျက်စီး အသိကာ
 မာဝိပဿနာ ဟူမာဝိပဿနာ ။ ၆၀ ။ | ဟူမာဝိပဿနာ |
 ဟူမာပျက်စီး မာဝိပဿနာပျက်စီး
 ဝိပဿနာပျက်စီး ကို နှိမ်စွာ ဝိပဿနာ
 ဟူမာပျက်စီး မာဝိပဿနာပျက်စီး
 ဟူမာပျက်စီး မာဝိပဿနာပျက်စီး ။ ၆၁ ။ | ကျွမ်းကျင်ပျက်စီး |
 ဟူမာပျက်စီး မာဝိပဿနာပျက်စီး
 ဟူမာပျက်စီး မာဝိပဿနာပျက်စီး
 ဟူမာပျက်စီး မာဝိပဿနာပျက်စီး ကို စုံစွာ
 ဟူမာပျက်စီး မာဝိပဿနာပျက်စီး ။ ၆၂ ။ | ဟူမာပျက်စီး |
 သေးငယ်ပျက်စီး မာဝိပဿနာပျက်စီး
 သေးငယ်ပျက်စီး မာဝိပဿနာပျက်စီး
 သေးငယ်ပျက်စီး မာဝိပဿနာပျက်စီး
 သေးငယ်ပျက်စီး မာဝိပဿနာပျက်စီး ။ ၆၃ ။ | မာဝိပဿနာ |

---

39. မာဝိ. — ဝိပဿနာ, tweemaal. — 41. ဝိပဿနာ. — ဟူမာပျက်စီး ။ —
 သိကပျက်စီး, tweemaal. 42. သေးငယ်ပျက်စီး. — သေးငယ်ပျက်စီး, de tweede maal

၆၁။ ဝေဠုမိတ္တံ ဝံ ဟျံ၊ နုဗိဗာဏ္ဍုဏိဗျံ၊
 သေဏိဗျံ နားဝိ၊ နာက သာဗြဟ္မာနာ။
 နာ ဗုဓတိကာဗျံ သမုဗ္ဗဗိဇ္ဇိ၊
 ဂုဗ္ဗသေဝုဗျံ ယဒ္ဓ နာမိ(ဝေဠုမိတ္တံ)။ ၆၆။ | ဝေဠုမိတ္တံ |
 သော၊ ဝိကားဝိဇာကဝိ ဂုဗ္ဗာနာ ယာဇာ၊
 နာဏိဗျံ ဝေဠုမိတ္တံ သေဏိဗျံ။
 နာမိဏ သံ ဝိဗျံ နာဂုဗ္ဗာ နာဂုဗ္ဗာ၊
 ဣဗ္ဗသေ ဝိဗျံ ဂိဗျာ(ဝေဠုမိတ္တံ)။ ၆၇။ | ဝေဠုမိတ္တံ |
 ဝေဠုမိတ္တံ ဝိဗျံ ဝိဗျံ ဝိဗျံ ဝိဗျံ ဝိဗျံ၊
 သေဠု မိ သာဗြဟ္မာနာ သေဠု မိ ဝိဗျံ။
 ၆၈။ ဝေဠုမိတ္တံ ဝိဗျံ ဝိဗျံ သာဗြဟ္မာနာ၊
 ဂုဗ္ဗာဏ္ဍုဏိ ဝိဗျံ ဝိဗျံ ဝိဗျံ ဝိဗျံ။ ၆၉။ | ဝေဠုမိတ္တံ |
 ဝေဠုမိတ္တံ ဝိဗျံ ဝိဗျံ ဝိဗျံ ဝိဗျံ ဝိဗျံ၊
 ဝိဗျံ ဝိဗျံ ဝိဗျံ ဝိဗျံ ဝိဗျံ ဝိဗျံ။
 ဝိဗျံ ဝိဗျံ ဝိဗျံ ဝိဗျံ ဝိဗျံ ဝိဗျံ။ ၇၀။ | ဝေဠုမိတ္တံ |
 ဝိဗျံ ဝိဗျံ ဝိဗျံ ဝိဗျံ ဝိဗျံ ဝိဗျံ။
 ဝိဗျံ ဝိဗျံ ဝိဗျံ ဝိဗျံ ဝိဗျံ ဝိဗျံ။
 ဝိဗျံ ဝိဗျံ ဝိဗျံ ဝိဗျံ ဝိဗျံ ဝိဗျံ။ ၇၁။ | ဝေဠုမိတ္တံ |

44. ဝေဠုမိတ္တံ။ — ဝိဗျံဗျံ — သာဗြဟ္မာ။ — ဝိဗျံ။ — ဝိဗျံ(ဝေဠုမိတ္တံ)။ — သာဗြဟ္မာ၊
 beide keeren. — 45. ဣဗ္ဗသေ။ — ဝေဠုမိတ္တံ၊ tweemaal. — 46. ဝိဗျံဗျံ။ —
 သေ၊ beide keer. — 48. ဝိဗျံဗျံ။

က(ဤ)ဤအံ့ ဂုဏ်တို့ သိဉ်္ဇာ အဂုဏ်
 ၆၁။ ဤဤအံ့ သန္တိဗာဏာဗျူဟိဒါနံ။
 ဗာဏ်တို့အံ့ ဤဤအံ့ ဗျူဟိဒါနံ ဗျူဟိ
 သုဉ်္ဇာ ဂုဏ်တို့အံ့ သိဉ်္ဇာ ဂုဏ်တို့အံ့။ ၆၀။ |ကလေး|
 ဂုဏ်တို့အံ့ သိဉ်္ဇာ ဂုဏ်တို့အံ့။
 သု ဤဤအံ့ သုဉ်္ဇာ ဂုဏ်တို့အံ့။
 ဂုဏ်တို့အံ့ ဂုဏ်တို့အံ့ ဂုဏ်တို့အံ့။
 ဤဤအံ့ ဂုဏ်တို့အံ့ ဂုဏ်တို့အံ့။ ၆၀။ |ဤဤအံ့|
 ဂုဏ်တို့အံ့

သိဉ်္ဇာ ဂုဏ်တို့အံ့ သိဉ်္ဇာ ဂုဏ်တို့အံ့။
 ဂုဏ်တို့အံ့ သိဉ်္ဇာ ဂုဏ်တို့အံ့။
 သိဉ်္ဇာ ဂုဏ်တို့အံ့ သိဉ်္ဇာ ဂုဏ်တို့အံ့။
 ဂုဏ်တို့အံ့ သိဉ်္ဇာ ဂုဏ်တို့အံ့။ ၆၀။ |ဤဤအံ့|
 ဂုဏ်တို့အံ့ သိဉ်္ဇာ ဂုဏ်တို့အံ့။
 ဂုဏ်တို့အံ့ သိဉ်္ဇာ ဂုဏ်တို့အံ့။
 ဂုဏ်တို့အံ့ သိဉ်္ဇာ ဂုဏ်တို့အံ့။ ၆၀။ |ဤဤအံ့|
 ဂုဏ်တို့အံ့

ဂုဏ်တို့အံ့ သိဉ်္ဇာ ဂုဏ်တို့အံ့။
 သိဉ်္ဇာ ဂုဏ်တို့အံ့ သိဉ်္ဇာ ဂုဏ်တို့အံ့။
 ဂုဏ်တို့အံ့ သိဉ်္ဇာ ဂုဏ်တို့အံ့။

49. ဂုဏ်တို့အံ့။ — 50. သိဉ်္ဇာ။ — ဝဏ်တို့အံ့။ — သုဉ်္ဇာ။
 ၅၀။ ဝဏ်တို့အံ့။ — 52. ဂုဏ်တို့အံ့။ — 53. ဂုဏ်တို့အံ့။

ပွားကတားပိတမိ ဂုဏ်းက ကာသိဗျာဗျာ ။ ၆၅ ။ |ပွားကတား|

ပကတက ဝိ ပိရုဝိ ကျမာဗျာဗျာ

အပ ကာဂိ ကာကကဒိတားဝိဗျာ

ကဂိ ဃာဗိဂိဝိဂိ အဂိဒု ကဗျာဗျာ

ဗု ကကကပိကကိ ကကကလွဗျာ ။ ၆၆ ။ |လွဗျာ|

ဂုဏ်းဒု ပကတကဗျာဗျာ ဗျာကးဗျာဗျာ ဝိဗျာ

အဗျာဗျာဗျာ ဝိ ကကက ပကတကဗျာ

ဂုဗျာဗျာ ဝိ ပကတကဗျာဗျာ မဗျာဗျာ

ဂုဗျာဗျာဗျာ ကကကဗျာဗျာဗျာ ။ ၆၆ ။ |ဂုဗျာဗျာ|

ကကကဗျာ ကကကဗျာဗျာ ဝိ ကကကဗျာဗျာ

ကုဗျာဗျာ ကကကဗျာ အဗျာဗျာ ကကကဗျာ

ဂိ ဂုဗျာဗျာ ဂုဗျာဗျာဗျာဗျာဗျာဗျာဗျာ

ပကကကကကကကက အဗျာဗျာဗျာ အကဒု ။ ၆၇ ။ |ပကကကက|

ပကကကကက ဝိ ကကကဗျာဗျာ ဝိဗျာ

ဂိ ပကကကကကကကကက ကကက ကကကဗျာဗျာ

ကကက ဝိ ကကက ဝိကက ပကကက ဝိ ကကက

ဗျာဗျာဗျာဗျာ ကကက ကကကကကကက ကကက ။ ၆၈ ။ |ဗျာဗျာဗျာ|

ကကကက

ပကကကကကကက ကကကက ကကကကကက

ကကကကကကကက ကကကက ကကကက

ဂိ ကကကက ကကကက ကကကကကကကက

54. ကကကက. — 55. ဗျာဗျာ in 't vers. — 56. ကကကကကကကက. —
57. ကကကက.

ကျွဲကားပိကျ ဂုဏ်းစားကတိကာမာ ။ ၆၀ ။ |ဂုဏ်းစားက|
 ခို ဟုလှသိကားဂုဏ် ကမိကျမယားဦး၊
 ဗြဟ္မာမာဏိယျ ခို ကမယမာ အကျဉ်း။
 မေတိစာ ကျဂုဏ်းဟျ ခို ကမိမာပယားဦးပျ၊
 မေပုဂ္ဂတဂုဏ်း ဗြ ကုလုဇာ ဝိသိဗြ ။ ၆၀ ။ |ကုလုဇာဝိသိဗြ|
 ဝိသိဗြ ကိဗျ ကမဟုဗျ ဝေပယမာကုလုဗျ၊
 သိဝိသိမာပုဂ္ဂလ်ကားဦးကတိကာဟျ။
 ဝိသိဗျ အကျပိသိ ကမဟုဗျကမိ၊
 မာမာဟုဗျကုမိ ကေဂုဏ်းပညာကတိကိ ။ ၆၀ ။ |ကေဂုဏ်းပညာကတိကိ|
 မာမာမိ ဗြဠိကမိဇာကုဏ်းကားဗျ၊
 ပျကမိ ကမိမိကဠာကု ခို ကမာဗျ။
 ဗြဠာက မုဗျကမိဗြဟျ ခို ဂုမဟုဗျ၊
 သိမာကိမာ ဂုဂု အဂုဏ် ဗြဟ္မာပုဗျ ။ ၆၀ ။ |ဗြဟ္မာပုဗျ|
 မာမာကုဏ်းကတိကိ ဗြ ဝေပယမာကုဗျကိကိ၊
 ဝေပယမာ ဝေပယမာကိကိမိ ကမာဗျဟျ။
 ဗြဠိ ဝေပယမာကုဗျကမိဗျ ကမာဗျ၊
 ဗြဠာကမိ ကမိမိဗြဟ္မာပုဗျကမိဗျ ။ ၆၀ ။ |ဗြဟ္မာပုဗျ|
 မာမာမိ
 မာမာမိဗျ ဝေပယမာ ကိဗျ ဝိဗျကမိဗျ၊
 ဂုဗျကမာဗျဟျ ခို မုဗျကမိ ကိကမိ ဂုဗျ။
 ကမဟုဗျ ခို ဂုဏ်းဗျဟျ ကမဟုဗျကမိဗျ။

59. ကမယမာ. - 60. ဝေပယမာ. - 61. ပျက, tweemaal. - 62. မာမိ. -
 63. ဂုဏ်းဗျဟျ. - ဝိသိဗျကုဗျဟျ. - ဂုဗျ. - ဂုဗျ.

၅ကေးဒ်း အပေတိတျ ဂုံလက္ခဏပျဉ္ဇနိယန္တံ ။ ၄၅ ။
|ဂုံလက္ခဏပေတိ|

ဂိ ဟုပျဉ္ဇိတပျဉ္ဇာဏံ မယာ ဝိတပျာ
အပူပျဉ္ဇနိယန္တံ ကယမာ အပူပျဉ္ဇာ
ကယမာ ဝိတပျဉ္ဇာ အပူပျဉ္ဇာ ကယမာ
ပေဒါဝါပေတိတိ ဝိတပေတိပျဉ္ဇာ ။ ၄၆ ။ |ဝါပေတိတိ|
ယာဝိ အပူပျဉ္ဇာ ဝိတပေတိပျဉ္ဇာ ပျဉ္ဇာ
ပေဒါဝါပေတိတိ အပူပျဉ္ဇာ
ပေဒါဝါပေတိတိ အပူပျဉ္ဇာ
ပေဒါဝါပေတိတိ အပူပျဉ္ဇာ ။ ၄၆ ။
|ပေဒါဝါပေတိတိ|

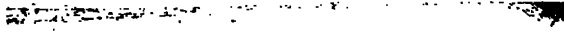
ယာပူပျဉ္ဇာ ဝိ ကယမာ ဝိ ကိတိပျဉ္ဇာ အပူပျဉ္ဇာ
ပျဉ္ဇာ ဝိ ကယမာ အပူပျဉ္ဇာ
ပေဒါဝါပေတိတိ အပူပျဉ္ဇာ
ပေဒါဝါပေတိတိ အပူပျဉ္ဇာ ။ ၄၇ ။ |ပေဒါဝါပေတိတိ|

ယာပူပျဉ္ဇာ ဝိ ကိတိပျဉ္ဇာ အပူပျဉ္ဇာ
ပျဉ္ဇာ ဝိ ကယမာ အပူပျဉ္ဇာ
ပေဒါဝါပေတိတိ အပူပျဉ္ဇာ
ပေဒါဝါပေတိတိ အပူပျဉ္ဇာ ။ ၄၈ ။
|ပေဒါဝါပေတိတိ|

64. ကယမာ. — ဝိတ. — 65. ဝိတ. — ဝိတ. — ဝိတ. in 't
onderschrift. — 66. ပေဒါ. — 67. ဝိတ. tweemaal.

ပပိပျက်ပကမကမိ တွတ်တွင်း၊
 မေတ္တုစား ကေလိမကရမတ္တု ဘာသာစား၊
 ပျက်ပပုတကုမုတ်ကိတ် ကရမာပစား၊
 တွယ်ပူငါးစိက ဂုဏ်ကရုတ် ကျား ။ ၇၀ ။ | ဂုဏ်ကရုတ် |
 ကေလိ ဝဒ ကေလိပုဂ္ဂလမိ ကေလိပုဂ္ဂလ၊
 ကမ္ပ ပာပိကောဗ္ဗကရုမိ မသံ ကေတုဗျာ၊
 ပေမိကရု ကရုမိ ပိပေတပပျာ ကိ ဗု ဝံ၊
 ပေမေတကုမုကရုမိ စိတ်ပုဂ္ဂလမိ ။ ၇၁ ။ | ပုဂ္ဂလမိ |
 ၇၀ ကိ ပိပေတပပျာမိ မိစိတ် စိကေတုဗျာ၊
 တွတ် တုမကိ မကမ္ပုစိမုဒ ကေလိက ကိ မံ၊
 ပေမေ တံ ပျာ ကမ္ပ အကောဗ္ဗကေတုဗျာ၊
 ကေတုဗျာမိ ကေတု စိတ် အကေတုဗျာ ။ ၇၂ ။ | အကေတုဗျာ |
 ပြာ ပု တု တု ကေတု မိစိတ် ကေတုဗျာ၊
 မကမ္ပုမိ ကေလိ မေ ကေတုကေတုဗျာ၊
 တွတ် ပျက် မေမိကေ လေး အကေတုဗျာ၊
 ကိ ပျက် အကေတုကေလိကေတုဗျာမိ ။ ၇၃ ။ | ပေမေမိပိပိ |
 မကမ္ပုမိ ကေတု မေ ကေတုကေတုဗျာ၊
 ကေတုကေတုဗျာ ကေတု မကမိတွ် ပိပေ၊
 မိမိကမ္ပု ကေတု ဘက ကေတုပိပေကေတုဗျာ၊
 အကေတုဗျာ(ကေတု ကေတုပိပေကေတုဗျာ ဇိကေတု ။ ၇၄ ။
 | ကေတုပိပေကေတုဗျာ |

70. ပေမေ တံ. — 71. ကေလိ. — ဝိပိ. — ပိပိ, tweemaal. —
 72. မိမိ. — အကေတု.

ထာတူ ဂီတပေ အနာတံ ယဟဂရုန္တ ယဂုကားတေ
 ယမိံ ယမပိကမဟျုး ဣဗ္ဗုဂုနံ ဗြိန္တ ဟုန္တံ။
 အမ နာ ဟုဗ္ဗသမိံ တံ ယဟဂရုန္တံ ကာရံဇာ၊
 အဗျဟာဂမာ သိမိံ ဇက္ခန္ဓာ ပိဝိဂုသံ ဝဟုကားမိံ ။ ဝပယ ။ |အပိဝိဂိံ|
 စာပေဟုဇာဝိဝိံ နာတ ဂီ မာတဂာဂမာပပိ၊
 ဣဂု-အဟုသံတဟျဟအာမိံ ဟုဗ္ဗသမိံဇာ။
 ဂုယမိံ ပိတစ ဂုကား ဟုဗျဇာဂီ မိဂုမိံ ဂိဇာ၊
 ပြုယမိံဂုသံ မာတက္ခန္ဓာပုဇာကနိပိပဏိဇာ ။ ဝပယ ။ |ပုဇာကနိပိပဏိဇာ|
 ဝိပဏိဇာ

ဘ(ဟျ)ဂရုဂီဝိ နာတ ယမိံ ဟုဗျဇာဂီ ဂိဇာ၊
 ဣဂုဂရုဇာဂီမိ ဝိဂုဗ္ဗဂု ဂီဇာ ဟျဟဂရု၊
 ဂုယမိံဂုဗျဇာဂီ အဂိကားမိဝိံ ဟုဗ္ဗသမိံဇာ၊
 ဂီ ဂိဇာ သံ ဟျဟဂရုအာယံ ဇကနာပြုဗျဇာ ။ ဝပဝ ။ |ဇကနာပြုဗျဇာ|
 ဗျဇာ

အာပိ တံ ဂုကား မိပဏ နိကမိ အတ္တပတံ နာပတ္တဟျ၊
 ဂုကားပိ ဂုဗျဇာ ဂမိဇာ ဂာဂီ နိဗြာဇာဝံ နာဂ္ဂိယာဝံ။
 ဂုကားကားဗြိ ဂီ နာအာဂုပိတဟျ ဂီ မိဇာ နာတဟုဗျဇာ၊
 အစုးဗြာဇာ ဗြဟာ အာပိဟျ ဂီ ဂုဗျဇာဝံ အာပိ ။ ဝပဝ ။ |အစုးဗြာဇာ|
 ဗြာဇာ

နာဂီ ဂီ မာတဟု ယဂုဗျဇာဂီဇာ ဂီ ဂိဇာ၊
 ဂုကားဗျဇာဂီဗျဇာဂီ အာပိဟျ ပိပဏိဇာဗျဇာပဟျ၊
 နာဂုဗျဇာဂီ မိကဟျဗျဇာဂီ ဂုကား အာပိပိပဏိဇာဗျဇာ

78. ဣဗ္ဗုဂုနံ. — ဗြိန္တံ. — 81. ဂုဗျဇာ, tweemaal. — 82. ဝပဏိ
 in den naam.

၍ဝိဝေဒနာ ဟောသော ဟောတော်မူစဉ် ကမ္မစတုရန်း ဟောတော်မူ၍ « ယော » | ဟောသော

ဟောတော်မူ၏။

ကို ဝိဝေဒနာ ဟောတော်မူ၍ ဟောတော်မူစဉ် ကမ္မစတုရန်း ဟောတော်မူ၍
ဟောတော်မူ၍ ဟောတော်မူစဉ် ကမ္မစတုရန်း ဟောတော်မူ၍
ဟောတော်မူ၍ ဟောတော်မူစဉ် ကမ္မစတုရန်း ဟောတော်မူ၍

| ကမ္မစတုရန်း |

ဟောတော်မူ၍ ဟောတော်မူစဉ် ကမ္မစတုရန်း ဟောတော်မူ၍
ဟောတော်မူ၍ ဟောတော်မူစဉ် ကမ္မစတုရန်း ဟောတော်မူ၍
ဟောတော်မူ၍ ဟောတော်မူစဉ် ကမ္မစတုရန်း ဟောတော်မူ၍
ဟောတော်မူ၍ ဟောတော်မူစဉ် ကမ္မစတုရန်း ဟောတော်မူ၍

| ဟောတော်မူ၏။

ဟောတော်မူ၍ ဟောတော်မူစဉ် ကမ္မစတုရန်း ဟောတော်မူ၍
ဟောတော်မူ၍ ဟောတော်မူစဉ် ကမ္မစတုရန်း ဟောတော်မူ၍
ဟောတော်မူ၍ ဟောတော်မူစဉ် ကမ္မစတုရန်း ဟောတော်မူ၍
ဟောတော်မူ၍ ဟောတော်မူစဉ် ကမ္မစတုရန်း ဟောတော်မူ၍

| ဟောတော်မူ၏။

ဟောတော်မူ၍ ဟောတော်မူစဉ် ကမ္မစတုရန်း ဟောတော်မူ၍

83. ခုပ္ပ. — ဘဒ္ဒက. — 84. ဝိသေသ. — ဝိသေသ. — ဟောတော်မူ၏။
maal. — 85. ဝိသေသ. — ဟောတော်မူ၏။
— 87. ဝိသေသ. — ဟောတော်မူ၏။
ဟောတော်မူ၏။

သန္တတျား ဂုဏ်တို့ ကောသလံ နာပွားယမတေ ဝေက္ခိယျံ။
 တာယျိန္ဒရိယတေ သိဝေက ယမတေ ဗြဟ္မိ ဟန္တရိယိ။
 တေးတဂုဏ်တေး ဂုဏ်တေး ဝိဝိသိဝိပိတေ ဝိဗြဟ္မတေ ဝေက္ခိယျံ။ « ယတေ။
 | ဝိဗြဟ္မတေ။ |

တေး သတ္တဝါယ ဝိဝိသိ ဗျုပ္ပန္န ဝိတေဝိတေ ဝေက္ခိယျံ ဝေက္ခိယျံ ဝိ တာယျိန္ဒရိယ
 ယမတေ ဝိတေ ဝေက္ခိယျံ ဝိတေ ဝေက္ခိယျံ ဝိတေ ဝေက္ခိယျံ ဝိ တာယျိန္ဒရိယ။
 တေးတဂုဏ်တေး သန္တတျား ဝေက္ခိယျံ ဝိ ဝေက္ခိယျံ ဝိတေ။
 တေးတဂုဏ်တေး တေးတဂုဏ်တေး ဝိတေ တေးတဂုဏ်တေး ဝိတေ။ « ယတေ။
 | တေးတဂုဏ်တေး။ |

တေးတဂုဏ်တေး ဝိတေ ဝိတေ ဝိတေ ဝိတေ ဝိတေ ဝိတေ ဝိတေ ဝိတေ။
 တေးတဂုဏ်တေး ဝိတေ ဝိတေ ဝိတေ ဝိတေ ဝိတေ ဝိတေ ဝိတေ ဝိတေ။
 တေးတဂုဏ်တေး ဝိတေ ဝိတေ ဝိတေ ဝိတေ ဝိတေ ဝိတေ ဝိတေ ဝိတေ။
 တေးတဂုဏ်တေး ဝိတေ ဝိတေ ဝိတေ ဝိတေ ဝိတေ ဝိတေ ဝိတေ ဝိတေ။
 | တေးတဂုဏ်တေး။ |

တေးတဂုဏ်တေး ဝိတေ ဝိတေ ဝိတေ ဝိတေ ဝိတေ ဝိတေ ဝိတေ ဝိတေ။
 တေးတဂုဏ်တေး ဝိတေ ဝိတေ ဝိတေ ဝိတေ ဝိတေ ဝိတေ ဝိတေ ဝိတေ။
 တေးတဂုဏ်တေး ဝိတေ ဝိတေ ဝိတေ ဝိတေ ဝိတေ ဝိတေ ဝိတေ ဝိတေ။
 တေးတဂုဏ်တေး ဝိတေ ဝိတေ ဝိတေ ဝိတေ ဝိတေ ဝိတေ ဝိတေ ဝိတေ။
 | တေးတဂုဏ်တေး။ |

တေးတဂုဏ်တေး ဝိတေ ဝိတေ ဝိတေ ဝိတေ ဝိတေ ဝိတေ ဝိတေ ဝိတေ။

---

88. ဝေက္ခိယျံ။ — တာယျိန္ဒရိယ။ — သန္တတျား, tweemaal, — 89. ဝိတေ။ —
 တေးတဂုဏ်တေး။ — ဝေက္ခိယျံ, beide keeren. — 90. ဝိတေ။ — တေးတဂုဏ်တေး။ — တေး
 ဝေက္ခိယျံ။ — တေးတဂုဏ်တေး, tweemaal.

အားဖြင့် တားကားရကားက ခွံ့ သားအပက သွားခို ကာဂိကာက အမိကကဂိမိ၊
အားဖြင့် ကျွန်ုပ် သားအပ ကျွန်ုပ်တို့ကိမိမိမိမိ သား ဂိက အကကိ ။ ၂၆၆

|အားဖြင့်|

အားဖြင့်ကိမိ ခွံ့ကိ သားအပက အားဖြင့် ကျွန်ုပ်တို့ကိမိမိမိ သား ဂိက အကကိ ။ ၂၆၆
သားအပက ဂိက အကကိ သားအပက အကကိ သားအပက အကကိ ။ ၂၆၆

ကျွန်ုပ်

၂၆၆ သားအပက ဂိက အကကိ သားအပက အကကိ သားအပက အကကိ ။ ၂၆၆
ကျွန်ုပ်တို့ကိမိ သားအပက အကကိ သားအပက အကကိ ။ ၂၆၆

၂၆၆ |အားဖြင့်|

သားအပက ခွံ့ကိ သားအပက အကကိ သားအပက အကကိ ။ ၂၆၆
ကျွန်ုပ်တို့ကိမိ သားအပက အကကိ သားအပက အကကိ ။ ၂၆၆

ကျွန်ုပ်

ကျွန်ုပ်တို့ကိမိ သားအပက အကကိ သားအပက အကကိ ။ ၂၆၆
ကျွန်ုပ်တို့ကိမိ သားအပက အကကိ သားအပက အကကိ ။ ၂၆၆

၂၆၆ |အားဖြင့်|

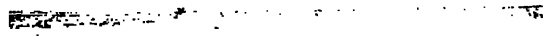
သားအပက ခွံ့ကိ သားအပက အကကိ သားအပက အကကိ ။ ၂၆၆
ကျွန်ုပ်တို့ကိမိ သားအပက အကကိ သားအပက အကကိ ။ ၂၆၆

ကျွန်ုပ်တို့ကိမိ

ကျွန်ုပ်တို့ကိမိ သားအပက အကကိ သားအပက အကကိ ။ ၂၆၆
ကျွန်ုပ်တို့ကိမိ သားအပက အကကိ သားအပက အကကိ ။ ၂၆၆

ကျွန်ုပ်

96. အကကိ. — သားအပက. — သားအပက. — 97. သားအပက, tweemaal. —
ကျွန်ုပ်တို့ကိမိ. — သားအပက. — 98. သားအပက.

ယုတ္တံ ခံဗ္ဗ ဗုဒ္ဓဗျူဟာမံ ဝိသု မနာဂိ မာတမာဂဓာနုန္တယိဒ္ဓန္တိဇာ

« မမမ » | နုန္တယိဒ္ဓန္တိဇာ |

ရဟားဗျူ ဗျူကမ မာတမံ ဝိသိ ဝိသုဗုဒ္ဓဗျူ ဇာမိ ဗျူပိမာကမရဗ္ဗံ

ရဏးဒး ဝိသိပမိရုမာမ ယုဗိကမိကဏမာပိမာပိမာမိဇာကမိဗျူ

ရဗ္ဗံ။

ဇာ ဝံ ပိမာက ဗျူဗျူကမာပိ ဗျူဗိမာမိ ဗျူပိမာမိဗုဒ္ဓဗျူ မဏးပိမာ

ဝိမိဗျူ ဝိသိပိမာမာကမိဇာ ဇာပိဇာ မမာမာဇာမာမာမာမာ

« မမမ » | မမာမာမာ |

မေဗျူဇာ ဝိသိ ဝိမံ မမိရုဗျူ ကာမာကူ ကာဗျူဗျူဗျူ မာရဏးဗျူ

ဗျူပိဗျူ ဇာမိဗျူ

ဗျူပိဗျူဗျူဗျူ မံ မိရုဗျူဗျူဗျူဗျူဗျူဗျူဗျူဗျူဗျူဗျူဗျူဗျူ

ရဗ္ဗံဗျူ။

ဂိမာကမိဇာ ဂိ ကဗျူ မိ ရုမ ကဗျူဗျူ ကမဗျူ မဏာရဗျူဗျူဗျူ ပိ

မာ ကရုဗျူ ကာမာဗျူ

မိဇာ မျုဗျူဗျူဗျူ ပိမာဗျူဗျူဗျူဗျူဗျူဗျူဗျူဗျူဗျူ ဂမ မံ မိ

ရဏးမာကုဗျူဗျူ « ၈၀၀ » | မာကုဗျူ |

မာဗျူဗျူ မံ ကမိ ကဗျူ မိဗျူဗျူဗျူဗျူဗျူဗျူဗျူဗျူ ပိမာဗျူဗျူ

ဗျူ မိဗျူဗျူဗျူဗျူ မာဗျူဗျူဗျူဗျူဗျူဗျူဗျူဗျူဗျူ « ၈၀၀ » | ဗျူဗျူဗျူဗျူဗျူ |

မိက မံ ကဗျူ ကာမာဗျူဗျူဗျူ ဂမ မိဗျူ မိဗျူ ကာဗျူဗျူဗျူ

မိ မိကဗျူဗျူဗျူဗျူဗျူဗျူဗျူဗျူဗျူဗျူဗျူဗျူဗျူဗျူဗျူ

99. ဝမမိ, tweemaal. — ဝမာက. — ဝမမိဗျူဗျူ. — 100. ရုမ. —
102. မာဗျူဗျူ.

၎င်းတို့ကား ဘဝစင်စင်၏ ။ ၁၀၅ ။ | ဂုဏ်တော်မူစေ |

စိတ်၏ နေရာတော်တို့၏ နေရာတော်တို့ကို နိဗ္ဗာန်

တော်တော်တို့၏ နေရာတော်

မက ကို နေရာတော်တို့၏ ။ ၁၀၆ ။ | ဂုဏ်တော်မူစေ |

ကို နိဗ္ဗာန် ကို နေရာတော် တွင်တော်တို့က သံ ကို ပျက်

တော်တော် ကို နိဗ္ဗာန်၏ အစော

ပိယအဖြစ် တော်တို့၏ နေရာတော် ။ ၁၀၇ ။

တော် တော်တို့တွင် တော်တို့၏ အစော ကို ပျက်

တော်တို့ကို နိဗ္ဗာန်၏

ပိယအဖြစ် တော်တို့၏ နေရာတော် ။ ၁၀၈ ။

မက ကို နေရာတော်တို့၏ နေရာတော် မပျက်

တော်တော်တို့၏ နေရာတော်

မက ကို နေရာတော်တို့၏ နေရာတော် ။ ၁၀၉ ။

တော် တော်တို့၏ နေရာတော်တို့၏ နေရာတော်

တော်တော် တော်တို့၏ နေရာတော်တို့၏ နေရာတော်

တော်တော် တော်တို့၏ နေရာတော်တို့၏ နေရာတော်

တော်တော် တော်တို့၏ နေရာတော်တို့၏ နေရာတော်

။ ၁၀၀၀ ။

တော်တို့၏ နေရာတော်တို့၏ နေရာတော်

တော်တို့၏ နေရာတော်တို့၏ နေရာတော်

တော်တို့၏ နေရာတော်တို့၏ နေရာတော်

103. ကမ္မက. — နိဗ္ဗာန်. — 104. ကို. — ဝိပဿနာ. — နိဗ္ဗာန်
ပိယ. — 105. တော်တို့၏ in A. — 108. မက ကို. — တော်.

ကားဗျားရုပားဗျားရိုရုပ် မကျေဉာဏ်ထီး သီး ဝိ အကားဉာဏ်ကျေဉာဏ် ။ကဝယ။
ဝေးထီး ဝိတကဝိဝိ မပေးဉာဏ် ကျိဉာဏ် အ- ဉာဏ်ကျေဉာဏ်အုဉာ
ပုဗျဉာဏ်။

ခေတ္တဗျားဉာဏ် ဗျားဉာဏ် ကျိဉာဏ် ဉာဏ်ကျေဉာဏ် ကဝယ ဝိကဝယဉာဏ်ကျေဉာဏ်။
ဝေးဉာဏ် ဗျားဉာဏ် ကျိဉာဏ် ဝိဝိ အဉာဏ် မကျေဉာဏ်ကျေဉာဏ် အုဉာဏ် ရုပားဉာဏ်။

ယဉာဏ် ဝိဉာဏ်ပဉာဏ် ဉာဏ်ကျေဉာဏ် ဉာဏ်ကျေဉာဏ် ဝိကဝယ။
ဉာဏ်ကျေဉာဏ် ဉာဏ်ကျေဉာဏ် ဉာဏ်ကျေဉာဏ် အုဉာဏ် ကျိဉာဏ် ကျိဉာဏ်
ကဝိဉာဏ်ကျေဉာဏ် ဉာဏ်ကျေဉာဏ် ကျိဉာဏ် ကျိဉာဏ် ကျိဉာဏ်။

အိဉာဏ်ကျေဉာဏ် ဉာဏ်ကျေဉာဏ် ကျိဉာဏ် ကျိဉာဏ် ကျိဉာဏ်။
မပေးဉာဏ် ဝိဉာဏ် ကျိဉာဏ် ကျိဉာဏ် ကျိဉာဏ် ။ ကကဝ ။

မေးဉာဏ် ဉာဏ်ကျေဉာဏ် အဉာဏ် ဉာဏ်ကျေဉာဏ် ကျိဉာဏ် ကျိဉာဏ် ကျိဉာဏ်။
ကျိဉာဏ် ဉာဏ်ကျေဉာဏ် ကျိဉာဏ် ကျိဉာဏ် ကျိဉာဏ် ကျိဉာဏ်။
ဝေးဉာဏ်ကျေဉာဏ် ကျိဉာဏ် ကျိဉာဏ် ကျိဉာဏ် ကျိဉာဏ် ကျိဉာဏ်။
ကျိဉာဏ် ကျိဉာဏ် ကျိဉာဏ် ကျိဉာဏ် ကျိဉာဏ် ကျိဉာဏ်။

ဉာဏ်ကျေဉာဏ် ကျိဉာဏ် ကျိဉာဏ် ကျိဉာဏ် ကျိဉာဏ်။
ဝေးဉာဏ်ကျေဉာဏ် ကျိဉာဏ် ကျိဉာဏ် ကျိဉာဏ် ကျိဉာဏ်။
ကျိဉာဏ် ကျိဉာဏ် ကျိဉာဏ် ကျိဉာဏ် ကျိဉာဏ် ကျိဉာဏ်။
ကျိဉာဏ် ကျိဉာဏ် ကျိဉာဏ် ကျိဉာဏ် ကျိဉာဏ် ကျိဉာဏ်။
ကျိဉာဏ် ကျိဉာဏ် ကျိဉာဏ် ကျိဉာဏ် ကျိဉာဏ် ကျိဉာဏ်။

109. ဝကက. - ကကက. - 111. ဝကက. - ဝိဉာဏ်။

VERTALING EN AANTEEKENINGEN.

1.

De Godin der Rede zie met welgevallen op mij, die haar, des Scheppers gemalin, altoos deemoedig vereerd heb! Met mijnen geest wil ik haar in den lotus in 't binnenste van mijn hart bestendig loven. Moge zij mij steeds haren genadigen zegen schenken, dat ik van smart, kwaal en hindernis vrij blijven, en de wetenschap en alle menschelijke kundigheden zonder bezwaren leeren moge!

Lihat staat hier als imperatief. Zoo ook in Bharatayuddha 636:

అంబా నామో భాగవతే సాంకర్షణ్యే నామో భాగవతే

„Edele held; Dhanañjaya! kijk, ik zal u onderrichten.” Evenzoo in hetzelfde gedicht 437; 468; 517.

Lihat i satata-bhaktiṅku is eene constructie volgens den regel van 't Javaansch, welken men aldus zou kunnen formuleeren: „elk praedicaat of attribuut dat in 't Nederlandsch met het redeaccent wordi uitgesproken, vereischt in oud en nieuw Javaansch den vorm van een substantief.” Bij-

voorbeeld, in de Reizen van Poerwo Lelono, I, 4 lezen we: *ကတုကတေတ္တိယုကအဗြူဒေသိယုတ္တိကမမဂ်ိဒိဂ်ဝံကုဒက* „het Javaansche letterschrift is afkómstig ¹⁾ van het Sanskrit.” Evenzoo beteekent *သိဂ်နွဲဒကကုကမမဂ်ိဒေသိ* „ik ben afkómstig van de bergstreek.” Dergelijke voorbeelden, waar een Nederl. praedicaat door een formeel substantief in 't Javaansch wordt uitgedrukt, zijn zóó talrijk, dat het overbodig is er meer aan te halen. Andere, waar een attribuut zoo uitgedrukt is, waartoe *líkat i satata-bhaktíngku* behoort, mogen hier volgen: *ကတမိဒေသိကမမဂ်ိဒေသိ* „hij zag met verlangen uit naar zijn zoon die op reis was.” Eveneens *သိဂ်ဝံကုဒကမမဂ်ိဒေသိ* „bij de laatste oogeblikken van uwen vader in zijn ziekte (of: die ziek is) nog tegenwoordig te wezen.” Bij deze zinsneden welke alle aan Lakons ontleend zijn, voeg ik er nog een paar uit het „Wayang-verhaal Pandji:” bl. 317: *မိဂ်နွဲဒကကမမဂ်ိဒေသိ* „om de Koningin van 't eiland B. bij hare aanstaande kómst (of: die komen zoude) te ontvangen.” Op bl. 281 beteekent *ကမမဂ်ိဒေသိ* „de troepen van overzee, gevlúcht zijnde, zeiden aan den Koning van Matahun;” ten onrechte teekende de uitgever aan, dat *ကမမဂ်ိဒေသိ* hier „vluchteling” beteekent, en nog verkeerder was het, deze vergissing later in 't Jav. Handwoordenboek te herhalen. De beteekenis „vluchteling” achter *ကမမဂ်ိဒေသိ* is veilig te schrappen. Een dergelijk voorbeeld uit het nieuwsblad Bra-martani is: *ကမမဂ်ိဒေသိ* „in onze taal

1) Bij gebrek van beter druk ik het redeaccent uit met den acutus; daar bij de overige woorden der zinsnede 't gewone, zachtere woordaccent niet gemerkt is, kan er geen onduidelijkheid ontstaan.

zou *anjanan* grammatisch en logisch als 't onderwerp kunnen optreden, en *anjan* overgaan in een attriboot. Vgl. Radja-Pir. 71: *anjan* *anjan* *anjan* *anjan* *anjan* *anjan* *anjan* *anjan* *anjan* *anjan*. — Verschillende bijzondere gevallen die onder den bovengeformuleerden regel vallen, vindt men verspreid in Roorda's Gramm., namelijk in §§ 505, 500 en 499.

Sarasija. Met „lotus” is hier kennelijk de hartlotus bedoeld, door de Indiërs *pundarikam* of *daharam* (kleine) *pundarikam* genaamd. Soms verstaat men daaronder 't binnenste des harten; zóó in de *Mundaka-Upanishad* II, 2, 7, en waarschijnlijk in de *Chândogya Upanishad* VIII, 1; 1, ofschoon op deze laatstaangehaalde plaats de Commentaar het als „hart” in 't algemeen opvat. Het is niet te ontkennen dat „lotus,” Skr. *padma*, *ambuja*, enz. elders wel eens meer in 't algemeen het hart aanduidt. Ook in den aanhef van het *Bhoma-kâwya* kan *ambuja* *ambuja* evengoed „in 't harte” als „in 't binnenhart” beteekenen. Daarentegen heeft onze dichter den term in denzelfden zin genomen als de vermelde *Upanishads* doen; evenzeer als de schrijver van den *Wiwâha* 308: *padma ning hati*, waar de Balineesche glosse te recht *têlênging hati* heeft. Voor „in 't binnenste van mijn hart” zou men ook kunnen zeggen: „in 't diepste mijner ziel.”

Guna ning janma is eene uitdrukking die nog in 't Jav. in gebruik is. In 't gedicht *Bale-Galagala* wordt ergens van een paar jonge knapen gezegd: *anjan* *anjan* *anjan* *anjan* *anjan* *anjan* *anjan* *anjan* „ze waren nog lang zoo ver niet van knap te zijn in de gewone kundigheden; ze dachten nog aan niets anders dan zich te vermaken.”

De beide eerste strofen zijn in de maat *Sragdharâ*; vgl. str. 92.

Na aldus aan Haar mijne bede en vereering gebracht te hebben, terwijl ik gaarne een werk over de verskunst zou willen vervaardigen, ga ik straks proeven geven hoe men verzen maakt, opdat de onkundigen zich er in bekwamen. Versmaat dan heet, volgens de leer der groote dichters: het getal lettergrepen in het vierel eener strofe. Vier vierels maken regelmatig een (afzonderlijk) vers (d. i. een heele strofe) uit, gelijk (?) er staan in de Palambang.

Gumawayang „om te maken” is, even als *gumawaya*, de conjunctief van het toestandswoord van *gaway*, *gawe*, in zin = Skr. *kārya*; hiervan *agawe* of *magawe*, Jav. amawaya (en afgesleten amaya) = *akārya*, *makārya* „doende, werkende, makende.”

Gumawayang wr̄ddhya ning wālabuddhi „om te maken dat de onkundigen het goed leeren.” De constructie komt overeen met de Javaansche, behalve in zooverre als in 't Kawi *wr̄ddhi* voorzien is met het modale aanhechtsel *a*, gelijk de zin het verlangt. Evenzoo in den *Wiwāha*, str. 1: wālabuddhi amawaya amawaya amawaya . In 't Jav. zegt men, gelijk bekend is, amawaya amawaya , e. dgl. zonder modaal toevoegsel. — Uit *wr̄ddhi* is zoowel Jav. wālabuddhi , als wālabuddhi , met verbasterd passief amawaya gesproken.

Kawīndra is hier geen eigennaam, — waarvoor de Heer Friederich het aanzag — maar beteekent „voornaam, voor-naamste dichters,” of als men eene overeenkomstige figuurlijke uitdrukking verkiest: dichtervorsten. Wat de schrijver gemeend heeft, blijkt ten duidelijkste uit str. 110, en daaren-

boven uit de hier behandelde zinsnede zelve. Vermits *kawindra* niet in de Skr. woordenboeken opgegeven staat, — stellig omdat de samenstelling zoo begrijpelijk is — verwijs ik naar het versje in Weber's *Metrik*, bl. 371, waar we lezen: *tám Indrawajrám bruwate kawindráh* „die (maat) noemen de dichtervorsten Indrawajrá.”

Byakta = Skr. *wyakta*, klaar, voorzeker. Uit het substantief *wyakti* is het Jav. *ᮘᮞᮧ* ontstaan; vgl. aant. op 90.

Mon; het spraakgebruik van dit woord is mij slechts ten deele bekend. In BY. 623 beteekent: *ᮘᮞᮧ ᮘᮞᮧ ᮘᮞᮧ ᮘᮞᮧ ᮘᮞᮧ ᮘᮞᮧ* „hetzij de hel, hetzij de hemel, waar zoudt gij heengaan?"; en in den volgenden regel: *ᮘᮞᮧ ᮘᮞᮧ ᮘᮞᮧ ᮘᮞᮧ* „hetzij goden, of demonen.” Eenigszins anders is het in str. 677 gebruikt:

ᮘᮞᮧ ᮘᮞᮧ ᮘᮞᮧ ᮘᮞᮧ ᮘᮞᮧ ᮘᮞᮧ ᮘᮞᮧ ᮘᮞᮧ ᮘᮞᮧ ᮘᮞᮧ „dat mijne kinderen niet gesneuveld waren door de hand hunner vijanden, al waren (deze) een millioen in getal.” Nemen we in aanmerking dat hierboven *mon* als wisselvorm van *mong* verschijnt; verder dat *mon* nog voortleeft in 't gebiedende en concessieve *ᮘᮞᮧ ᮘᮞᮧ*, en waarschijnlijk *mong* ook in *ᮘᮞᮧ*; eindelijk dat in 't Madureesch *ᮘᮞᮧ ᮘᮞᮧ* = *ᮘᮞᮧ* of *ᮘᮞᮧ* is, en dit in den zin van „als, indien” z. v. a. *ᮘᮞᮧ ᮘᮞᮧ* 1), dan mogen we besluiten dat het Oudj. woord de beteekenissen van „indien,” en „al” (concess.), „al is het maar” in zich vereenigde. Vooral is ook in 't oog te houden, dat dezelfde woorden nu eens eenen voorwaardelijken, dan weder eenen concessieven zin hebben; bijv. *ᮘᮞᮧ ᮘᮞᮧ*; beteekent „indien” in den Pandji bl. 209; 236; 301; doch „al, hoewel” (=

1) Zie A. C. Vreede, Handleiding voor de Mad. taal, in 't glosaar i. v.

అగ్రాంబు bl. 367¹). Wijders is het niet zeldzaam dat een en hetzelfde woord nu eens eene voorwaarde, dan weêr eene gelijkheid te kennen geeft; aldus అనగానెన en అనగానెం. In de veronderstelling dat ook *mon* hierbij behoorde, heb ik het hierboven als „gelijk” opgevat, ofschoon ik die beteekenis niet bewijzen kan.

Onder *pralambang* verstaat de dichter overal elders onmiskenbaar zijn Cakrawákadûta²); waarschijnlijk heeft hij dat ook hier gedaan. De eigenlijke beteekenis van *palambang*, naar 't Jav. te oordeelen, schijnt „gelijkenis, parabel, allegorie” te wezen.

3.

Bedraagt het aantal lettergrepen in een vierel slechts één, dan heet het (vers) Ukta; indien er twee in zijn, heet het Atyukta; zoo er drie lettergrepen in zijn, noemt men het Madhyama, en als er vier zijn, Pratisht̥ha; dan volgt Supratisht̥ha met vijf. De Gâyatrî, moet men weten, heeft zes lettergrepen (in elk vierel); de Ushnih zeven.

Str. 3—7 zijn in de maat Çârdûlawikrîḍita, gelijk str. 88. De inhoud van 3—6 komt overeen met Kedâra's Wṛtta-

1) Soms pleonastisch అగ్రాంబు అనగానెన; »indien ook al” Babad Mataram (Soerakart. druk) I, 95; Babad Padjadjaran II, 71. అనగానెన (of అనగానెన) bet. o. a. »niet eens indien, zelfs niet bijaldien,” bijv. అనగానెన అనగానెన అనగానెన అనగానెన అనగానెన Bab. Mat. I, 14.

2) Vergel. de Inleiding.

ratnákara 1, 19, vgg., welke hier ter vergelijking volgen:
 uktátyuktá tathá madhyá pratishthányá supúrwiká¹⁾ |
 gáyatry ushnig anushṭup-ca bṛhatí pangktir ewaca |
 trishṭup-ca jagatí-caiwa tathátijagatí matá |
 çakwarí sátipúrwa²⁾ syád ashty atyashtí tathá smrtá |
 dhṛtiççátidhṛtiççaiwa kṛtih prakrtir ákrtih |
 wikṛtih samskrtiççápi tathábhiktir utkṛtih |

Hiermede vergelijkte men Colebrooke's *Miscell. Ess. II*, 158, en Weber's *Metrik* 283 en 113. In de door den laatste aangehaalde woorden: *sáti*; *sati*; *madhyam*; *pratishthá*; *suwá*; *catuhçatam ukṛtih* is eene fout. 't Eerste *sáti* is een synoniem van *uktha*, en te lezen in den nominatief, *sátiḥ*. Dan echter is wederom te lezen *sáti*, d. i. „*sáti* met *ati* er bij,” anders gezegd: *atisáti* = *atyuktha*; eigenlijk behoorde het *sátiḥ* te wezen. Dan volgt *madhya*; voorts *pratishthá*; *suwá* beteekent „met *su*,” nl. *prátiṣṭhá*; derhalve *supratishthá*. Dat *sáti*, *uktha*, *madhya*, *pratishthá* eigenlijk namen zijn van liturgische verzen, die in de verschillende stadiën eener plechtigheid te pas komen, ziet men uit de termen zelve.

De Oudjav. tekst dezer strofe levert weinig zwarigheden op; *akshare* is 'akshara + i, in. — Naast *ngaran*, hetwelk in 't Oudjav. de gewone vorm is, vindt men hier ook *aran*, dat in 't Nieuwjav. uitsluitend in gebruik is. — *Tapwan-kalen* is „zonder ander, niet anders, uitsluitend;” het grondwoord is *len* „ander, anders; of; ook; en;” Maleisch *lain*. Ik denk dat het met *tunggal* te verbinden is; of het is in den zin van „niet anders” een stoplap, zooals *byakta*.

Huningan „men moet weten, je moet weten” is eene

1) D. i. *pratishthá* met *su* er vóór; dus: *supratishthá*.

2) D. i. *çakwarí* met *ati* er vóór; derhalve: *atiçakwarí*.

letterlijke vertaling van 't Skr. *jñeyam* of *jānīyāt*, *widyāt*, e. dgl., uitdrukkingen in didaktischen stijl, die men vaak onvertaald kan laten. Het bestaat uit *huninga + ṅn*.

4.

Zijn er echter acht lettergrepen in een vierel, dan heet het Anuṣṭubh, en zoo er negen in zijn, Bṛhatī. Dat is een vaste regel. Voorts, als er tien in zijn, draagt het den naam van Pangkti; zoo elf, dan Trisṭubh. Wanneer er twaalf (lettergrepen in een vierel staan), zoo heet dit Jagatī. Dus leest men bij Rāmaçarman.

Byakta is hier niet meer dan een stoplap. *Yeki* kan zoowel, „ditzelfde,” Engelsch: *this very*, wezen, als te scheiden in *ya = ṅn* ter aanduiding van den nazin, met een daarmede samengesmolten *iki*.

Ngke is, voor zooverre ik zien kan, niet onderscheiden van *ngkāne* „ter plaatse, bij, in.” — *Inucap* is letterlijk = Skr. *uktam* „gezegd,” doch in een verband als wij het hier zien, laat het zich gevoegelijk weêrgeven met: „men leest bij dien schrijver.” Bij ons treedt het zien van een geschrift op den voorgrond, bij de Indiërs en Javanen het hooren. Waar de Javaan dus spreekt van den *ṅṅ*, *ṅṅṅ*; *ṅṅṅ*, d. i. „de klank, wat men hoort” verkiezen wij te zeggen: „wat er in den brief te lezen staat.” Strikt genomen bet. dus *ṅṅ*, enz. nooit „inhoud,” al vertalen wij het zoo ¹⁾.

---

1) Daarom berust de omschrijving van *ṅṅṅ* in 't Jav. Handw.

Râmaçarman is eene autoriteit der Indische metriek, die meer dan eens vermeld wordt, o. a. in Kṛṣṇadewa's Commentaar op den Wṛttaratnâkara, 1, 3. Vermits het daar heet: *Râmaçarmâdicchandogranthesu*, en R. dus in de eerste plaats genoemd wordt, moet zijn werk als het eerste in zijn soort beschouwd zijn geweest, en zulks verklaart, waarom in onze Oudjavaansche prosodie juist van Râmaçarman ge- waagd wordt, niettegenstaande er slechts sprake is van een punt waarover alle Indische versbouwkundigen het eens zijn.

5.

Dertien lettergrepen, vormen 't vierel van de Atijagati; veertien, van de Çakwari; vijftien, van de Atiçakwari. Wanneer er zestien zijn, draagt de maat den naam van Ashti. Atyashti heet een vers met zeventien lettergrepen in elk vierel, Dhṛti een met achttien; Atidhṛti, als 't aantal negentien bedraagt. Kṛti is de benaming van twintig (lettergrepen in een kwartstrophe).

Pwa beantwoordt hier aan 't Jav. *ḥḥḥ*, Kr. *ḥḥḥ*. — *Byakta*, wederom weinig meer dan expletief, of, zooals de Indiërs zich uitdrukken: *pâdapûrana*, middel om 't vers te vullen. Ook bij ons zijn stoplappen eene bekende zaak, in

met *ḥḥḥ* op verwarring van twee geheel verschillende woorden, nl. *rasa*, gevoel, en *rasa*, geluid. Tusschen den *ḥḥḥ* van een brief en de meening des schrijvers bestaat etymologisch niet het minste verband.

theorie en praktijk beide. — In *ākya*, voor *ākhyā*, vinden we een voorbeeld van klinkerverkorting, welke reeds in de oudste ons bekende Kawi-stukken geenszins ongewoon is. Onze dichter verkort en verlengt de klinkers, hetzij aan 't einde of in 't midden der woorden, naar welbehagen. Een sprekend voorbeeld treffen wij aan in str. 25; evenzoo in str. 3, waar *sangkya*, voor *sangkhyā*, op eene korte *a* uitgaat, terwijl vlak te voren *sangkhyā* gebruikt werd, omdat het in de maat zoo te pas kwam.

6.

Indien het getal lettergrepen één-en-twintig bedraagt, dan heet het Prakṛti. Is 't getal der lettergrepen in een vierel twee-en-twintig; zoo is de naam er van Akṛti. Wikṛti echter heet het, als er drie-en-twintig, en Sanskṛti, als er vier-en-twintig zijn. En zoo telt Abhikṛti vijf-en-twintig, en Wyutkṛti zes-en-twintig (voeten).

Dwāwingṣati voor *dwāwiṅṣati* is barbaarsch Sanskrit. — *Nikeng sapada warnṇa-nyā* is eene omzetting van *nika warnṇanya ing sapada*. — De lange *ā* van *nyā* dient om aan de eischen der versmaat te voldoen; evenzoo de verlenging van *wi* in *विश्वान्*, ofschoon het eenvoudiger geweest ware, indien men 't woord volgens de uitspraak gespeld had *विश्वान्*, want *kr* is een dubbele medeklinkers en maakt dus den voorgaanden voet lang door positie. — Voor *sanskṛti* is de gewone term *sangkṛti*, doch dewijl ook de door mij gebruikte gedrukte tekst van Kedāra *sanskṛti* leest, heb ik dezen vorm zoo gelaten als hij is.

Wyutkrti; daarvoor heeft de Wrttaratnākara Utkrti, even als alle andere ons bekende Indische bronnen. Vooralnog moesten we Wyutkrti voor eene vergissing van Tanakung of van zijne Javaansche voorgangers houden, eene vergissing die licht ontstaan kon, zoo er in den een of anderen Skr. tekst *hy utkrtih* stond. Hoe het zij, eene afschrijversfout is het niet, want *utkrti* past niet in de versmaat.

7.

Slechts die verzen waarvan 't getal lettergrepen in elk vierel zooveel bedraagt als boven vermeld, worden *chandah* in de leerboeken genoemd. Wanneer daarentegen 't getal lettergrepen grooter is, heet zoo'n maat Dandaka, en Gad-yaka (?). Van de opgesomde dichtsoorten ¹⁾ zal ik wederom alleen de monoschematische (*wrtta*) behandelen, met den naam dien ze bij Pinggala dragen. Datgene waarin ze van elkaar verschillen bestaat in de regeling der lange lettergrepen en de plaatsing der korte ²⁾.

Aan den term *chandah* hecht Tanakung eene veel te enge beteekenis. Niet enkel de strofen van 4×1 tot 4×26 voeten, maar ook alle overige dragen den gemeenschappe-

¹⁾ D. i. de hoofdklassen Ukta, Atyukta, tot Dandaka toe, met hun soorten of varieteiten.

²⁾ In proza zou men eenvoudiger zeggen: het onderling verschil der versmaten hangt af van de verschillende wijze waarop de lange en korte voeten geplaatst zijn.

lijken naam van *chandaḥ*. Hoe hij in zulk eene dwaling vervallen kon, is wel te begrijpen, bijaldien we veronderstellen dat hij of een zijner Javaansche voorgangers eenen Sanskrit-tekst voor zich had, welke met dien van Kedāra schier woordelijk overeenstemde ¹⁾. De plaats in den *Wr̥ttaratnākara* 1, 17, vg. luidt namelijk als volgt:

ârabhyaikâksharât pādād ekaikâksharawardhitâih|
 pr̥thak chando bhawet pādair yâwat shaḍwiñçatim gatam||
 tadûrdhwam caṇḍawrshtyâdidandakâh parikirtitâh|
 çesham gâthâs tribhiḥ shadbhiç caraṇaiç copalakshitâh|

D. i. „Door elk vierel te maken van 1 lettergreep, 2 lettergrepen, enz. tot 26 toe, krijgt men evenzoo veel afzonderlijke dichtsoorten (*chandaḥ*). Dan volgen in de opsomming de *Daṇḍaka*-maten, zovals *Caṇḍawrshti*, enz. Eindelijk de *Gâthâ*-maten, welke zich kenmerken door drie of zes vierels.”

Uit deze plaats van Kedāra, of eene andere bijna gelijkheidende, zou iemand de gevolgtrekking kunnen maken dat de *Daṇḍaka* niet meer onder de *chandaḥ* gerekend wordt. De gevolgtrekking ware geheel onjuist, maar licht verklaarbaar.

De overgang van Skr. *chandaḥ* tot het Kawi *chanda*, *canda* is dezelfde als in *yaça* en *teja* uit *yaçah* en *tejah*. Daarentegen is *manaḥ* onveranderd gebleven tot in 't hedendaagsche Jav. toe. In 't Kawi *Bhūriçrawa* is de slot-*a* zelfs uit *ah* ontstaan. De verdere verbastering van *canda* tot *caṇḍa* is wellicht aan de afschrijvers te wijten; zeker is zulks in geen deele, en indien ik des niettegenstaande den zuiverder vorm

1) In technische Indische boeken treft men dikwerf dergelijke bijna gelijkheidende passages aan.

hersteld heb, dan is het geschied om dubbelzinnigheid te voorkomen.

Mâlâwa. Dit woord is in de vertaling overgeslagen, omdat de beteekenis er van mij onbekend is. Een versnaam is vermoedelijk er mede bedoeld, doch de maat die in de Indische prosodie *mâlâwâ* heet, komt hier al evenmin te pas als, naar het schijnt, eene andere, *Mâlâ* genaamd. Beide zijn Prâkrtsche versmaten, waarvan de eerste bestaat uit $45 \times 2 = 90$ Mora's, of uit $45 + 27 = 72$ Mora's; en de laatste uit $16 + 12 + 16 + 12 = 56$ Mora's; zie Colebrooke, Misc. Ess. II, 156 en 157. Het zou mogelijk wezen, dat Tanakung onder *Mâlâwa* (zoo de overgeleverde tekst niet bedorven is) in 't algemeen *Mâtrâ-chandah* verstond, waartoe inderdaad de Prâkrtsche *Mâlâ* behoort. Het is ook denkbaar dat werkelijk de term *Mâlawa* 1) nog in anderen zin gebezigd werd dan wij weten, doch dit alles is volstrekt onbekend, al moge het ons aansporen tot verder onderzoek.

't Volgende *Gadyaka* noemt in de opsomming dezelfde plaats in als *Kedâra's Gâthâ*. Het ligt dus voor de hand te veronderstellen dat *gadyaka* verbasterd zijn kan uit, of verschreven voor, *gâthakâ*. Wat het toevoegsel *ka* betreft, zou men kunnen verwijzen naar enkele Jav. woorden uit het Skr. ontleend, welke het pleonastisch suffix *ka* vertoonen; bijv. *âjama* = *droka*; *âjama* = *krodka*. Alvorens een bepaald gevoelen uit te spreken, dienen we te onderzoeken, vooreerst, wat *Kedâra* t. a. p. met zijn *Gâthâ* bedoeld heeft; ten andere, wat Tanakung onder zijn *gadyaka* (?) verstaan heeft. Dit is noodig, omdat de term *gâthâ* niet in alle

1) *Mâlâwa* (sic) kan nooit Skr. geweest zijn.

Indische bronnen denzelfden omvang heeft. Volgens de door Colebrooke geraadpleegde werken, omvat de term *Gāthā*: 1) Stanzas comprising four unequal verses, constituting a metre not described by writers on prosody; 2) Stanzas comprising more or fewer verses ¹⁾ than four; viz. three, five, six, etc. 3) Any metre not specified by Piṅgala; 4) Metre not specified by any writer on prosody (Misc. Ess. II, 165). Veel onbepaalder heet het in Piṅgala (in Weber's *Metrik*, 417): *atrānuktam gāthā*, d. i. „wat (versmaat) in dit boek niet vermeld is, is eene *Gāthā*.” Daarop volgen er toch nog eenige soorten van *gāthā's* in strijd met de bewoordingen van den regel, klaarblijkelijk toevoegsels van eene andere hand. Met den regel in 't Piṅgala-sūtra stemt overeen Colebrooke's opgave onder 3. Daarentegen verstaat Kedāra, gelijk op te maken is uit vergelijking zijner eigene hierboven aangehaalde woorden met den ganschen inhoud van 't 5de hoofdstuk zijner prosodie, onder *Gāthā's* zoowel de *Udgatā*, *Saurabhaka*, enz. (van vs. 6 af), als de *Wishama-verzen* (van 1—5) en andere niet door hem behandelde (vs. 12). Dat strookt dus met hetgeen Colebrooke opsomt onder 1 en 2. Trachten we nu eindelijk tot een besluit te komen omtrent de bedoeling van onzen schrijver, dan hebben we een gegeven in de volgorde die hij zelf later in acht neemt. Onmiddellijk na de verzen in *Dandakamaat*, str. 100, volgen bij hem *Udgatā-wishama* (101), *Saurabha-w.* (102) en *Lalita-wishama* (103). Aangezien nu deze dichtmaten slechts drie afdeelingen of verzen bevatten, en ook bij Kedāra als soorten van *gāthā* beschouwd worden, moeten wij het er voor houden dat ook *Tanakung* ze

---

1) D. i. *pāda's*, vierels.

onder zijn Gadyaka, die hij het laatste noemt, laat behooren. Of hij zelf werkelijk zóó geschreven heeft, in stede van *gáthaka*, is zonder behulp van andere Hss. niet uit te maken. Aan *gadya*, proza, dat de Heer Friederich (bl. 5 zijner Verh.) er bij te pas brengt, geloof ik niet dat de dichter gedacht heeft.

Apadudwan = *mapadudwan*, „onderling verschillende,” Jav. *ꦱꦥꦢꦸꦢꦸꦮꦤ*, of in afgesleten vorm: *ꦱꦥꦸꦢꦸꦮꦤ*. Het is afgeleid van *padudwan*, Jav. *ꦥꦢꦸꦢꦸꦮꦤ*, onderling verschil. *Naran* zal wel, gelijk Friederich ook meende, staan voor *aran*, met de misplaatste toepassing van Skr. Sandhi. Nog in 't Jav. wordt *ꦱꦩꦤꦴꦤ* als voegwoord gebruikt in den zin van Skr. *hi* of *nâma* „namelijk, immers, videlicet;” zelfs, gelijk Skr. *hi* in den zin van „voorwaar,” bijv. Pandji 368.

8.

Zoowel 't getal caesuren in de verzen, als de kwantiteit der voeten is (bij de verschillende maten) verschillend geregeld. Voor evenzooveel wijzen van gebruikelijke rangschikking der lange en korte lettergrepen in een vierel als er bekend zijn, bestaan bijzondere namen, welke ik zonder fout in dichtmaat opgeven zal. Luistert, hier volgen specimens er van in geregelde volgorde, die ik in de Palambang wil samenstellen.

Yadyastun, hoewel het vormelijk aan 't Jav. *ꦢꦩꦶꦪꦶꦱꦠꦸꦤ* „laat het zijn, hoogstens” beantwoordt, bet. „indien ook al; al is;” bijv. BY. 453:

vóór de volgende *t* in *an* overgegaan is, gelijk *ping-tiga* in *pin-tiga* Wiwáha 8 en 305; 𑏒𑏊𑏃𑏃𑏆(𑏒𑏊𑏃𑏃) in 𑏒𑏊𑏃𑏃.

Rəngön, uit *rəngö* + suffix *ən*. Zulke woorden zijn in 't Kawi gerundieven, evenals in 't Sundaneesch, en passieve conjunctief-imperatieve, als in 't Javaansch; *rəngön* is dus in 't Skr. overgezet èn *çrotawyam* èn *çrúyatām*.

Hyun inikětakən; in deze constructie herkent men de Jav., volgens welke men zegt 𑏒𑏊𑏃𑏃𑏆𑏃𑏆𑏃𑏆𑏃𑏆𑏃𑏆, e. dgl.; zie Roorda, Jav. Gr. § 515. Tevens leeren wij uit het Kawi, dat het Jav. 𑏒𑏊𑏃𑏃 in de passieve constructie eigenlijk niet hetzelfde is als in de actieve. Zoodra men namelijk het passieve *hyun inikětakəna* in 't actief omzet, wordt het: *mahyun* (of *ahyun*) *angikětakəna* (of *mangikětakən*). In dezelfde verhouding als *ahyun*, d. i. „willende” tot *hyun*, d. i. „'t gewild worden, 't voornemen,” staat Kawi *aharəp* of *maharəp* tot *harəp* ¹⁾. Dewijl nu zoowel Kawi *aharəp* als *harəp* smolten zijn in 't Jav. tot 𑏒𑏊𑏃𑏃, lijkt het Jav. woord in passieve constructie hetzelfde als in de actieve, al is het ééne, logisch, het tegendeel van 't andere. Het is evenwel mogelijk dat er voor het taalgevoel der hedendaagsche Javanen geen onderscheid meer bestaat.

Palambanga. Het aanhechtsel *a*, zooals het hier gebruikt wordt, is voor zooverre ik zie, synoniem met *nya*; met *palambanga* is bedoeld „de Palambang (die volgt).” In 't Madureesch is het gebruikelijk als *ah* gespeld; zie A. C. Vreede, Handl. Mad. taal, Glossaar. In Jav. poëtischen stijl is het nog *a*, bijv. 𑏒𑏊𑏃𑏃𑏆𑏃𑏆𑏃𑏆𑏃𑏆𑏃𑏆, Jav. Almanak voor 1869, Mengelwerk, bl. 17, vg.

De versmaat dezer strofe is dezelfde als van str. 111. Het

1) Ook in beteekenis is *hyun* = *harəp*.

is eene varieteit der klasse Wikrti, en in Kawi-werken geenszins ongewoon. Nadien onze dichter deze maat niet bij name noemt, er geen specixen van geeft in zijn Palambang¹⁾, en toch blijkt te kennen en te bezigen, zoo volgt dat hij ze niet aan de Indische prosodie ontleend heeft. Het was dus een eigenaardig Kawi-metrum, bestaande voor de eerste helft uit de eerste twaalf voeten van een Çârdûla-wikrîdita, en voor 't tweede gedeelte uit de laatste elf voeten der Kawi-maat Wëgang-sulañjani (of: sulañjari). Vgl. de Inleiding.

Hiermede is de theoretische inleiding ten einde; de volgende strofen tot 108 vormen te zamen het sprookje dat ten titel voert: „de éend als bode.” Als afzonderlijk stuk begint de Palambang met eenige aanroepingen.

9.

Nanda.

Ah, Nanda, ô!

Deze vertaling is geheel onzeker, daar Nanda onderscheiden beteekenissen heeft, en men wegens 't gebrek aan samenhang moeielijk raden kan wat er bedoeld is. Zooveel blijkt wel, dat het vers eene aanroeping is. Ook de vier volgende verzen behelzen niets anders dan aanroepingen van hemelsche machten en zijn te beschouwen als de gebruikelijke aanhef (*mangala*) van de Palambang.

---

1) Daarin worden maar twee soorten van Wikrti, te weten Açwâlita en Mattâkrida (str. 94 en 95) met name opgegeven.

Het is zeer opmerkelijk dat deze varieteit van Ukta bij Kedâra niet vermeld wordt. Hij kent slechts de Çri, d. i. 4×1 lange lettergreep. Als voorbeeld daarvan geeft de Scholiast: *Çriś | te | sâ | syât* || „Moge zij voor u eene geluks-godin wezen!” Colebrooke (Ess. II, 158) kent wèl een Ukta van 4×1 korte lettergreep, onder den naam van Mahî, dat stellig *mahî* in den vocatief moet zijn, want anders kan de naam niet in 't vers gebracht worden, hetgeen toch een vereischte is. In 't Pinggala-sûtra komt in 't geheel geen Ukta-vers voor. In afwijking van Kedâra noemt Tanakung de volgende maat: Çri.

10.

Çri.

Godin Gaurî, genadige, gebenedijde!

Deze soort Atyukta draagt bij Kedâra den naam van Strî, en het door den Scholiast aangehaalde voorbeeld luidt:

Gaurî | Lakshmîh | strî te | sâ syât ||

„Moge die vrouw voor u eene Gaurî, eene Lakshmî zijn!”

Colebrooke geeft t. a. p. twee namen, Strî of Kâma; buitendien andere soorten, die ik met stilzwijgen voorbijga, daar geen er van hetzij Çri of Bhadrâ heet. Uit het onderschrift: *भद्राः श्रीः* „Bhadrâ; andere Çri;” of „tweede Çri” maak ik op, dat de dichter of een aanteekenaar twee termen kende. Doch hoe kan dat te pas komen in onzen tekst, nu de voorgaande strofe in 't geheel niet als *çri*, maar als *nanda* bekend staat? In Kedâra zou het verklaarbaar wezen, want hij heeft (3, 1 vg.):

uktâ | gaḥ çrîḥ ||
 atyuktâyâm | gau strî ||

Niets is gemakkelijker dan eene verwarring tusschen *strî* en *çrî*, en zulk eene fout zal dan ook wel aanleiding gegeven hebben tot de afwijkingen in onzen *Wṛtta-sañcaya*.

11.

Nâri.

Brahma en Wishṇu, goden! Wâñî (d. i. Saraswatî) en Çrî (anders: Lakshmî), godinnen!

Dezen *Madhya*-vorm vinden we onder denzelfden naam bij *Kedâra* opgeteekend; insgelijks bij *Colebrooke* t. a. p.

De *z* van *Wishṇu* in 't vers wordt als lang gerekend, wegens de volgende pause. Over 't algemeen beschouwt onze dichter elke lettergreep aan 't einde eens vierels als lang, hetgeen ook in de Indische prosodie de regel mag heeten, behoudens uitzonderingen. Vgl. *Kedâra* 1, 9.

Behalve de *Nâri*, die uit $4 \times$ een *Molossus* bestaat, vermeldt de *Wṛttaratnâkara* een anderen *Madhyâ*-vorm, *Mrgî*, $4 \times$ een *Amphimacer*. *Colebrooke* somt er nog andere op.

12.

Wanamrgî.

Alle hemelingen te gader, vereenigd met *Wanamrgî*!

Deze *Pratishthâ*-vorm draagt in de lijst van *Colebrooke* den naam van *Satî*; *Kedâra* geeft eene andere varieteit, en

in geen enkele der bekende Indische boeken over prosodie ontmoet men den term Wanamrgî. Toch moet hij ontleend zijn, al is het dan ook in andere lezing.

Het woord *cinaru* is mij elders niet voorgekomen; de gegeven vertaling is niets dan een noodhulp. Volgens 't Jav. Handw. is $\text{ॐ ७} = \text{ॐ ७}$. Ik veronderstel dat het eene andere uitspraak is van ॐ ७ ७ .

Even onzeker is het wie hier met Wanamrgî (d. i. „hinde van 't woud,” en „schoone vrouw van 't woud”) bedoeld is. Uitgaande van de veronderstelling dat de term Satî synoniem moet wezen met Wanamrgî, denk ik dat Durgâ gemeend is, want zij heet o. a. Satî „de voortreffelijke vrouw.” Aangezien een synoniem er van *warawarninî* is, en *warninî* op hetzelfde neerkomt als *mrġî*, mag men gissen dat *wanamrgî* een verkeerde lezing is voor *waramrgî*.

13.

Wijayanti.

Ik verheerlijk de godenschare, en loof ze met de woorden :
„O! bij hen is heerschappij!”

Dezelfde soort van Supratishthâ komt voor bij Kedâra, doch onder de benaming van Pangkti; desgelijks bij Colebrooke, die als synonieme termen opnoemt: Aksharapangkti en Hansa. Het voorbeeld in den Commentaar op den Wṛttaratnâkara 2, 6 luidt:

nîradapangkti-cyâmaladeham|
Mâdhawam ekam, pûjaya dewam||

D. i. „Verheerlijk eeniglijk Wishnu, den god wiens lichaam donker is als saamgepakte wolken.” Men ziet dat dit versje tot denzelfden kring van denkbeelden behoort als de strofe van Tanakung.

Ten aanzien van den naam Wijayanti geldt hetzelfde als aangaande Wanamrgî: men zoekt hem in de toegankelijke Indische prosodieën te vergeefs. Het is duidelijk derhalve, dat de Wrtta-saücaya, hetzij rechtstreeks of middellijk, op 't gezag van andere Indische geschriften of redacties steunt, welke òf verloren zijn òf nog ergens in Indië schuilen.

14.

Tanumadhyâ.

Ik vervaardig verzen, ten einde zodoende te maken dat de slanke meisjes mij genegen zijn.

Panggih, nog Jav. *ânânj*, is 't inheemsche equivalent van Skr. *upâdhi*, beding, voorwaarde. Hoe *upâdhi* een voegwoord van doel kan worden, blijkt uit het Jav. Krama *anânj*, poëtisch *anân*. *Tiki* is in bet. Jav. *ânân*.

Rakwa vat ik hier op in den zin van *ânân*, dien het in deftig Javaansch als *ânân*, *ânân* en *ânân* (vgl. Maleisch *arëkiyan*) nog heeft, bijv. Jav. Brieven bl. 89, 10. Doch het beteekent daarenboven Jav. *ânân*, inzonderheid in gevallen waar dit laatste achter een woord geplaatst wordt om aan te duiden dat men alle individuen van een soort-begrip wil samenvatten. Zoo, om een voorbeeld ter verduidelijking te geven, is in Winter's Zamenspr. I, 104 met

అని అంటే ప్రకృతి అని అర్థం, bedoeld wat men in 't Skr. zou uitdrukken met *prākṛtajand itī*, of *p. nāma*, of *prākṛtamātrdh* „alle die men tot de geringe klasse brengen kan, alle zoogenoemd geringe lieden.” Geheel in denzelfden zin wordt *rakwa* gebezigd in *Wiwāha* 116: *sang sajjana rakwa* z. v. a. „de goeden.” Ook in 't Javaansch is *ଶିଶు*, deftig *ଶిଶు*, het equivalent van Skr. *itī* (en *ewam*) in bovenvermelde functie. Bijv. in *Jav. Almanak* voor 1869, bl. 12 van 't Mengelwerk leest ge: అని అంటే ప్రకృతి అని అర్థం, అని అంటే ప్రకృతి అని అర్థం, అని అంటే ప్రకృతి అని అర్థం, అని అంటే ప్రకృతి అని అర్థం; nu అని అంటే ప్రకృతి అని అర్థం is „het woord *drawina* beteekent eigenlijk brassen,” Skr. *drawinēti bhogawācakah* ¹⁾. In proza: అని అంటే ప్రకృతి అని అర్థం „wat is” „అని?” *Winter*, *Zamenspr.* II, bl. 15; అని అంటే ప్రకృతి అని అర్థం, bl. 43 ²⁾; e. e. Op de aangehaalde plaats van den *Wiwāha* omschrijft de Balineesche vertaler het met *wyakti*, de Javaansche met *ని* in den zin van అని, అని. Hoe zich uit een begrip als *zóódanig*, *zóó*, *ଶిశు*, dat van „alle derzelfde soort” ontwikkelen kan, zien wij in *అని* en *ని*, waarvan 't eene de Skr. vertaling is van 't andere, klaar voor oogen. Op die wijze is *rakwa* geworden tot een middel om „gelijk, te gelijk,” en „gezamenlijk” aan te duiden.

Mangde (conjunctief *mangdeya*) *lutut ning kanyá* is de ver-

1) *Bhoga* is niet hetzelfde als *bhoja*, maar dit laatste kon niet gebruikt worden, daar de Skr. zinsnede eene onjuistheid zou bevatten. Het komt hier op de beteekenis van *sukaboja* niet aan.

2) Ter loops zij opgemerkt dat de door *Winter* gegeven verklaring blijkbaar onnauwkeurig is; *luyung* in de zegswijze అని అంటే ప్రకృతి అని అర్థం is zonder twijfel het Kawi *ruyung*, voetangel, of dgl. in 't Eedformulier behandeld in *Bijdr. Taal-, Land- en Volkenk. N. Indië*, jaarg. 1874, bl. 225.

eischte constructie zoowel in Kawi als in Nieuw-javaansch; zie Roorda, Jav. Gr. § 500.

De Tanumadhyâ is ook bij Kedâra en Colebrooke de eerstvermelde onder de Gâyatrî-vormen. Zoo ook bij Pinggala (in Weber's Metrik, 365).

15.

Kusumita-janma.

Ik hoop dat ik van de zijde der deskundigen toegevendheid zal ontmoeten, omdat zij alle edelaardige menschen zijn.

Na den aanhef van de Palambang, van str. 9—13, volgt in 14 eene soort van opdracht of dichtershulde aan de schoone kunne, en in 15 eene *captatio benevolentiae* aan deskundige lezers gericht.

Ngunikuni wordt in Bharata-Y. 532 verklaard met *anâni*, stellig te recht; vgl. Cohen Stuart, Krit. Aant. bl. 260. Het is eigenlijk 't zelfde woord als *âni*, bijv. in *ânikâla* „eertijds, van oudsher, oulings,” BY. 8, en *ngâni*, *ngânin*, *ngânî* „weleer, eerder, vroeger;” nog Jav. *ngâni*, *ânâni*. Denzelfden overgang van begrippen vindt men terug in *anâni*, *anâni* en *ngâni*, enz.

Kusumita-janma. Dit samengesteld woord zou hier volstrekt niet passen, als men daaraan de beteekenis hechte die het in 't Skr. heeft. Daarom heb ik *kusumita* genomen in den overdrachtelijken zin welken 't Jav. *ngâni* en *ânâni* bezitten. De meest gewone Skr. uitdrukkingen

voor „welwillende lezer” in een dergelijke *captatio benevolentiae* zijn *aryajana*, *sujana*, *sajjana*. Tevens ligt in deze woorden 't bijbegrip van kundig, kritisch; en uit deze omstandigheid laat het zich verklaren hoe 't Jav. ꦱꦗꦗꦤ (d. i. Skr. *sajjana*) aan zijne beteekenis gekomen is. De afleiding van Skr. *sarjana*, in 't Jav. Handw. is ongerijmd, te meer omdat in 't Jav. zelve, ꦱꦗꦱꦤ een synoniem is van ꦱꦗꦱꦤ . — De wijze van samenstelling is geheel Indisch.

Dezelfde Gâyatri-soort heet bij Kedâra: Çaçiwadanâ, terwijl Colebrooke twee namen er voor kent: Çaçiwadanâ en Cau-rânsâ. Het Pinggala-sûtra maakt er geen gewag van. Het verdient opmerking dat de Kusumitajanma (al. Çaçiwadanâ) juist de helft is van eene Trishtubh-varieteit, namelijk de welbekende Kusuma-wicitra, ook door onzen dichter gebruikt in str. 59. De gedeeltelijke overeenkomst der twee termen zal wel niet aan toeval te wijten zijn.

16.

Madhukara-lalita.

Hoe zouden de klanken van 's dichters lied geen zielzucht opwekken? (Ware dat het geval), dan zouden ze eene geheel andere uitwerking hebben dan de tonen der dartelende bijen.

Ndi is eigenlijk „waar; waar komt het voor, dat;” maar wij zeggen in zoo'n geval: hoe.

Pahi = Jav. ꦥꦲ . — *Mara* (= Jav. Krama ꦩꦫ) heeft hier denzelfden zin als het met ꦩꦫ verwante ꦩꦫ ; alszoodanig komt *mara*, *maran* in 't Kawi herhaaldelijk voor.

De constructie *pahi kalawan m.*, letterlijk: „geheel anders vergeleken met,” is eigenaardig Javaansch. Wij zouden juist *madhukara-lahita* als onderwerp kiezen, en daarmee de tonen der liederen vergelijken, zoodat de zinsnede zou luiden: „dan hebben de tonen der bijen eene gansch andere uitwerking.” De zinwending in ons vers komt overeen met die in Radja Pirangon bl. 42, v.g.: *တကား၏ရတနာ၏ကိုယ်စားအဖြစ်အနေဖြင့်*
ကတုဝါဒိယကုမ္ပဏီလီမိတက်သည်အိန္ဒိယနိုင်ငံအတွက် — *ကမ္ဘာလုံးဆိုင်ရာစီးပွားရေး*
စံနှုန်းများကိုအခြေခံ၍ အိန္ဒိယနိုင်ငံအတွက် အသုံးပြုဆောင်ရွက်ခဲ့သည်။

De maat dezer strofe, die tot de klasse Ushnih behoort, is bij Kedâra en Colebrooke bekend onder eenen anderen naam, Madhumati ¹⁾; in 't Piggala-sûtra ontbreekt zij geheel.

17.

Madalekha.

(Doch ben ik niet onvoorzichtig!) Daar ik zeer onbedreven ben, onervaren in alles wat smaakvol is, kan ik vast er op rekenen gelaakt te worden dewijl ik den schijn op mij laad van uit verwaandheid te schrijven.

De zin tusschen twee haakjes is ingelascht om den gedachtengang, zooals ik dien opvat, te verduidelijken.

Apan, *ápan* (of *mapan*, *mápan*) is o. a. „dewijl” en „want,” niet alleen in 't Kawi, maar ook in de nieuwere taal; aangezien de woordenboeken deze beteekenis die in 't eerste beste Jav. gedicht voorkomt, niet kennen, verwijs ik naar

1) Bij den eersten 3, 15 °ti met korte i.

Damar Wulan 113, 9; 472, 7; en op de volgende regels in Bale Galagala: *amajjasa sa rasamātra sa rasamātra; sasa rasamātra rasamātra; amajjasa rasamātra rasamātra.*

Rasamātra. Hierin is *mātra* op te vatten in den zin van een *kārtanya*, zooals de Indiërs zich uitdrukken. *Tanwruk ring rasamātra* is dan: „onervaren, onbedreven in eenige *rasa*, in al wat *rasa* is.” Toevalligerwijs zijn er twee gansch verschillende woorden *rasa* uit het Skr. in 't Kawi en Javaansch overgegaan, en het is niet te ontkennen dat in sommige gevallen, bijv. als er van poëzie sprake is, de begrippen dier twee woorden vermengd kunnen worden, of ten minste moeielijk te onderscheiden. 't Eerste Skr. *rasa* beteekent „smaak,” enz.; het tweede: „klank, woord;” *rāsa* is „praat, taal”¹⁾. Over 't algemeen laten zich de twee woorden *rasa* ook in 't Jav. uit elkander houden; alles wat gevoel, gevoelen, besef uitdrukt (*rasa, rasa, rahasa, rasamātra*) behoort bij *rasa*, smaak; daarentegen *rasamātra, rasamātra* en *rasa* praat, sprake, bij het tweede *rasa*. In 't Jav. Handw. worden niet alleen deze twee homoniemen met elkander verward, maar daarenboven ook *rahasya* er bijgevoegd!

1) Ten onrechte wordt in 't Petersb. Wdb. *rasa* = *çabda* onder 't andere *rasa* verstopt, en onnoodigerwijs bij de juiste verklaring eens Hindu's een uitroepingsteeken geplaatst, alsof dat *rasa* = *çabda* al heel iets vreemds en verbazingwekkends ware, niettegenstaande *rasati* toch bekend genoeg is. Het woord is niet alleen Skr., en daaruit in 't Javaansch overgegaan, maar komt in onderscheidene Indogermaansche talen voor; o. a. Gotisch *razda* (vormelijk = Skr. *rasitā*), Angelsaktisch *reord* „spraak, taal;” Latijn *rostrum* = Skr. *waktram*, in suffix en beteekenis identische, in wortel synonieme, woorden. Met Skr. *rasa*, smaak, van denzelfden stam als *rasanā* „tong,” eig. dat waarmee men proeft, is in 't Germaansch *lustus*, *lust*, stamverwant.

Ook in 't Nieuw-jav. heb ik *amasaŋga* wel eens zoo aangetroffen, terwijl er in den voorzin *asaŋga* staat; o. a. in de Lakon Antasena. Is de voorzin concessief, dan is *amasaŋga*, in Kawi *apan*, *apan*, te vertalen met „toch;” bijv. in de Lakon Pantjakumara leest men: *ကည့်ဗုဒ္ဓံနုဗ္ဗမာဏိကာ၊ အမာရတ္တိ၏တိဂုဗ္ဗိတံ
ကံအံဗုဒ္ဓါရုံပျော်စေမိဂံ။*

Mapunggung = *apunggung*, welk laatste in 't Jav. afgesleten is tot *apung*.

Kumáralalitá is eig. „eene lieveling der jongens, der vrijers;” wij zouden zeggen „eene gevierde schoonheid” ¹⁾ — *Aswi*, beter *aswi*, zooals men leest BY. 90; 243; en 566. De grondvorm is *swi*, waarvan 't passief *sinwi*, in BY. 85 en 672. Vgl. in Bijdragen van 't Kon. Inst., jaargang 1873, Zang XV van 't Bharata-yuddha, Aant. op 243.

Aangaande de vertaling der twee laatste regels ben ik niet zeker; *manutakèn* zou, naar den grammatischen vorm, evengoed „tot richtsnoer nemen” kunnen uitdrukken. Dan zou *kumáralalitá* tot *kung* als genitief staan, hetgeen mij niet waarschijnlijk voorkomt.

Deze varieteit van Ushnih vindt men terug zoowel in Pinggala (bij Weber 366), als bij Colebrooke en Kedára.

19.

Waktra.

De geschiedenis die 't onderwerp van ons gedicht uitmaakt begint daarmee, dat eene edelvrouw in den rouw der scheiding

---

1) Het komt ook voor in den zin van »jongensgek, manziek;” *lalita* is namelijk zoowel passief, als intransitief.

gedompeld werd doordat heur lief haar verlaten had. Terstond begon zij zeer te treuren en wist geen raad van smachtend verlangen.

De korte inhoud van den Cakrawákadûta is deze: eene edele dame treurende over 't verdwijnen van haren geliefden prins, stort heur hart uit voor eene *cakrawádka* (*Anas casarca*), en draagt dezen vogel op, den verloren minnaar op te sporen. De vogel, een wijfjes-eend, voldoet aan dat verzoek, heeft het geluk den edelman te vinden, en overreedt hem om terug te keeren in de armen zijner smachtende hartvriendin.

Dit vers is een onberispelijk specimen van Waktra, ofschoon Tanakung zich binnen enger grenzen beperkt heeft, dan noodig. In die soort van Anushtubh welke Waktra genaamd wordt, heeft men zich enkel aan de drie volgende beperkingen te houden: op de eerste lettergreep van een vierel mag noch een Proceleusmaticus (vvv), noch een Anapaest (vv—) volgen; daarentegen moet achter de 4de lettergreep v— komen te staan; zie Wṛttaratnákara 2, 21; Colebrooke II, 157; Weber 335. Elke andere beperking is eene zaak van vrije verkiezing des dichters. Dat ze nochtans niet ongewoon was, zien we ook uit Waráha-mihira's voorbeeld, aangehaald door Weber bl. 338. Met den *çloka*, dien Weber daar ook behandelt, heeft de Waktra niets gemeen dan 't getal voeten; in de volgorde der lange en korte, alsook in rhythmus verschillen Waktra en Çloka dermate, dat de Indische prosodisten ze meest onderscheiden. Nadien de *çloka* in 't geheel geen *wṛtta* in engeren zin is, wordt hij door Tanakung in den Wṛtta-saücaya ook niet behandeld.

Het spreekt van zelf dat hij den *çloka* anders wel kende, even goed als de *âryâ*.

Omtrent de woorden in den tekst gebezigd valt weinig op te merken. *Wiyoga*, in 't Skr. uitsluitend substantief, is hier praedicatief, possessief, of, wil men, attributief, en klaarblijkelijk in den gewijzigden zin dien 't woord in 't Javaansch nog bezit, want het volgende *dinokan sikh* is redegevend. *Sikh* is hier concreet, en herinnert aan 't overeenkomstige Engelsche *love*, en 't Latijnsche *deliciae*, en 't Jav. *ngingngng*.

Angdani, ook wel *angdâni*, bijv. BY. 508, bet. o. a. „beginnen aan, aanvaarden,” gelijk Jav. *ngngng*. Men zou *angdani dukka* gevoegelijk kunnen vertalen met: „gaf zich aan droefheid over.”

20.

Pathya.

Des nachts, kon zij niet slapen dewijl zij in onrust gehouden werd door hare zinsverbijstering. Het scheen wel alsof zij, onverschillig voor het leven, zou sterven van hartzeer.

Yan ing râtrî verschilt in niets van *râtrî* of *ing râtrî*, dan dat het in zulke gevallen gebruikt wordt, waar in 't Nederlandsch een sterker klemtoon vereischt wordt of waar eene korte rust volgt. Evenals in 't Javaansch *wêngi* ons „'s nachts,” zonder redeaccent, uitdrukt, maar *yen wêngi*, *manawi dalu* „'s nâchts” met sterker klemtoon en met korte rust, zoo ook in 't Kawi.

Bhramita is eene onnoodige verandering van *bhramita*, welk laatste niet met de maat in strijd is. Het is 't part praet. pass. van Skr. *bhramayati*, causatief van *bhram*. — *Ing* is hier een instrumentaal-teeken. — *Twas wimohita*, letterlijk „verbijsterd binnenste, 't hart verbijsterd.”

Sawet ning „uit oorzaak van;” uit *wet* = Jav. ꦱꦮꦺꦠ , en 't voorvoegsel *sa*, hetwelk hier den ablatief uitdrukt; evenzoo in *sareh-nya*, Jav. ꦱꦫꦺꦤ꧀ . Buiten samenstellingen komt *sa* in 't Javaansch, en voorzoooverre ik weet, in 't Kawi, als ablatief voorzetsel niet meer voor, doch in de talen der Philippijnen, het Tagalog en Bisaya, is *sa* 't gewone ablatief-kenmerk. Wat het gebruik in samenstellingen betreft, duidt *sa* in oud en nieuw Jav. bij namen van richtingen en windstreken den ablatief aan. Bijv. *sakidul*, e. dgl. beantwoordt aan Skr. *dakshinatas*, enz. „van 't Zuiden, aan den zuidkant,” en aan Nederl. Zuiden, bijv. in Zuidenwind, d. i. wind uit de zuid. Met Jav. ꦱꦱꦶꦏꦸꦢꦸꦭ strookt Skr. *madhyatas*, Hoogd. midden; ꦱꦱꦶꦏꦸꦩꦸꦠꦺꦤ Hoogd. unten, Nederl. beneden; enz. Kortom, overal waar de Germaansche talen den adverbialen ablatief-uitgang *an* (Ndl. en Nhd. *en*), en 't Skr. *tas* vertoonen, heeft het Jav. 't voorvoegsel *sa*. Wijders staat het als ablatieftteken in gevallen waar de samenstelling opgelost kan worden in een substantief met voorzetsel ꦱꦱꦶꦏꦸꦩꦸꦠꦺꦤ , zoowel waar dit „van,” als „aangaande” uitdrukt ¹⁾. Zie hier enkele voorbeelden van dit door spraakkunsten en woordenboeken onvermeld gelaten spraakgebruik: ꦱꦱꦶꦏꦸꦩꦸꦠꦺꦤ ꦱꦱꦶꦏꦸꦩꦸꦠꦺꦤ Adji Saka 162; ꦱꦱꦶꦏꦸꦩꦸꦠꦺꦤ ꦱꦱꦶꦏꦸꦩꦸꦠꦺꦤ Lakon Palasara 27; vgl. ꦱꦱꦶꦏꦸꦩꦸꦠꦺꦤ ꦱꦱꦶꦏꦸꦩꦸꦠꦺꦤ Pandji 241. Voorts: ꦱꦱꦶꦏꦸꦩꦸꦠꦺꦤ ꦱꦱꦶꦏꦸꦩꦸꦠꦺꦤ

1) D. i. in 't Latijn zoowel *a* als *de*.

geborgen is; අවසාන , weggestopt, geborgen liggende, gestoken, bijv. ($\text{අනුග්‍රහණයට පත්වීම}$) $\text{අනුග්‍රහණයට පත්වීම}$; අවසාන $\text{අනුග්‍රහණයට පත්වීම}$; t. a. p. bl. 39.

Lot bet. „daarna, vervolgens,” en „altijd door, gaande weg,” en „(nu eens), dan wêer;” men kan het beschouwen als 't inheemsche woord voor Skr. *antara*; vandaar *tanlot* „onmiddellijk daarop;” voor voorbeelden zie o. a. BY. 46; 57; 59; 90; 371; 435; 544; 595; 597. De eigenlijke beteekenis komt nog duidelijk uit in 't Jav. අනුග්‍රහණය .

Nityasa = Skr. *nityaçak*, heeft hier reeds geheel den Jav-vorm, (අනුග්‍රහණය); de Wisarga is afgefallen gelijk in *yaça*, *teja*, *Bhūricrāva*. — *Ngde* = *angde*, *mangde*.

Abdlikakën, een actief van 't zoogenaamd causatief zonder neusklank, is onverklaarbaar. De versmaat vordert die schending der spraakkunst volstrekt niet; want het vers ware volkomen in orde, zoo de dichter geschreven had: *paty ambdlikakën*. Hoogst waarschijnlijk is de lezing in 't Hs. afkomstig, niet van den schrijver, maar van een verbeteraar die in den waan verkeerde dat het laatste vierel gelijkvormig moest wezen met het tweede. Duidelijkheidshalve laat ik hier de halfstrophe volgen waarin Kedâra (2, 23) en den regel omtrent den bouw van een Wiparita-Pathyâ en 't praktische voorbeeld geeft. Het luidt:

ojayor jena wâridhes tad-ewa wiparîtâdi

„Als in de onevene vierels (dus 1 en 3) achter den vierden voet een Amphibrachys volgt, is de maat een Wiparita-Pathyâ.” De overige bepalingen aangaande den bouw van een Waktra blijven daarbij van kracht. Verg. ook Weber (Metr. 338), die zich tevens beroept op Colebrooke's woorden: „some say etc.,” zeker ten gevolge van eene misvatting. Want als men de Misc. Ess. II, 119 opslaat, bespeurt

men dat die woorden niet op de Wiparita slaan. Ook heeft Weber minder juist in zijne vertaling van Pinggala t. a. p. bijgevoegd: „nach Ansicht Einiger,” want er bestaat geen verschil van gevoelen nopens den bouw der Wiparita-Pathyá. en buitendien staat er in 't Sûtra iets anders. Hetzij men daarin *wiparítá* (scil. *pathyá*) *wiparítáikíyam* leest, of de woorden van den overgeleverden tekst voor elliptisch houdt, er staat niets anders in dan: „de Wiparita is eenvoudig de omgezette (nl. Pathyá).” Zóó heeft ook Colebrooke het begrepen, want hij zegt (bl. 158): „Wiparita Pathyá. The preceding transposed.”

't Skr. *wiparita* is in 't Kawi uitgedrukt door *ambálikakèn* (Maleisch *mambalikkan*), of, wil men, door *bálik*. Het is niet noodig dat in een specimen juist hetzelfde woord als in den versnaam voorkomt, zoo de lettergrepen maar denzelfden klank hebben, of, in dit bijzondere geval, bij vertaling dien krijgen zouden.

22.

Capalá.

Zij zocht haar toevlucht in de bekoorlijkheden van den lusthof, als middel om den versuften geest te troosten. Maar de stoute Minnegod, in zijn guitigheid, zou trachten haar in heur zoete hoop te leur te stellen.

Dushta ning Smara vertoont dezelfde constructie als waarvan in de aantekening op str. 1 sprake was; het beantwoordt aan eene attributieve bepaling in ons spraakgebruik. *Dushta* is dus hier een substantief; zoo ook in BY. 37.

Mâlare is de conjunctief van *mâlar*, *malar* + de partikel *i*, welke in 't Kawi als scheidbaar en onscheidbaar beide, voorkomt. *Malar*, passief *palar*, bezit al de beteekenissen welke in onze taal de woorden „zoeken” en „verzoeken” hebben. In 't Nieuw-javaansch is *malar* als voegwoord in den zin van „opdat” geenszins zeldzaam, al wordt er in de woordenboeken niet van gerept. Ziehier enkele duidelijke plaatsen. In de Lakon Gondamana, bl. 205, leest men:

အလံမဝိယယတယုအမယုအမိကုသိကကယက „opdat het strekke als middel om mijn jongeren broeder Nârâyana te bevredigen.” In Damar Wulan ¹⁾ 348: အကုကုဒ်မိယုအတုအလံမဝိယယတယုအမယုအမိကုသိကကယက; en 404: အလံမဝိယယတယုအမယုအမိကုသိကကယက

Smâra in stede van *smara* is voor de maat volstrekt onnoodig, en zal wel in misplaatste zucht naar eenvormigheid bij een conjecturenminnenden lezer of afschrijver zijn grond hebben. Alle niet twijfelachtig averechtsche verleningen zijn reeds uit den gedrukten tekst gebannen.

Kâpusan zou in 't Skr. overgezet, *wañcīta* wezen; *wañcayati* en အယုဒ် is „door misleiding iemand iets doen verliezen.”

De Capalâ genaamde Waktra-varieteit draagt de algemeene kenmerken der Waktra-maat, behalve dat achter de vierde lettergreep der onevene vierels drie korten moeten staan. Zie Kedâra 2, 24; Colebrooke 158; Weber 339.

---

1) Aangehaald hier en in 't vervolg naar de poëtische redactie, uitgegeven bij v. Dorp & Co. te Samarang.

Wipulá.

Toen zij binnen den gaard kwam, werd zij met behagen vervuld bij 't aanschouwen der bloemen, die in menigte in volle ontwikkeling prijkende, een gevoel van zachten weemoed opwekten, waarin zij gestoord werd door het geluid van den donder.

Kataman is eig. „doordrängen,” van *an an*. — *Uñlär* is de gewone Kawi-vorm van Jav. *anjñ*. — *Kawa*; vgl. Jav. *an-an-an* gehinderd, gegêneerd; ongerust.” In 't Kawi is *kawa-kawa* „verbouwereerd” in *Wiwáha* 338.

De *Wipulá* — natuurlijk de *Wakra* van dien naam — verschilt in zooverre van de *Pathyá*, als enkel de zevende voet der evene vierels een korte moet *wzen*, terwijl in de *Pathyá* daarenboven de vijfde kort is. Vgl. *Kedára* 2, 25; *Miscell. Ess.* en *Weber* t. a. p.

Sarwa-wipulá.

Alle bloemtrossen verspreidden wijd en zijd hun geuren; de bijen kwamen gonzende op de bloemen af, en minnaars gelijk, die hartsvchdelijk beskwamen om de geurigen van 't minnespel te smaken.

Anghrèng, van 't grondw. *hrèng*, dat een brommend, gonzend geluid te kennen geeft; bijv. BY. 100: *hrèng ing shatpada* „het gonzend geluid der bijen.”

In de Sarwa-wipulâ is in alle vierels de zevende voet kort; vgl. Kedâra 2, 26; Col. t. a. p.; W. 340.

25.

Bha-wipulâ.

Een water stroomde sterk als een vloed die van de bergen daalt. Aan de oevers lagen links en rechts takken van den Pungboom dicht op één; de berg-patjars stonden voor 't meerendeel in bloei, en de varens kronkelden zich als de snuit eens olifants.

Walakar; de beteekenis van dit woord laat zich uit deze plaats met behulp van hetgeen over *သီလသော* in Roorda's Handw. opgeteekend staat, alsook van *လက်*, dat inzonderheid modder- of lavastroom van 't gebergte, te kennen geeft, vrij wel opmaken. — *Aket* heb ik genomen in den zin van Jav. *အကုတ်အကျ*

Pakis, volgens de Wdb. eene plant waarvan de bladeren als groente gegeten worden, schijnt eene soort varen te wezen. Ik maak het op uit dit vers en eene werkelijk dichtelijke natuurbeschrijving in Poerwo Lelono II, 132:

အလှူကုတ်အကျအကုတ်အကျ

လက်အကျအကျ

အကုတ်အကျအကျအကျ

Ra-wipulá.

De pauw, zijn wijfje op een tak aanschouwende, danste aardig van uitbundige vrolijkheid. Het leek alsof hij afgunstig op het gesnap van den béo ook eens zijne stem wilde doen hooren.

Anawang houde ik voor eenen bijvorm van *anawang*, 't welk niet in de maat past. Datzelfde *anawang* komt ook als variant voor in BY. 102 (vgl. Cohen Stuart, Krit. Aant. bl. 36), wel is waar verkeerd, want dáár eischt de maat *anawang*, maar toch een getuige voor 't bestaan van den bijvorm, die mogelijkerwijze eigenlijk in 't Jav. *anang* zijn vertegenwoordiger vindt. Zooveel is zeker dat in 't Jav. *anang* met *anang* afwisselt; vandaar *anang*, en 't door Gericke opgegeven *anang*; een duidelijk voorbeeld is *anang* Damar Wulan 176; vgl. *anang*.

Dampati, is in 't Skr. „de echtelingen, man en vrouw;” doch in 't Kawi wordt *dampati* of *dampati* ook genomen als „echtgenoot;” vgl. str. 53. — *Lilá*, een substantief dat hier en elders als bijwoord staat.

Rági, Skr. nominatief van *rágin*, grondw. *rága*, en wel in den zin van *mátsarya*, zooals de omschrijving der Indische taalgeleerden luidt. — De vogel *syung*, Jav. *syung*, is de *Gracula religiosa*, Skr. *sáriká*, welke in Engelsch Indië gewoonlijk Maina genoemd wordt; van daar 't Mal. *مينا*. — *Rakwa*; hier z. v. a. *Rakwa*; vgl. Aant. op str. 14.

De *Ra-wipulá* is eene *Wipulá* welke achter den 4den voet

der onevene vierels een Amphimacer, technisch *ra*, heeft. Den naam van ons vers heeft de dichter aangeduid door de lettergreep *ra* van *rakwa*. Het Hs. is hier en in de volgende twee strofen geheel in de war.

27.

„Wat die béo snatert, is ijdel getuit,” meent de pauw in allen ernst. (Belachelijke zelfverblindings!), dat is juist alsof 't sterrenheir verdrietig wilde worden tegenover den Dagvorst!

Cod = Jav. ꦏꦺꦴꦢꦺꦴ — *Añodyawacana*, van grondw. *codya-wacana* „praat of taal waarop aanmerkingen te maken zijn;” *codya* is „aan kritiek onderhevig, kritiek uitlokkend, terechtwijzing behoevend,” e. dgl. Zulke Javaansche, of liever Polynesische, uitdrukkingen als „mijn buik is hongerig,” „mijn lichaam is welvarend,” „mijn hoofd heeft pijn,” e. dgl. mogen slechts zelden in onze taal letterlijk overgebracht worden. Hetgeen in Boorda's Gram. § 496 geleerd wordt, is te eenenmale verkeerd; duidelijk spreken voorbeelden als deze: ꦏꦺꦴꦩꦸꦭꦺꦤ꧀ ꦠꦺꦤ꧀ꦠꦸꦭꦺꦤ꧀ Babad Padjang, bl. 21. Wat in 't begin der aangehaalde § staat, is ook onjuist, blijkens voorbeelden als deze: ꦠꦺꦤ꧀ꦠꦸꦭꦺꦤ꧀ (Eigenn.; ꦠꦺꦤ꧀ꦠꦸꦭꦺꦤ꧀; Bale Gala-gala.

De maat is eene Na-wipulá, waarvan het een vereischte is dat de 4^e lettergreep in de onevene vierels door drie korten, technisch *na*, gevolgd wordt. De dichter maakt eene toespeling op den naam in de drie laatste lettergrepen *sakars* (in stede van *sakars*, gelijk hiertoven *lakars* voor

bhakāra). Hoe weinig de Balineesche lezers van de metrische termen begrepen hebben, blijkt uit de verknoeijing van *dinakara* tot *diwakara*, waarmeê zij *diwākara* bedoeld hebben. Nu is dat wel een synoniem van *dinakara*, maar het deugt niet in 't vers en bevat niet den naam der maat.

28.

Ta-wipulá.

Laten we niet meer spreken over de verrukkelijke drukte der lieve vogels; ze vermag toch geen vreugde te brengen in 't hart van iemand die van den geliefde verlaten is.

Pasrang komt zeer wel overeen met ons woord „drukte,” al kan men het soms ook wel vertalen met „gedrang.” *Asrang* is „druk,” bijv. in ons: druk in de weer; druk aan 't werk.” Hoe de begrippen drukte, druk, drukken, met dringen, drang, gedrang samenhangen, leert ons onze eigen taal. — *Lèngöng* en *lèngèng* (waarvoor 't Jav. ᮊᮧᮒ) drukt een gevoel van verrassing, hetzij van blijden aard of anderszins, uit; in 't eerste geval beantwoordt het geheel aan Skr. *kutūhala*; *angde lèngöng* is zulk een gevoel „opwekkende,” met andere woorden: curieus, aardig, verrukkelijk. Hetzelfde als *angde lèngöng* is *anglèngèngi*; bijv. *mèkar* (d. i. het ontluiken) *ing asane taman anglèngèngi* BY. 58. *Lèngöng* en *lèngèng* kan men vinden o. a. in BY. 12; 17; 19; 54; 22; 367; 49.

Tarpa is een bijvorm van *tampa*, zooals uit de nieuwe

Jav. poëzie reeds bekend genoeg is. Een hoogst merkwaardige derde vorm van *tan* en *tar* is *te*. Dit *te* treft men aan in Kawi-oorkonden, I, 3, 19, waar we lezen:

„yâwat hana wuang umulahulah ikeng watu-sîma patyananyu, ya deyanyu i-pati, ya tepanoliha i wuntat, tetinghala i likuran, tampyal i wirangan, uwahi i tênganan, tutuh ¹⁾ tunḍunya, blah kapâlnya, sêbittakan wêtangnya, rantan usûsnya, wêtuakan dalammanya, duḍuk hatinya, pangan dagingnya, inum râhnya, têhër pêpêḍḍakan wêkasakan hawukerir, tibâkan ing Mahârorawa, kélân i kawah sang Yama, saluir-ni lara hidapannya.”

Hiermede behoeft men slechts de volgende zinsneden van 't op Bali gebruikelijke eedformulier ²⁾ te vergelijken om zich van de overeenstemming te overtuigen: „patyananta, dayantan patiyanya; — tanpanoliha ring wuntat, tarwring pangadêganya, tampyal ri kiwa muwahi ri têngên, rêmêk kapâlnya, bubak ḍadanya, wêtuhakên dalêmanya, inum rohnya (l. râhnya), cucup utêknya, pangan dagingnya, pêpêḍḍakên wêkas ning pranantikanya, waweng Mahârorawa, wêhên amuktyang sangsâra.”

De zin dier woorden is, behoudens een paar uitzonderingen, zóó duidelijk dat ik hier geene nieuwe vertaling zal geven; alleen merk ik op dat het niet al te vaak voorkomende Kawi *nyu*, dat ook in eene inscriptie in afschrift (N° 2180 der Leidsche Boekerij) aangetroffen wordt, het affix is van den 2^{den} ps. meervoud, 't welk in den nominatief *kamu*, in den vocatief gewoonlijk *kamuḡ* luidt. Even-

1) De interpunctie heb ik hier en daar gewijzigd.

2) Behandeld in de Bijdragen voor Taal-, Land- en Volkenk. van N. Indië, 3^e Volgr. IX.

als *kamu* wel eens van of tot een enkelvoudig persoon gezegd wordt, doch dan met minachting, even als 't Hoogd. *ihr*, zoo ook natuurlijk *nyu*, waar het affix vereischt wordt. Zoo zegt Bhtma smadelijk tot Duryodhana: *pupá-nyu* in BY. 651. In het Tagalog heeft men *i nyo* of *ni nyo*, bij den nominatief *camo*; zie DE TOTANES, Arte de la lengua Tagala, bl. 13. In 't Bisaya is het nagenoeg evenzoo; nominatief: *camo*; genit. *iño* of *niño*; zie DE MENTRIDA, Arte de la lengua Bisaya, bl. 7.

Om op Kawi *te* = *tar* en *tan* terug te komen, het is klaar dat dit ook in 't Maleisch moet bestaan hebben en nog voortleeft in *tiada*, en dat het plat-Maleische *tërada* in dezelfde verhouding staat tot *tiada*, als Oud- en Nieuwjav. *tar* tot Oudjav. *te*. Niet alleen *tar* en *tan* zijn tweelingvormen, maar ook *yar* en *yan*. Reeds vroeger (Bijdragen voor L.-T.- en Volk. van N. Indië, jaarg. 1874, bl. 224) is er aangetoond dat *yanpalaywan* logisch hetzelfde uitdrukt als *malaywan*, enz. Ik moet hier er bijvoegen dat zulke vormen met *yan* in die gevallen gebruikt worden, waar onze taal zich van een sterker klemtoon bedient, zoodat *yanpatanghi* syntactisch beantwoordt aan een Jav. zoogenaamd substantief denominatief of de omschrijving er van; *yanpatanghi* is z. v. a. $\eta a n o \eta a n ; \eta a n$ (of $a n i \eta a n o \eta a n$) $a n a n$, hoewel ik niet durf beslissen of 't Javaansche denominatief in alle gevallen door de bedoelde Kawi-constructie kan vervangen worden. In dezelfde functie nu als *yan* treft men *yar* aan, zoodat *yanpa* = *yarpa* is. Daarvoor levert het Bhome-kâwya voorbeelden bij de vleet; ik wil er een dat duidelijk is uitkiezen; bl. 219, r. 7.

$\eta a n i \eta a n o \eta a n$ „Op den strijd-
wagen, draaide hij snel zijn wapen in de rondte.” *Agawe* =

magawe, maken; daarentegen *gawe*, werk, taak, Skr. *kārya*; synoniem van *agawe*, *magawe* is *akārya*, *makārya*. Het is een misbruik dat in alle Jav. woordenboeken *gawe* en *agawe* als identisch worden voorgesteld. Wel is waar is in 't Jav. naast *amṅṅṅ* ook de afgesletene vorm *mṅṅ* in zwang en wordt hij zelfs menigvuldiger gebruikt, maar daarom zegt men nog niet *amṅṅṅ* voor 't substantief *mṅṅ*. Alle gelijkstelling, d. i. verwarring, van twee gelijkschijnende, maar in wezenlijkheid ongelijke dingen, is even onlogisch als ongrammatisch. Van *ḥṅṅ*, d. i. Sanskr. substantief *dhawya*, eerst op te geven dat het „hebben” beteekent, en dan, dat het ook als substantief gebruikt wordt, gelijk in 't Hdwdb. geschiedt, heet de geschiedenis omkeeren.

Het vers is eene Ta-wipulā, d. i. eene Wipulā met *ta* (— ∪) achter den vierden voet in de onevene vierels. Tana-kung duidt den naam aan door de eerste lettergreep der strofe ¹⁾, namelijk *ta(pwan)*, hetwelk op zich zelf beschouwd ook zou kunnen beteekenen „*Ta* dan.” De regelen voor de Ta-wipulā geeft Kedāra 2, 30; Colebrooke t. a. p.; Weber 341, vgg.

Hiermede is de rij van Wipula's ten einde, en beginnen andere Anushṭubhs.

29.

Samāni.

Bloemen van de Surastrī en roode Açoka's vielen in menigte op de wandelplaats neder, als waren het haarkransen van

1) Ook in str. 19 staat de naam *Waktra* vooraan.

de godinnen der windstreken; een zoete geur verbreidde zich (daardoor) over de ruststeê.

Surastrî neem ik in den zin van Mal. *sulâstri*, *Calophyllum sulastrî*. — *Natar* is naast het meer gewone *नातार* ook in de nieuwere taal in zwang; bijv. Pandji 342. — Het Skr. *âçâ* is windstreek; zoo ook hier. Doch het heeft in 't Kawi nog eene andere beteekenis, namelijk: „in de hoogste mate, ten zeerste.” Bijv. BY. 141: *karyy âçâ nangisi wêka* „hij bleef achter, ten zeerste zijne zonen beweeneende.” Evenzoo 142; 308; 524; e. e.; *âçâbhâta* bet. „ten top gestegen” in 672. Dit *âçâbhâta* levert ons den sleutel als het ware ter verklaring van den op 't eerste gezicht zonderlingen begripsovergang; *âçâ* (in poëtisch Nieuwjav. nog *अच*) is namelijk een synoniem van *kâshthâ*, en dit laatste is zeer gewoon in den zin van „uiterste grens,” of figuurlijk uitgedrukt: toppunt. Met Kawi en Skr. *sahasâ*, Jav. *असहस* „met macht, geweldig, enz.” heeft *âçâ* niets gemeen dan toe-
vallyg eenige overeenkomst in beteekenis.

Arîja, ook *ârîja* gespeld, staat voor *a + rēja*; *arēja* komt voor BY. 360; 364. De afkomst en verwantschap van 't woord (Jav. *अरि*) is nog niet opgehelderd; aan 't Skr. *âdîhya* „rijk, bloeiend, overvloedig” denkt men al licht, doch vooralsnog zou ik op geen tweede voorbeeld van zoo groot eene verbastering in de oude taal kunnen wijzen.

Tilam; welk soort van slaappleats hier bedoeld is, blijkt niet duidelijk.

De *Samâni* of *Samânikâ*, door Tanakung verkeerdelijk met korte *i* geschreven, is een *Anushtubh* welke uit louter trochaeën bestaat; zie *Kedâra* 3, 24; *Weber* 329; *Cole-*

brooke 159, waar als andere naam nog Mallikâ opgeteekend staat.

30.

Rûpini (of Pramâni).

Een fraaie platte steen om te rusten was omgeven van veel welig tierende pandans, en toen bedekt met de bloesems er van die afgevallen waren.

De vertaling dezer strofe is onvolledig, daar ik den zin van een paar woorden niet juist kan bepalen. *Nahan nikang* is mij elders niet voorgekomen; misschien is het niets anders dan „voorts.”

Tansipi is het tegendeel ¹⁾ van weinig, gering; dus: zeer groot in maat, zeer veel in hoeveelheid. Het is in 't Kawi nog veel meer in gebruik dan in 't Javaansch; bijv. BY. 351: *tansipi halëpnya* „van zeer groote pracht, zeer luis-terrijk.” In Wiwâha 198 en 199 geeft de Balineesche vertolker het weêr met ᮘᮞᮧ᮪ᮨᮒᮨᮞ en ᮘᮞᮧ᮪ᮨᮒᮨᮞ, en in 320 met ᮘᮞᮧ᮪ᮨᮒᮨᮞ; ᮘᮞᮧ᮪ᮨᮒᮨᮞ. Nu beteekent ᮘᮞᮧ᮪ᮨᮒᮨᮞ ook in 't Jav. „niet weinig, niet gering;” aangezien de Woordenboeken het niet kennen, verwijs ik naar Damar Wulan 422; van een bijvorm bedient zich Poerwo Lelono II, 139: *ᮘᮞᮧ᮪ᮨᮒᮨᮞ* (nl. des bergs) ᮘᮞᮧ᮪ᮨᮒᮨᮞ²⁾. Ook in 't Jav. is ᮘᮞᮧ᮪ᮨᮒᮨᮞ „niet weinig, o

1) *Tan* beantwoordt aan ons *on*, dat niet eenvoudig eene ontkenning uitdrukt, maar positief het tegendeel; vooral duidelijk in *onrein*, *ontrouw*; *onmensch*.

2) Het ook in proza alles behalve zeldzame *ᮘᮞᮧ᮪ᮨᮒᮨᮞ* is in 't Handw.

afvallen is *anəŋŋ*. In de nieuwe uitgave is 't geheele artikel in de pen gebleven; daarom zij naar Gericke verwezen, en naar Wiwâha 19 en 162. In 't Kawi is *ruru* met korte *u* ook „de tijd van 't afvallen (der vruchten, bloemen); zie Wiwâha 158. — *Pini* wordt opgegeven als synoniem met *pilih*; zoo ook zijn in 't Bisaya *pinig* en *pinid* nauw verwant met *pili*; doch 't eerste is meer bepaald „kiezen, uitlezen,” het laatste „onderscheiden, ziften,” voorts „verwerpen; weinig tellen.” *Pini* zou ook in 't vers iets dergelijks kunnen aanduiden; „als zonder waarde, als versmaad.”

Rupini is eene verbastering van *rûpinî*. Deze maat is meer bekend onder den naam van Pramâni of Pramânikâ, doch Colebrooke 159 vermeldt als synoniemen: Nagaswarûpinî en Matallikâ. Het is klaar dat Tanakung's Rupini niets anders is dan 't laatste gedeelte van Nagaswarûpinî. Ook de Çrutabodha kent de Pramâni, d. i. een Anushtubh uit louter jamben bestaande, onder de benaming van Nagaswarûpinî. Vgl. K. 3, 25; W. 329.

31.

Mânawakakridita.

Uit de spleten der rotsen kwam daar, spattend, water te voorschijn, met welks druppels knapen al spelende daar in de laagte, zich den mond verfrischten.

Honya tikang wwai komt in constructie overeen met Jav. *anəŋŋəŋŋəŋŋ*; *honya* en *honyang* mogen als synoniem met

hana beschouwd worden; over het verband met *nyang* verwijze ik naar de aant. op str. 91 en 92; vgl. 37.

Kumucur; vgl. 37, en Jav. ꦏꦸꦩꦸꦕꦸꦫ, ꦏꦸꦩꦸꦕꦸꦫ, en ꦏꦸꦩꦸꦕꦸꦫ. — Of *mānawaka* hier als 't bekende Skr. woord is opgevat, blijkt niet met zekerheid; *krīditaka*, of even goed: *āk.*, is voorzien van 't pleonastisch suffix *ka*. *Mānawakakrīditaka* is een samengesteld substantief, wordt evenwel in 't Kawi ook daar gebezigd, waar men noch in 't Skr. noch in onze taal zich van 't subst. bedient, en wel in 't bepaalde geval dat naar den aard van Oud- en Nieuwjav. een attribuut in substantief-vorm moet uitgedrukt staan, waarover bij str. 1 gesproken is. Lost men de samenstelling op, dan zou het in Kawi luiden: *mānawaka krīdita-nya*, knapen in hun spēlen, terwijl ze spēelden, enz.

Deze Anushtubh-soort heet bij Pinggala *Mānawakākṛīditaka*, bij den Scholast *Mānawakākṛīdanaka* (Weber 367); bij Kedāra kortweg *Mānawaka*; bij Colebrooke evenzoo, doch als synoniem *Mānawakākṛīdā*.

32.

Çāpantikā (?).

Snel stroomt het heldere water, welks boorden rein en effen zijn; in menigte verspreid zijn er geurige bloemen, zoodat de geheele oeverrand bedekt is voor de blikken.

Tambing is Jav. ꦠꦩꦧꦶꦁ, en te beschouwen als eene minder nauwkeurige spelling. In één en hetzelfde Hs. wisselt *kəm-*

bang en *kambang* e. dgl. met elkander af. Eene dergelijke *a* van 't Kawi laat zich nooit vervangen door *á*, doch waar het Javaansch eene *a* met twee volgende medeklinkers heeft, zal men in Kawi-Hss. gedurig *á* gespeld vinden; derhalve wordt Jav. $\text{am} \begin{smallmatrix} \text{a} \\ \text{a} \end{smallmatrix} \text{ang}$ in de oude taal even vaak *ámèk* als *ambèk* geschreven; nooit daarentegen *kámang* = $\text{ka} \begin{smallmatrix} \text{a} \\ \text{a} \end{smallmatrix} \text{ng}$.

Arshik (of *áreshik*) is quasi Skr. voor *arsik* = *arèsik* of *marèsik*, in 't Jav. meest afgesleten tot $\text{a} \begin{smallmatrix} \text{a} \\ \text{a} \end{smallmatrix} \text{ng}$.

Met *panti* kan 't Jav. $\text{pa} \begin{smallmatrix} \text{a} \\ \text{a} \end{smallmatrix} \text{ti}$ „verblijf” hier kwalijk bedoeld wezen; ik houd het voor 't Mal. *pantei*. Als versnaam wordt opgegeven *çápantiká*; uit welk Skr. woord dit verbasterd is, weet ik niet, dewijl de maat (bestaande uit 4 × ---o---o---o---) van elders onbekend is. *Çá* in 't vers zelve zal verkeerde schrijfwijze voor *sá* wezen, en dit *sá* wordt in poëzie gebraikt voor *sa*, bijv. in *Wiwáha* 232: *sákidul* = $\text{sa} \begin{smallmatrix} \text{a} \\ \text{a} \end{smallmatrix} \text{ng}$; 229: *sákámbak*.

33.

Witána.

De lotusbloemen geuren sterk in den helderen vijver, in 't midden waarvan men eene troep vogels gewaar wordt, die zich met baden vermeien.

Sěděng, eig. „van pas, tamelijk, genoeg” heeft ook, evenals 't Fransche *assez* de beteekenis van „tamelijk veel, zeer;” bijv. BY. 306: *kontá sěděng bháswara* „zeer schitte-

rende speren;" ook 467 en 586. — *Ahning* = *ahëning* of *mahëning*, dat we in de vorige strofe aangetroffen.

De Witâna-Anushtubh omvat meer dan ééne varieteit; al wat geen Samâni of Pramâni is, onder geen andere benaming Mânawaka, Widyunmâlâ, enz. bekend staat, heet Witâna. Het voorbeeld bij Kedâra (3, 26) bestaat uit 4 ×
 ∪ — ∪ — ∪ — ∪ — ∪ — | De Commentaar geeft nog andere soorten van Witâna-Anushtubh; zoo ook Halâyudha op Pinggala (bij Weber 330). De Witâna van Tanakung wordt door Halâyudha bestempeld als een Citrapadâ, ofschoon hij er bijvoegt dat ééne autoriteit, namelijk Çwetapata werkelijk de Citrapadâ als een Witâna beschouwt; zie Weber t. a. p. Met Halâyudha stemt Kedâra 3, 20 overeen. Onze dichter volgt dus in dit opzicht de terminologie van Çwetapata.

34.

Widyunmâlâ.

Talrijke visschen, van allerlei kleuren, doen hun best om hun prooi in het water machtig te worden. Opgeschrikt door de badende vogels, flikkeren ze gelijk aan kronkelende bliksem-lijnen.

Marëbut = *arëbut*, Jav. *ꦩꦫꦺꦧꦸꦠ* — *Kumlab* = *kumëlab* is zoowel trillen, als flikkeren, gelijk in 't Skr. *sphurati*. Ook 't Jav. *ꦏꦸꦩꦭꦧ* of *ꦏꦸꦩꦭꦧ* drukt beide begrippen uit.

De Widyut-mâlâ, waarvan de zuivere Skr. vorm *widyun-mâlâ* is, wordt behandeld in Kedâra 3, 19; C. 159; W. 367.

Bhramara-wilambita.

Men trof er een fraai paviljoen aan, dat aan dienzelfden vijver gebouwd was. De Katangga-bloesems waren ontloken, zoodat de bijen zich daaraan hingen.

Yasa; vgl. Jav. *wasamēn*. — *Sumār*, of bijna even gewoon: *sumar*, beantwoordt aan 't Skr. *sphuta*, *sphutita*, en is naar gelang van omstandigheden te vertalen met „barsten, ontluiken, aanbreken, in 't oog springen.” Zoo BY. 527: *ghana* (d. i. wolken) *sumār tēñuh*; 479: *riris-rah sumar*. De beteekenis van „frisch,” welke zich misschien uit die van „pas ontloken” ontwikkeld heeft, vertoont het in *gandha sumar* BY. 62; en wellicht in *warsha-sēkar sumār* 602, hoewel op deze laatste plaats ook de andere opvatting mogelijk is. — *Ya* vat ik hier op als „ook, dan ook” redengevend. — *Katangga* is, zoo de Balineesche glosse op *Wiwāha* 17 juist is, dezelfde boom als de *wungū*, *၂၅၅*. Het woord vertoont, gelijk zooveel boomnamen in de Polynesische talen, het voorvoegsel *ka* of *kē*, dat in dit geval het geslachts- of soortbegrip schijnt uit te drukken.

De versmaat *Bhramarawilambita* leeren we voor 't eerst uit den *Wr̥tta-sancaya* kennen, en toch moet ze uit eene of andere Skr. bron geput zijn. — Hiermede is de rij van *Anushtubhs* gesloten en volgen er maten behoorende tot de klasse *Br̥hatī*.

Bhujagaçiqurta.

Langs de boorden zijn mooie wandelpaden; de boomen staan alle in bloei, Kanigara's, Wungu's en Tañjung's, aan wier bloesems zich jonge slangen gehecht hebben.

Caracara; de hieraan toegekende beteekenis berust uitsluitend op de afleiding van Skr. *cara* of *cāra*. Vgl. *cangkramā*, dat als synoniem er van kan gelden, al is 't frequentatief-begrip hierin op eene andere wijze uitgedrukt.

De lange *ā* van *srtā* duidt aan, dat de eerste caesuur achter den zevenden voet valt; de tweede komt achter den negenden.

De Brhati-soort *Bhujagaçiqurta* (of °tā) wordt behandeld in *Kedāra* 3, 30; C. 159; W. 368. In den gedrukten tekst van K. staat *Bhujagaçiqibhrtā*, en evenzoo in den Commentaar, doch dat is eene mislukte conjectuur van den uitgever. Uit het door den Scholiast aangehaalde voorbeeld:

suratarulawaliwallikisalayagahanacchannāḥ|

bhujagaçiqurtaḥ ramya Malayagiriwanoddeçāḥ||

blijkt met zekerheid dat °çiqurta (of mogelijkerwijs °çrtā) bedoeld is, want het is tot een spreekwoord geworden dat 't Malaya-gebergte rijk is aan sandelboomen en dat in die boomen de slangen bijzonder gaarne zich nestelen. In 't bij Weber voorkomende voorbeeld uit *Halāyudha* heeft de term een geheel anderen zin, en wel van „den gang van een jonge slang hebbende.”

Halāmukhi.

Daar, op de hooge rotsen, zijn kleine schilderachtige overdekte zitplaatsen; op het plaveisel zijn waterspuitende dolfinen die er uitzien als monsters.

Over *nyang* en *honyang* zie str. 91 en 92. — *Mahāntiēn* komt ook voor BY. 102, doch ongelukkig is die plaats nog onverklaard, en de tusschenregelige vertaling (in C. Stuart's Krit. Aant. bl. 36) geeft weinig licht. Niettemin kan het aldaar de beteekenis hebben waarin de glosse het schijnt op te vatten, namelijk die van zetel of troonhemel, *ḍi an an*. Het ziet er uit als een Krama van Skr. *mahārha* „kostbaar, van groote waarde.”

Yan tinon is bekend uit het Jav.; het is synoniem met *ḡan ḡan an* en *ḡan ḡan an*; bijv. *ḡan ḡan an an an an an an an an* het ziet er uit als (al. lijkt op) een reiger;” Damar Wulan (proza-bew. 32); *ḡan ḡan an an an an an an*, 33.

Halāmukhi is 't vrouwelijk van *halāmukha* „een misvormd gelaat hebbende” maar hier is het niet meer als een vrouwelijk woord gevoeld. In 't voorbeeld voor deze maat dat men in de Commentaren op Kedāra en Pinggala aantreft, wordt het woord gebezigd van eene vrouw wier uiterlijk haren boozen aard verraad; *hala* heeft veel beteekenissen, o. a. die van „misvormdheid,” d. i. zooals de Indische lexiconen het omschrijven: *wairūpya*.

Deze soort van Brhatī wordt behandeld bij K. 3, 29; C. 159; en W. 368.

Tatigurwi.

Uit de wolken viel een zachte regen; de zonnestralen werden flauwer daar ze verhuld werden door de wolken, die eindelijk zich al meer en meer samenpakten en eene zwangere massa vormden.

Matámbèh, vaak en beter *matambèh*, soms minder goed *matambah* gespeld, is hetzelfde als *atambèh*, van 't secundaire grondw. *tambèh*, Jav. $\eta\text{am}:\eta\text{am}:\eta\text{am}$ en amam , 't laatste ook Maleisch. Het bet. „toenemende, aangroeiende, zich aanvullende, toevloeiende,” bijv. *asusun atambèh* BY. 156; *asusun matambèh i harèp* 257; *amuk matámbèh i harèp* 423; *patèmu nikang laga prasama malwang anglwangi, muwah matambah i wuri* Bhoma-k. bl. 177, r. 9. *Manámbèhi* „iets toevoegen aan, vermeerderen;” *manámbèhi ri rès* BY. 357.

Tatigurwí is corrupt, want de maat eischt onverbiddelijk eenen langen voet in de eerste lettergreep. Daarom heb ik in den tekst *táti* geschreven, uitgaande van de veronderstelling dat de dichter wel Skr. *tati* „streep, reeks” bedoeld, doch de kwantiteit veranderd heeft. Zoo laat zich de fout des afschrijvers het eenvoudigste verklaren. Echter moet ik bekennen dat de lezing alles behalve zeker is, en dien ten gevolge is het evenzoo gesteld met de vertaling van den laatsten regel. De versmaat komt bij Colebrooke t. a. p. voor onder den naam van Bimbâ, waarmee ik Tati-gurwí, of hoe men ook leze, niet in de verste verte in verband weet te brengen. Kedâra en Pinggala maken van deze soort Brhati in 't geheel geen gewag.

Campakamâlâ.

De harde regen die 't water bereikte verraste nu de in droefheid verzonkene edelvrouw, die in den prachtigen koepel, daar onder de Campaka-trossen ging zitten.

Tibra, tibra, heeft in 't Kawi dezelfde beteekenis als in de Jav. poëzie, en is dan klaarblijkelijk 't Skr. *tīwra*. Hier past ze volstrekt niet, en het schijnt dat de dichter het genomen heeft voor *ati-brâ* „zeer luisterrijk;” vgl. *yasa malangö* in 35.

De Campakamâlâ is de eerste der vijf hier voorkomende Pangkti-soorten. Kedâra vermeldt er negen¹⁾, Pinggala zeven, Colebrooke veertien. Volgens de lijst van C. 159, en Pinggala (bij W. 369) zou dit metrum anders Rukmawatî²⁾ heeten; dit is evenwel onjuist, gelijk we straks zien zullen. — Het is stellig geen toeval dat deze Pangkti-soort juist het dubbele is van de versmaat Pangkti (anders gezegd: Aksharapangkti of Hansa) van de klasse Supratishṭha, die wij in deze prosodie hebben leeren kennen als Wijayanti; vgl. str. 13. De caesuur valt ook in de Campakamâlâ telkens achter den vijfden voet; van daar de naam *pankti*, d. i. vijftal. Dank den Wṛttasañcaya, leeren we dat de Campakamâlâ niet dezelfde maat is als de Rukmawatî. Cole-

---

1) In de gedrukte uitgave; in de door W. geraadpleegde Hss. twaalf; zie Metrik 370.

2) Voor de cacographie Rkbhawatî in den Commentaar op K. 3, 34 is ook *rukawatî* te lezen.

brooke of zijn autoriteit moet uitsluitend op de volgorde der voeten gelet hebben, en die is inderdaad dezelfde, maar de plaatsing der caesuur verschilt, en daardoor verschillen de beide maten aanmerkelijk in karakter. Van de Rukmawatî geeft Tanakung een specimen in str. 42; de voeten zijn, in overeenstemming met den regel van Pīnggala bij Weber 369: Dactylus, Molossus, Anapaest, een lange. De caesuur komt aan 't einde van elk vierel, en niet, zoals bij de Campakamâlâ, telkens achter den vijfden voet. Ook uit het door Pīnggala's Scholiast aangehaalde voorbeeld, blijkt overtuigend dat er geene gelijkmatige caesuur te hooren is dan aan 't einde der regels; nu eens is er een rust achter den vierden, dan weêr achter den vijfden voet; het luidt:

pâdatale padmodaragaure,
 râjati yasyâ ūrdhwagarekhâ|
 sâ bhawati strî lakshañayuktâ,
 rukmawatî saubhâgyawatî-ca||

Men vergelijke str. 42, en zal bespeuren dat de Rukmawatî daar aan de vereischten beantwoordt. Daarentegen komt in de Campakamâlâ de caesuur na elke vijfde lettergreep, gelijk de Commentaar op K. t. a. p. uitdrukkelijk zegt: „atrâpi pañcabhir yatih;” daarenboven blijkt zulks uit Kedâra's vers zelve, want het vierel is:

Campakamâlâ, ced bhamasâd gah|

40.

Twaritagati.

Bij 't ophouden van den heerlijken regen, straalde de zon met verhoogde bekoorlijkheid. De vogelen stapten naar

hartelust met groote schreden, of dompelden fluks in het water.

Yathāsuka = Skr. *yathāsukham*. — *Asiga* of *masiga* is, in 't Skr. overgezet, *wikramate*. In BY. 154 wordt *masiga* goed omschreven met *masigā* (Cohen Stuart, Krit. Aant. bl. 64), als men maar in 't oog houdt dat de beteekenis van 't Jav. woord in Gericke's Wdb. te eng opgegeven is. *Asiga* komt voor in *lumangkah asiga* „stapte met groote schreden (al.: wijdbeens)” in BY. 77.

Hanan, ook wel soms *anan*, bet. „(nu eens) — dan eens;” „(deels) — deels;” „of.” — *Asibū*, of zooals Wiwāha 162 heeft: *masibu*, bet. „(in 't water) dompelen, duiken;” de Balineesche vertaler geeft het weër met *masibu*, de Djarwa met *masibu*. De lange *ū* in den tekst is voor de maat overbodig, daar de lettergreep buitendien lang is.

In plaats van *Twaritagati* heeft Colebrooke den term *Amṛtagati* of *Amṛtamati*, welk laatste niets dan eene corrupte lezing van de andere is, want zulk een woord is in strijd met de taalregels van 't Skr. In een Hs. van K. door Weber vergeleken (Metrik 371) komt *Twaritagati* voor; niet evenwel in de gedrukte uitgave. De echtheid van de benaming wordt door 't getuigenis van den *Wṛttasañcaya* bevestigd, en is daardoor boven alle verdenking verheven.

41.

Çuddhawirāt.

Er was een vogel bij, die te zamen met zijn wijfje behagelijk midden in den waterplas een bad nam. Hun veëren

vertoonden zich als geel goud, ja als een schitterende vuur-
 gloed, wanneer ze de vlerken uitsloegen.

Adulur sa° „te zamen met, in vereeniging met;” buiten
 samenstelling drukt men hetzelfde uit door *adulur mwang*,
 bijv. BY. 230; 310.

Ranu is eene quasi-Sanskritsche, dus slechte spelling,
 voor *ranu*. — *Dwi*; ook *Wiwaha* 13; vgl. de Aant. in
 Kawi-stud. 94.

Byaktang is een versterkte vorm van *byakta*. Eene andere
 versterking is *byaktan* en *byaktân*, dat vermoedelijk een toe-
 voegsel *ên* bevat. Of in zoo'n geval de *ên* of *n* ooit op
 zich zelf eene eigene beteekenis gehad heeft, is nog niet
 opgespoord, maar zeker is het dat in den bekenden toestand
 der taal dat toevoegsel het begrip niet in 't minste wijzigt.
 In 't Kawi zegt men bijv. zoowel *iki* als *ikihên* (voor *iki-ên*)
 en *iking*; *ko* (Lat. *tu*) als *kon*; *ka* en *kahên*. *Kowên* en
ᦏᦺᦑᦺᦛᦺᦑ = *kon* leeft nog in gewestelijk Jav. voort, is echter
 in 't heerschende dialect overgegaan in *ᦏᦺᦑᦺᦛᦺᦑ*¹⁾. Op gelijke
 wijze is uit Kawi *kahên* het Jav. *ᦏᦺᦑᦺᦛᦺᦑ* ontstaan. Tusschen
 beide in moet een vorm *kahin* bestaan hebben; hiervan heb
 ik wel is waar geen voorbeeld aangetroffen, maar men mag

1) De Jav. Grammatica had niet behooren te verzwijgen dat in
 't zoogen. subjectief-passief evengoed *ᦏᦺᦑᦺᦛᦺᦑ* als *ᦏᦺᦑᦺ* en *ᦏᦺᦑ* gebruikt
 wordt; in de Lakons, in den R Pirangon, enz. komt het ontelbare
 malen voor. Dat *ᦏᦺᦑ* slechts eene slechte schrijfwijze voor *ᦏᦺᦑᦺ* zou
 wezen, is eene zeer gewaagde stelling; vermits *ka* ook in andere
 Polyn. talen een voorn. 2 ps. is. Naast *ka* staat daarenboven in 't
 Jav. zelve *ᦺᦏᦺ*, over welk voornaamwoord des 2^{den} pers. de woorden-
 boeken en grammatica's het stilzwijgen bewaren.

zich op een analoog geval beroepen. Immers naast den uitgang *akèn* van 't zoogen. causatief bezit het Kawi *akin*. Hieruit is 't Oostjav. *akí* ontstaan, en uit dit laatste *ake*. Hoe oud en echt de zeldzame bijvorm *akin* is, blijkt uit de omstandigheid dat de uitgang *èn* in 't algemeen in de Philippijnsche talen nu eens *on*, *un*, dan weêr *in* luidt. Het Jav. woord $\text{anaka} \text{anaka}$, $\text{anaka} \text{anaka}$ = anaka is afgeleid uit *akèn*, *angkèn*, den in 't Jav. verouderden genitief van *aku*; deze gen. „van mij” bestaat nog in 't Tagalog *aquin* (spr. *akin*), naast *co* = ca ; doch Bisaya *acon*.

Wirát is eene verkeerde spelling voor wírat , doch ze kan van den auteur zelve afkomstig zijn, mag dus niet veranderd worden, zoolang men niet met eenigen grond kan vermoeden dat de schuld bij de afschrijvers ligt. Wirát kan evengoed vuur, als zon beteekenen. De vogels, waarvan sprake is, zijn de roode eenden.

Pilih is de vaste Oudj. vorm van 't nieuwere *bilih*. Van die neiging om eene *p* in eene *b* te laten overgaan, ontmoet men nog in 't nieuwste Jav. treffende voorbeelden. Zoo schrijft de opsteller der Beschr. van Bat. bl. 55 $\text{pilih} \text{pilih}$ (sic) voor $\text{bilih} \text{bilih}$, gelijk ook Babad Padjadjaran I, 47; de Wayang Abiyasa heeft regelmatig $\text{pilih} \text{pilih}$ voor $\text{bilih} \text{bilih}$.

Voor den bouw der Çuddhawirát zie K. 3, 32; C. 159; W. 369.

42.

Rukmawati.

Cakránggá is de naam van 't wijffe, terwijl 't gaaike Cakrángga heet. Deze beide vermaakten zich aardig in het

water. Het meertje leek ten gevolge van (hnn vederpracht) als met gouden sieraden getooid.

Kyáti = Skr. *khyáti*, doch in 't Kawi ook wel als adjectief, gelijk *çakti*, *krodha*, e. dgl.

Si vóór vogelnamen is nog in de nieuwe taal geenszins ongewoon. bijv. *සිමමොග්ග*, *සිග්ගොග්ගොග්ග*, daargelaten nog de woorden waarin *si* ¹⁾ onafscheidelijk van den naam geworden is. Vgl. van der Tuuk, Tobasche Spr. bl. 256, en de Aant. op str. 237 van Zang XV van 't BharataYuddha (in Bijdragen v. T. L. en V.) Als Krama-inggil van *si* is èn in 't Kawi èn in 't Jav. te beschouwen *sang*. Een bewijs daarvan levert Damar Wulan 343, waar de reiger, inzoverre hij als spierwit het zinnebeeld der blanke onschuld is, betiteld wordt als *සිග්ගොග්ග*, in tegenoverstelling tot de zwarte kraai, welke ter zelfder plaatse *සිමමොග්ග* heet. Hetgene in 't Jav. Handw. i. v. *si* ter verklaring er van gezegd wordt: „een voorvoegsel tot betiteling vóór benamingen van goden en doorluchtige of heilige personen” is in alle opzichten onjuist. Want vooreerst is het geen voorvoegsel, maar een woord, en ten andere leest ge in gewoon proza, bijv. Lakon Palasara 34, *සිග්ගොග්ග*. Deze visch is al evenmin een doorluchtige of heilige persoon als de reiger het is, en nog minder zijn die beide dieren goden. Elders in Damar Wulan is *සිග්ගොග්ග* „de doode” zeer bepaald een Krama-inggil. Dat het Kawi *sang* ook = Jav. *sián* is, spreekt bijna

1) Hetzelfde als dit *si* schijnt *sri* in *සිග්ගොග්ගොග්ග*, zekere watervogel, Poerwo Lélono II, 132; en Bale Gala-gala. De woordenboeken kennen 't woord niet.

van zelf, want ook *ánan* is in veel gevallen, gelijk bekend is, Krama-inggil.

De spelling *cákra* heb ik veranderd, niet zoozeer omdat ze de oorspronkelijke, als wel omdat ze in de Hss. betrekkelijk zeldzaam is. Zulks neemt niet weg dat die verlenging of opening der *a* gegrond was in de uitspraak der Javanen. Ze is niet de oudste, maar toch oud, want alleen uit den middeltrap *cákra* is de hedendaagsche uitspraak *cákrá* te verklaren. Verder strookt het volkomen met de thans heerschende uitspraak dat de afschrijver wel is waar *°krángga*, doch *°kranggi* schrijft. Hieruit heeft zich eenerzijds *°áנגgá*, anderzijds *°anggi* ontwikkeld.

Svádmi, verbasterd uit *svámî*. — *Niká*, met verlenging der *a* wegens de maat.

Kapwa is niet alleen in 't Kawi = *paða*, maar ook in 't Tagalog; in de Totanes, *Arte de la lengua Tagala*, p. 105, leest men: „*Para y capoua* (adverbios) de similitud;” bijv. *capoua-mo tauo* „uw evenmensch” = *᠋ᠠᠨᠠᠮᠤᠶ᠋ᠨᠠᠮᠤᠶ᠋ᠨ*.

Rukmawati, een vrouwelijke vorm insteede van 't onzijdig. In een geslachtlooze taal moet het onderscheid moeielijk te merken zijn. Met dit al is het een dichtertijke vrijheid.

Nopens de versmaat is het noodige medegedeeld bij str. 39.

45.

Panawa.

Nadat de eenden een bad genomen hadden, gingen ze met hun beiden aan land, en slopen langs den oever door de waterleliën. Tegelijkertijd nipten ze aan 't schuim op 't

water, terwijl hun tonen herhaaldelijk in 't luchtruim weerklonken.

Sámpun en *sampun* worden dooréén gebruikt in dezelfde Hss., en het ligt voor de hand te veronderstellen dat de ware uitspraak noch door de korte, noch door de lange *a*, zooals die in Indischen mond klinken, uitgedrukt kon worden, dat derhalve beide spellingen even onnauwkeurig den Kawi-klank weêrgaven. Deze veronderstelling wordt bevestigd door de tegenwoordige uitspraak; want in een woord als *ꦱꦩꦥꦸꦤ* heeft de *a*, gelijk men weet, den klank eener opene *a*; zie Roorda, Jav. Gr. § 42. Omgekeerd wordt de *a* eener voorlaatste lettergreep als *à* en kort uitgesproken, ingeval de laatste lettergreep op eene *i* of *u* uitgaat; vgl. Jav. Gr. § 45, 2. Diezelfde neiging bestond blijkbaar reeds in een ouder tijdperk. Vandaar dat het Skr. *râtri* in de Kawi-Hss. gewoonlijk reeds tot *ratri* geworden is; *pându* tot *pandû*; e. dgl. Doch ten opzichte van den invloed der Pëpët eener sluitlettergreep vertoont het Kawi eene afwijking van 't hedendaagsch gebruik, want de Hss. en oorkonden spellen evenzeer *âmbëk*, *tâmbëh*, e. dgl. als *sámpun*. Nadien de Pëpët in klank zoo dicht bij de *u* staat, en zelfs 't Nieuwj. *mântuk*, d. i. naar Kawi-spelling *mântuk*, e. dgl. zegt, is de nieuwere uitspraak eenigermate bevreemdend, en uit dien hoofde vermoedelijk van jonger tijd. Buitendien kent het Kawi wel eens rekking in gevallen, waar 't Jav. ze niet toelaat; als daar zijn *mâti* naast *mati* „mortuus;” *rât* en *rat*. *Mâti schijnt zelfs in strijd met het uit *râtri* gewijzigde *ratri*. Misschien moeten we zulk een *mâti* beschouwen als eene dichterlijke vrijheid, gegrond op *mâtya*, waarin de *â*, of wil men de opene *á*, geheel op haar plaats is. Hoe nor-

maal *mātya* is, blijkt uit de wijze waarop Skr. woorden verbasterden; bijv. *Çalya* wordt *Çālya* (of wil men: *çālya*), gelijk omgekeerd *rātri* tot *ratri*. Een opzettelijk onderzoek naar de gewestelijke eigenaardigheden der Jav. uitspraak zou over de nog niet verklaarde verschijnselen van 't oude klankstelsel denkelijk niet weinig licht verspreiden.

Mātāt; ook hierin is *mā* = *ma*; beide spellingen drukken onvolkomen eene opene *á* uit. — *Sāhitya* is in 't Skr. een substantief; hier in 't K. bijwoordelijk gebezigd; evenals Kawi *krama* niet enkel een Skr. nomin. of accus uitdrukt, maar ook een instrum. *kramaṇa* of ablat. *kramād* „vervolgens.” — *Wērēh* = Jav. *ḥḥ*; — *Anawang* leid ik hier af van *tawang*; gelijk *anəngən* bijv. naar rechts is, zoo *anawang* „naar de lucht opstijgende,” waarvoor duidelijkheidshalve „weerklinken” in de vertaling.

De naam der dichtmaat is *panawa*, „grootte trom;” zoo Tanakung die beteekenis gekend heeft, — wat nergens uit blijkt — heeft hij met opzet het woord vermeden, en tevens de linguale *ŋ* vervangen door de dentale. Bij den schrijver der episode van *Çalyawatī* in 't *Bharata-yuddha* was 't woord bekend onder den verbasterden vorm van *baṇawa*, waaraan de gedachtelooze Javaansche omwerkers den zin van „schip” toedichten, ofschoon de mijmerende en verbijsterde *Çalyawatī* op een slagveld rondwaart, in een plas van bloed, en niet op zee¹⁾. Dat de ongelukkige in hare mijmering de vaandels voor zeilen, de grootte trom voor een schip aanziet — eene zeer gezochte vergelijking, doch niet bevreemdend in de ingelapte smakelooze episode, — hebben de omwerkers over 't hoofd gezien. Het woord *baṇawa* heeft,

1) BY. 600, en in Cohen Stuart's Krit. Aant. bl. 310.

na verongelukt te zijn, niet in de bloedplas van BY. 600, maar in de Javaansche verklaringen, zijn weg gevonden als „schip” in de woordenboeken. Niet alleen eene denkbeeldige beteekenis, maar zelfs een gansch denkbeeldig woord is uit die verongelukte, onechte plaats van BY. te voorschijn gekomen, nl. *asī asī-jamāsi*. Dit is in 't geheel geen woord; er staat *asī jamāsi* (v. l. even goed: *asī asī-jamāsi*), d. i. „den (of haren) voorganger, leidsman op reis,” Skr. *sārthawāha*. *Puhawang* = *mpuhawang* is 't Maleische *pawang* en *púwang*.

Aangaande de versmaat Paṇawa vgl. men K. 3, 33; C. 369; W. t. a. p. — Hiermede zijn de Pankti's in ons gedicht ten einde. De nu volgende verzen tot str. 55 toe, zijn Trishtubh's.

44.

Indrawajra.

De edele dame zag met verrukking hoe de aard der twee vogels was; onafscheidelijk toch bleven mannetje en wijfje bij elkander, genoegelijk waterlelies pikkende met hun sneb die Indra's wapen geleek.

In 't Skr. is *āścarya* „verbazing; wonder;” het daaruit verbasterde *asī* der Jav. dichttaal is zoowel *asī* als *asī*

Skr. *gati* is o. a. „toestand; hoe men zich bevindt; staat; waar men zich bevindt; wijze;” het is in 't Kawi te beschouwen als 't ontleende equivalent van 't inheemsche *ung-*

gwan, Jav. *ꦒꦮꦤ*, ook in gevallen waar dit laatste als zoogen. hulpwoord optreedt. — *Jāti* vat ik hier op in de oorspronkelijke beteekenis, hoewel reeds in 't Kawi dezelfde begripsovergang had plaats gevonden als we in 't Jav. terugvinden. Want in BY. 512 leest men: *aprik jāti* (d. i. *jāti* + voorzetsel *i*) *kasihan* „trachtende een oprecht bewijs van meêwarigheid te geven.” Als „echt (bijw.), in oprechtheid” komt *jāti* voor, BY. 478, in: *jāti gura* „een echte held,” ofschoon de opvatting als „iemand van heldenteelt” zich zou laten verdedigen.

Ta pwan „die nu; zij toch” is niet te verwarren met *lapwan* „zonder; geen; geenszins.” — *Gindal* = Jav. *ꦒꦶꦤꦢꦭ*

Bajra; volgens 't Hs. *bājra*, in overeenstemming met Jav. *bājra*. Het is geenszins onmogelijk dat Tanakung zelf zoo gespeld heeft, maar andere Hss. vertoonen *bajra*, en evenzoo de in zake van spelling 't hoogste gezag hebbende Kawi-oorkonden. Juist omdat deze laatste, zelfs uit den vroegsten tijd, *b* en niet *w* schrijven, heb ik in den tekst *bajra* behouden. De vraag toch is niet, wat de zuivere Skr. vorm is, maar hoe men op Java placht uit te spreken.

De Indrawajra (en *°jra*) is een van de schoonste en meest gebruikelijke Indische maten, de koningin der Trishtubhs wier rij zij opent. Vgl. K. 3, 41; C. 160; W. 371.

45.

Upendrawajra.

Wel is waar zag zij met zielsgenoegen dat de vogels zoo onvergelykelyk in hun schik speelden, doch als zij dacht

Gatya is *gati* „wijze van doen,” benevens 't aanhechtsel des conjunctiefs. Dat de oudere taal den conjunctiefvorm gebruikte in gevallen waar de hedendaagsche dien verwaardloost, is bereids bij str. 2 opgemerkt. Een ondubbelzinnig voorbeeld van die toevoeging ontmoet men in de volgende strofe, in *tanwruh ring sambatèn iran angarang*; daar toch kan van een louter phonetisch toevoegsel *a* geen sprake wezen.

Wiyoga, wederom praedicatief. — *Masyang*, van *syang*, waarvan ook Jav. ꦱꦶꦲꦁ, ꦱꦶꦲꦁ. — *Sira* in een volzin waarvan 't onderwerp al op andere wijze is uitgedrukt, laat zich weergeven met „terwijl.”

Parangke bestaat eigenlijk uit twee woorden: *para* en *ngke*, doch evenals ꦥꦫ, ꦥꦫꦁꦏ, e. dgl. tot één begrip verbonden zijn, zoo ook *parangke*, z. v. a. ꦥꦫꦁꦏ. Als imperatief, waar die geen duratieve, maar een aorist-beteekenis heeft, doet de grondvorm dienst. Het voorgaande *arakh* is ook een zoodanige imperatief. Beide imperatieven staan naast elkander, gecoördineerd, in strijd met ons, doch in overeenstemming met het Jav. of liever Polynesisch, taalgebruik. Bijv. ons „opdrinken” wordt in 't Jav. door twee gecoördineerde woorden uitgedrukt; derhalve de imperatief „drink op!” door ꦢꦶꦩꦶꦥꦶꦁꦏꦺꦤ꧀ ꦠꦶꦩꦶꦥꦶꦁꦏꦺꦤ꧀ Jav. Br. bl. 30; zoo ook ꦢꦶꦩꦶꦥꦶꦁꦏꦺꦤ꧀ ꦠꦶꦩꦶꦥꦶꦁꦏꦺꦤ꧀ Babad 557. Vgl. aant. op 55.

Upasthitaha; hier is 't conjunctief-aanhechtsel *ha*, als in het Nieuwjav.; de meer gewone vorm is *a*, zoodat het geheele woord luiden zou °*sthitá*. — *I prènah-ku* vereischt geene verklaring.

De maat die hier den naam van *Upasthita* draagt, heet zoowel bij Kedára 3, 43, als bij Pinggala (Weber 372) *Upajāti*, of beter gezegd: een *Upajāti*. *Upasthita* (in 't onzijdig) is bij K. 3, 58 eene gansch andere *Trishtubh*-soort,

en bestaat uit $4 \times \cup - \cup \cup \cup - - - \cup - - |$ Daarenboven behelst een der door Weber (Metrik 377) geraadpleegde Hss. van K.'s werk nog eene andere versmaat Upasthitâ (in 't vrouwelijk), zijnde $4 \times - - \cup \cup - \cup \cup - \cup - - |$ Deze laatste strookt in zooverre met de Kawische U., als de laatste 7 voeten des vierels zoo gebouwd zijn. Colebrooke's Upasthitâ (vrouw.) is identisch met K.'s onzijdig. Moge de door W. vermelde lezing uit een Hs. van den Wṛttaratnâkara ook al een inschuifsel wezen, dan verliest zij toch niets van haar belang: er blijkt uit dat de bewuste term verschillend werd toegepast. Niettegenstaande de Upasthita van Tanakung slechts gedeeltelijk met die in de variant overeenkomt, mogen we besluiten dat hij den term niet anders gebruikt heeft dan zooals hij dien in zijne bron gevonden had. Kortom, uit zijn getuigenis mag men opmaken dat er behalve de twee Trishṭubh-Upasthita's nog een derde bestond, en dat de term door sommige toegepast werd op eene zoodanige Upajâti, waarvan de onevene vierels aan die der Upendrawajrâ, en de evene aan die der Indrawajrâ gelijk zijn. — Er is ook in de Pangkti-klasse een versmaat Upasthita (zie Colebrooke 159), doch die komt hier bij de Trishṭubh niet in aanmerking. Intusschen blijkt ook al weêr hieruit, dat verschillende maten denzelfden naam dragen, gelijk omgekeerd verschillende benamingen voor eene en dezelfde maat in zwang zijn.

47.

Bhramarawilasita.

Zoo sprak de adellijke vrouw, als in verbijstering ten gevolge van hartzeer, overstelpt door een gevoel van smach-

tend verlangen, en niet wetende wiens hulp zij zou inroepen terwijl zij van droefheid kwijnde. Het was alsof men de klaagtonen eener onrustige bij hoorde.

Wulangun heeft behalve de beteekenissen opgegeven in Jav. Handw. i. v. *ḡḡḡḡḡḡ* die van „verbijsterd,” o. a. BY. 152; 657. Het is synoniem met het uit 't Skr. ontleende, in toepassing gewijzigde *bhránta*, Jav. *ḡḡḡḡḡḡ*. — *Wet* = *ḡḡḡḡḡḡ*. — *Kasëkan* en *kasökan*, van grondw. *sëk*, *sök*, Jav. *ḡḡḡḡḡḡ*; bijv. *kasökan luh* BY. 675. — *Tanwruh ring sambatën*; vgl. omtrent deze constructie *tanwruh ing gatya* in de vorige strofe en 't daarbij aangeteekende.

De Bhramarawilasita wordt opgenoemd bij C. 160, en behandeld bij W. 375; bij K. die den term in 't vrouwelijk heeft, 3, 50. Ook de door Utpala op Warâha-mihira aangehaalde prosodie van een ongenoemde gebruikt het woord vrouwelijk; zie W. t. a. p. De rust komt achter den vierden voet, en verder aan 't einde des vierels. Daaraan houdt zich ook Tanakung, behalve dat hij in den derden regel rust bij *sam*. Tenzij de klemtoon anders viel dan in 't Jav., kan ik mij die vrijheid niet verklaren. Want ik herinner me geen tweede voorbeeld van eene caesuur midden in een woord, tenzij achter eene geaccentueerde lettergreep.

48.

Dodhakawṛtta.

Dus sprak zij tot den prachtigen vogel. Hoe zou ooit een vogel een mensch kunnen verstaan? (zal men misschien

tranen zijn nog niet uitgewischt. Is het soms heftige gloed ontstoken door minnewee?

Rakryan wordt zoowel tot mannen, als tot vrouwen gezegd, gelijk *dyah*, *edyah*, *adyah*. In 't Jav. is 't woord over in de verbastering *ꦢꦿꦲꦶꦲ* in Damar Wulan 34. e. e. Over 't voorvoegsel *ra*, dat nog in 't Jav. in bepaalde gevallen dient om een Krama-inggil uit te drukken, als in *ꦫꦲꦶꦲ*, *ꦫꦲꦶꦲꦶꦲ*, *ꦫꦲꦶꦲꦶꦲꦶꦲ*, zie Kawi-Studiën, bl. 27.

Dyānung, uit *dya* en *anung*. In stede van *dya* heeft het Kawi gemeenlijk *ndya* = *ndi*, en zoo hier de nasaal niet geschreven is, dan zal zulks wel een gevolg wezen van de voorgaande *n*. *Ndya*, *ndi* en *ndin* bet. niet enkel „waar.” maar ook „op wat wijze, hoe, Skr. *kutah*,” voorbeelden er van ziet men BY. *ndi*; 636: *ndya* 404; *ndin* 194; 414; 493; 501: 538. Wat *anung* in *ndyānung* eigenlijk beteekent, is niet licht te bepalen, en of het samenhangt met *ann*, *ꦲꦺꦺꦴꦁ*, of met Tobasch *nung* (zie v. d. Tuuk, i. v.) moeielijk te bewijzen. In het Tagalog is *nn(nu)* een vraagwoord, zoodat *si-ku* „wie” beantwoordt aan *syapay, nu*. In *ndyānung* kan het echter niet als vragend opgevat worden, want het vragende ligt reeds in *ndi*. Het Jav. *ꦲꦺꦺꦴꦴꦁ*, dat niet alleen beteekent „wat is er.” zooals in 't Handw. opgegeven staat, maar ook „om welke reden, uit welke aanleiding” is stellig niets anders dan 't in bezelide beteekenis gebruikelijk *ꦲꦺꦺꦴꦴꦁ*, en dus niet met *ꦲꦺꦺꦴꦴꦁ* verwant. In 't algemeen mag wel opgemerkt worden dat in 't Jav. redengevende en vragende partikels menigmaal door hetzelfde woord worden uitgedrukt; *ꦺꦺꦴꦴꦴꦁ* bijv. is evenzeer „waarom?,” als „daarom” of „omreden.” Daar 't vragende *ꦺꦺꦴꦴꦴꦁ* in de

woordenboeken ontbreekt, verwijs ik naar Winter's Zamenspr. II, bl. 60, r. 2 en 6. Opzettelijk wordt Winter aangehaald, omdat de Lakons, waar ᨁᨉᨗ , ᨁᨉᨗ insgelijks als vragende partikel voorkomt, voor te goed Javaansch mochten gehouden worden. Op gelijke wijze treedt ᨁᨉᨗ in allerlei soort van Jav. als eenvoudig vraagwoord op. Ook dit gaan de woordenboeken met stilzwijgen voorbij; doch bij ᨁᨉᨗ heeft men juist het tegendeel gedaan, alsof dit iets meer of iets minder vragend is dan ᨁᨉᨗ . Het is waar, 't Handw. heeft niet verzuimd te vermelden dat ᨁᨉᨗ ook wel eens = (redengevend) ᨁᨉᨗ is, met bijvoeging dat het zoo gebruikt tot de poëtische taal behoort; dan, ook in proza beteekent het „dewijl,” bijv. Lakon Obong-obongan bale S. bl. 95. Ook in ᨁᨉᨗᨁᨉᨗ drukt het laatste gedeelte, op zich zelf, eene reden uit, want het vragende karakter van 't geheel heeft het te danken aan ᨁᨉᨗ . Voorbeelden van ᨁᨉᨗ als eenvoudig vraagwoord „hoe komt het,” derhalve = ᨁᨉᨗᨁᨉᨗ , levert genoemde Lakon 97; Lak. Abilawa 106; enz. Omgekeerd nemen oorspronkelijk vragende constructies eenen zuiver redengevendenden zin aan; zoo is ᨁᨉᨗᨁᨉᨗ geheel overgegaan in den zin van „want, namelijk;” bijv. R Pirangon 41, en vgl. Handw. i. v. ᨁᨉᨗᨁᨉᨗ . Men kan er bijvoegen ᨁᨉᨗᨁᨉᨗ (ᨁᨉᨗᨁᨉᨗᨁᨉᨗ) „vermits, dewijl, want” in den Pandji 353; 356; 377. — Om op *ndyanung* terug te komen, hetzelfde leest men in BY. 486: *ndyanung naya ng'enake kita* „welke is de gedragslijn die u zou behagen?”. Daarentegen schijnt *anung* in Wiwaha 131, waar het verklaard wordt met ᨁᨉᨗᨁᨉᨗ , „zich mooi maken, haar best doen” te beteekenen, en gelijk te stellen met Jav. dichtelijk ᨁᨉᨗ , ᨁᨉᨗ (= ᨁᨉᨗᨁᨉᨗ , ᨁᨉᨗᨁᨉᨗ).

Yanlihat verschilt niet van *lumihat* dan dat het gebezigd

in de Hss. af met *dùh*, gelijk *rapù* met *rapuh*; volgens Dr. v. d. Tuuk zou de schrijfwijze *dùh*, e. dgl. aan Balineeschen invloed te wijten zijn, doch het bestaan er van ook in 't Jav. toont dat ze in geen geval eigenaardig Balineesch is. Uit de beperkte gegevens die ons ten dienste staan, moet men 't besluit trekken dat *dùh* en *dú* naast elkander, zij het dan ook gewestelijk, bestonden.

Hetungkwā (of *⁰ngku*) en *ri séđěng-tā* zijn voorbeelden der gewone Oudjav. constructie, waaruit blijkt dat soortgelijke verbindingen nog niet tot voegwoorden geworden zijn. Met andere woorden: *hetu-nya* is in 't Kawi „om reden hij, zij, het;” *hetu-mu* „om reden gij;” *hetungku* „om reden ik.' Daarentegen in 't Nieuwj. gemeenlijk $\epsilon\eta\alpha\eta\eta\eta\alpha\eta\alpha$ in plaats van *hetu-mu*; vgl. *lawaskun*, in de volgende strofe.

Rám is synoniem of nauw zinverwant met *langö*. — *Angrarah*; de beteekenis van dit, ook Nieuwjav. woord is goed opgegeven in Gericke, verkeerd in 't Handw.

Wátormimálá, met eene caesuur achter den vierden, en eene andere achter den laatsten des vierels, heet bij Pinggala Wátormi (W. 374); insgelijks bij K. 3, 47, en C. 160. Waráha-mihira bedient zich van den term *úrímimálá*. Het is hoogst opmerkelijk dat in 't specimen van den Scholiast op Pinggala te lezen staat *drutawátormimálá*, juist als in onze Kawi-strofe. Daaruit volgt dat er in sommige Indische bronnen, waaruit het vers van Pinggala's Scholiast en de naam, door Tanakung gebezigd, middellijk voortgevloeid zijn, 't langere *Drutawátormimálá* voorkwam, hetzij als naam der maat, of als woord in 't heugvers.

Bhadriká.

„Hoelang ik ook leef, zal ik wel niets aanschouwen gelijk aan hetgeen ik u zag doen. Wat hadt ge daar toch op 't oogenblik te verrichten, dat ge zoo bijzonder vergenoegd waart, mijne beste?”

Kariki en *karika* staan tot elkander in dezelfde verhouding als *iki* tot *ika*. Ze zijn gevormd uit het voorvoegsel *ka* en *riki*, *rika*, of, wil men, *iki*, *ika* met voorgevoegde *r*¹⁾ ter vermijding van gaping. Het prefix *ka* heeft daarin den zin van „gelijk” en „gelijkelijk,” is dus geschikt om behalve overeenkomst ook iets meervoudigs te kennen te geven. In oud en nieuw Jav. beide, is dit gebruik van *ka* tot enkele gevallen beperkt; vgl. Kawi-Studiën bl. 78. We vinden het nog in *kadi*, *kadya*, *sanas*, waarin *ka* eene overkomst, eene gelijkheid aanduidt; in *karika* (Kawi-St. bl. 122), *kapwa* en *kariki*, waarin het èn overeenkomst èn meervoud uitdrukt; in *kami*, *kamu*, waarin het uitsluitend meervoudsexponent is. Terwijl in 't Kawi en Jav. dit *ka* in weinige gevallen bewaard gebleven is, leeft het in de Philippijnsche talen nog krachtig voort. Om dit in 't licht te stellen zal ik 't een en ander uit de Tagalsche Spraakkunst van

---

1) Zoo ook zijn *irika*, *iriya* logisch niet onderscheiden van *i + ika*, *i + iya*. Of de *r* in dergelijke gevallen ingeschoven heeten moet, is moeielijk te beslissen; voorzichtiger lijkt het, ons zoo uit te drukken: dat de ingelaschte of voorgevoegde *r*, Maleisch ook *d*, alleen daar optreedt, waar ze aan eene phonetische behoefte voldoet.

de Totanes aanhalen. Op bl. 85 in 't hoofdstuk over de naamwoorden samengesteld met *ka*:

„Lo primero con *ka* ¹⁾ antepuesto se hacen nombres de compañía, como en Castellano se hacen con el *con*. Vg. Compañero, condiscípulo, conterráneo, etc. *Kasama*, compañero. *Kaapirbahay* ²⁾, vecino. *Kasambahay*, de una casa.”

„Lo segundo con todas las raizes, que significan accion entre dos, el *ka* significa uno de ellos. Vg. *Katolong*, uno de los que se ayudan.”

„Lo tercero el *ka*, con los de similitud, significa el uno de ellos. Vg. *Kapara*, igual. *Kamukha*, parecido en el rostro.”

„Lo cuarto con *ka* se hacen nombres de igualdad. Vg. *karunung*, igualmente docto. *Kalapar*, igualmente ancho.”

Wat het Bisayasch aangaat, verwijs ik naar de Men-trida, Arte de la lengua Bisaya, p. 178.

Karika, *kariki* drukken naar gelang van omstandigheden hetzelfde uit als Jav. *ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒ*, *ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒ*, en *ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒ*, *ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒ*, en *ᮊᮧᮒ*. In stede van *pira kariki*, eig. *ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒ*, zou men in 't Jav. eene samenstelling gebruiken met een voorvoegsel dat dezelfde begrippen als *karika* in zich bevat, namelijk *sa*; derhalve *ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒ*, of ook wel *ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒ*, bijv. *ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒ* „o Goden! hoeveel er ook zijn; o gij, Goden alle!” Wayang Abiyasa.

Voorbeelden van *karika*, behalve de in Kawi-St. 122 vermelde, in BY. 38: *syapa karika musuh* „wie onder de vijanden, zooveel er zijn;” 264: *syapa karika* „wie van alle.” In de beteekenis van *ᮊᮧᮒᮧᮒ* „evenals” staat *karika* 481: *hi-*

1) Voor de duidelijkheid heb ik de Spaansche spelling *ca* door *ka* vervangen.

2) Vgl. Jav. *ᮊᮧᮒᮧᮒ*; *bahay* voor *bagay* = *ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒ*.

māngdoh singsal denira karika ngúnin duk arana „de nevelwolk verwijderde zich van hem; het was als te voren tijdens het gevecht.”

Angdadi, in 't aanzijn komen, opkomen, opschieten, aangroeien" = Jav. *angadi*. — *Lumihata* en *himpëra*, beide conjunctief; 't laatste wegens coördinatie met het eerste. *Himpër*, en in 't algemeen woorden die eene gelijkenis aanduiden, zijn in 't Jav. en Kawi praegnanter dan in ons taaleigen; bijv. *anangamunëngamunëng* is te vertalen met „ik doe, zeg, denk evenzoo; verkeer in hetzelfde geval.”

Kari na een vraagwoord heeft in 't Kawi denzelfden zin als 't Latijnsche *tandem* in een overeenkomstig geval, als in 't bekende: „Quousque tandem, Catilina, abutere patientia nostra?" Het zal wel uit *kari* „overgeschoten; er rest" zich ontwikkeld hebben. Een ander *kari*, dat al de beteekenissen van 't Jav. *anri* in zich vereenigt en oogenschijnlijk van denzelfden stam is, vindt men behalved Kawi-Stud. 267. *Kari* als „toch, tandem" leest men ook in str. 54; voorts in BY. 267: *syapa kari ko* „wie zijt ge toch wel?" 231: *mapa kari dosha ni ngwang* „wat is dan toch wel mijn vergrijp?"

Matang ikan = *matang-nya*. Het zal wel overbodig wezen aan te stippen dat het *dat* der Nederl. vertaling redengevend is.

Onder de Trishtubhs ontbreekt de Bhadrîkâ in Pinggala ten eenen male; C. kent ze, t. a. p.; K. 3, 56. De door Weber (377) uit één Hs. bekend gemaakte variant Candrikâ wordt door onze Kawi-prosodie niet bevestigd, en mag veilig voor eene bedorvene lezing gehouden worden. Bij Warâha-mihira draagt dezelfde maat een gansch anderen naam: Prasabha; evenzoo in de metriek eens ongenoemden, welke Utpala voor zich had.

Rathoddhata.

„Niet weinig voel ik mij tot u aangetrokken, omdat gij, onafscheidelijk van uw gaaïke, lustig eet en uw genoegen zoekt, en inmiddels, in de opgewektheid der vreugde, u toch niet overmoedig aanstelt.”

Sahaja is „tegelijkertijd, tevens, en;” resp. „terwijl.” Aldus in BY. 172; 356; 360; 365; 382; 530; e. e. Als bijv. nmw. is het „natuurlijk;” nog over in Jav. *sanjak*. Beide beteekenissen hebben zich ontwikkeld uit Skr. *sahaja*, dat den zin heeft zoowel van „tegelijk (met iets) ontstaan,” als „aangeboren, natuurlijk.”

Lot heeft behalve de beteekenissen opgegeven in 't Handw. ook, en in de eerste plaats, die van *lot*. Vandaar het Jav. *lot*.

Ratoddhata behoorde *ratho* te wezen; het Skr. woord is nu eens „door een wagen omhoog gejaagd,” bijv. stof; dan weer „trotsch op (zijn) karossen,” bijv. een vorst; geen van beide komt hier te pas. Ik veronderstel dus dat de dichter *rata* met *ratha* verward heeft; immers reeds in 't oudste Kawi was de aard der Skr. aspiraten nagenoeg geheel vergeten, en in ons gedicht hebben we een ander voorbeeld aangetroffen in *patya*; str. 20. *Ratoddhata* is letterlijk „voluptate elatus.”

De bouw der *Rathoddhatâ* wordt geleerd in K. 3, 52; C. t. a. p.; W. 375. *Warâha-mihira* bedient zich van den mannelijken vorm.

Swágata.

„Welaan, onderricht mij hoe ge heet; kom, Dame! wees mij eene vriendin, zoo gij medelijden hebt.” — „Och, meesteres! ik heet Cakrawáki; ik begroet u met een gevoel van deernis, daar gij in zoo'n staat verkeert.”

Toh, bij imperatieven, laat zich gevoegelijk met ons „welaan,” en 't Jav. *anqani* weêrgeven. Uit dit *toh* kan de andere beteekenis van Kawi en Jav. *qani*, *anqani* gesproten zijn; vgl. Jav. *anqani* „tegen iemand den kamp wagen.”

Warah is hier een imperatief aorist. — *Swágata*, in 't Skr. „welkom” en „welkomstgroet,” doch hier „begroetende.” — *Kasihyun*, nog over in 't Jav. *kasihyun* (= *kasihyun*) bijv. Damar Wulan 30.

Aangaande de regelen voor de Swágata-maat zie K. 3. 53; C. t. a. p.; W. 375.

Wrtta.

„Ik ben nu zoo vrij bescheidenlijk te vragen: wat toch is de oorzaak van uwe neerslachtigheid? Deel dit aan uwe onderdanige dienslachte mede en zij zal zich niet onttrekken aan plicht en betamelijkheid.”

De eerste regel ware letterlijk overgezet: „hetgeen de dienaressse van Mevrouw nu te vragen heeft.” *Pinun i tuhan* is een synoniem van manéh , manéh , manéh . De eigenlijke beteekenis moet „beheerd” zijn; nog overig in 't Jav. is ejéh-jéh voor ejéh-jéh ; vgl. str. 105. De verhouding van 't grondw. *pu* tot *mpu*, *pu* en Krama pu is nog niet opgehelderd.

De lange *á* in *ákingking* strekt om aan de eischen der versmaat te voldoen.

Rari is 't Krama-inggil van *ari*, Jav. arí . Daar de verwantschapswoorden in de Polynesische talen ook als titels dienen, laten ze zich slechts ten halve weêrgeven. Vergelijkten we *rari* met het evenzeer als titel gebezigde *ibu* in de vorige strofe (vgl. Jav. rari), dan zien we dat het eerste hier eenen hooger rang aanduidt dan 't laatste, doch 't hogere ligt in 't voorgevoegde *ra*. In den Wiwáha 150 en 170 vertolkt de Balineesche glosse *rari* met ra , de Djarwa met ra . Ook in 't Fidjisch is *adi* (= arí) met voorgevoegd *ra* of *ran* een term dien men van eene vorstin gebruikt; *radi*, *ranadi* „koningin;” zonder *ra* is *adi* volgens Hazlewood: „a common prenomen to ladies' names, same as madam, miss, lady.” We mogen gerust aannemen dat hetzelfde op 't Kawi *ari* van toepassing geweest is.

Manéh rakryan „dienaressse der prinses, der adellijke vrouw;” op hetzelfde neêrkomende als *pinun i tuhan*. *Manéh* „dienaressse” ook BY. 316; 536; de intensiefvorm *manëmanéh-ta* BY. 605 is z. v. a. uwe onderdanigste dienaressse.”

Akalibak van *kalibak*, blijkbaar eene variatie van Jav. kalibak , en kalibak — *Tatá-wrtta* heb ik opgevat als wrtta en Skr. *wrtta*, twee synonieme woorden.

De naam dezer versmaat is *Wrttá* in K. 3, 55; de Scholiast

geeft als variant *Wrntâ*; ook C. t. a. p. kent beide, doch Pinggala niet anders dan *wrntâ*. In Nâgarî zijn de karakters voor *nt* en *tt* zóó licht te verwarren, dat men nooit zeker is wat de auteur bedoeld heeft, tenzij het uit den samenhang blijkt. Nu is in 't door Halâyudha op Pinggala's regel aangevoerde vers buiten kijf *wrntâ* gemeend. Even vast aan den anderen kant staat in 't Kawi de lezing *wrtta*. Welke der twee varianten de oorspronkelijke lezing vertegenwoordigt, laat zich moeielijk uitmaken, maar in allen gevalle blijkt uit ons vers dit, dat zoo *wrtta* niet de ware term mocht wezen, de verbastering al oud is.

55.

Çyeni.

„Welaan, beproef of ik uwe minnepijn zal weten te verhelpen en u in uw hartzeer te vertroosten. Als ik, wien gij ook verlangt, moet opzoeken, zal ik met den valk wedijveren, en mij ernstig moeite geven.”

Palar, de passief- en tevens aorist-vorm van *malar* „zoeken, verzoeken (ook Hoogd. *versuchen*), trachten.” De constructie is te vergelijken met die van 't Jav. ꦥꦭꦫ ꦏꦠꦺꦤ꧀, ꦥꦭꦫ, die alle waar ze zonder vormverandering staan, als aorist-imperatieven op te vatten zijn, evenals hier *palar*. Dit blijkt m. i. hieruit: zoodra 't aanvullende praedicaat bepaaldelijk passief is, vertoont ook ꦥꦭꦫ den onmiskensbaren passief-imperatiefvorm; bijv. ꦥꦭꦫ ꦏꦠꦺꦤ꧀ ꦏꦠꦺꦤ꧀ ꦏꦠꦺꦤ꧀ ꦏꦠꦺꦤ꧀ ꦏꦠꦺꦤ꧀ Lakon Kanuma-

yasa; ကျားအကျယ်ကျယ်ဝီကျယ် Lak. Palasara 31; အကျယ်ဝီ
 ဝီကျယ်

Rèsun is mij elders nog niet voorgekomen. In den samenhang zou „hart” passen. — *Cyeni* voor *cyeni*.

Dezè maat is bekend onder denzelfden naam uit Pinggala (bij W. 376), en onder dien van *cyeniká* uit K. en C. De door den laatste vermelde variant *çreniká* is niets anders dan eene bedorven lezing.

Met de *Cyeni* sluiten de *Trishṭubhs* in ons gedicht. De verzen 56—66 behooren tot de klasse *Jagati*.

56.

Wançasthá.

„Waarde zuster! niet weinig verheugt het mij die woorden van u te hooren, welke mij innig genoegen doen. Uwe belofte, te willen bewerken dat mijn lief terug keere, verkijkt mij de ziel, gelijk water in een bamboe-buis (den smachtende).”

Kakangku, van den kant der jonge prinses tot de oudere eend, strookt met het *rari* waarmeê de laatste in str. 54 de eerste toespreekt. Natuurlijk geeft het *Krama-inggil ra* aan *rari* eene andere kleur.

Tátan-sipi is een intensief van *tansipi*; dit bet. niet „onophoudelijk steeds voortdurend,” zooals 't Hdwb. opgeeft; want men zegt o. a. ကကျယ်ဝီဝီ, en eene „onophoudelijk steeds voortdurende” verrassing is eene ongerijmdheid. —

Ruməngwa, de conjunctief van *ruməngö*, heeft hier dezelfde functie als onze afhankelijke infinitief.

Ri vóór *de-nta* is hier 't nadrukkelijke = *an*, *əjətj*, *anən*; letterlijk zou *ri de-nta* in 't Jav. kunnen weergegeven worden met *ᮊᮧᮞ᮪ ᮒᮧᮞ᮪ᮒᮧᮞ᮪ᮒᮧᮞ᮪*. Vgl. Kawi-Stud. bl. 107. In de nieuwere dichttaal is *ri* vaak volstrekt expletief, bijv. *anənənənən* voor *anənənən* Bale Gala-gala. — *Tojar* is samengevloeid uit *ta* „dan, nu” en *ojar* = *mojar*, van *ujar*. Alle woorden van zeggen, bevelen, vragen, en zinverwante, maken het *agens* door voorvoeging van *a* en *ma*; zoo ook nog in de hedendaagsche taal, hoewel hierin de *a* meermalen door aflijting wegvalt, en *ma* tot den dichterlijken stijl beperkt is; bijv. *anənənən*, *anənənənənənən*, *anənənənənənən*, *anənənən*, *anənənən*, *anənənənən*, e. dgl.

Lulut is hier concreet. — *Masung* of *asung* is welbekend. *Sinung* „begtigd,” d. i. krijgt, is in de Jav. poëzie niet ongewoon; *sinənənənənənən* Damar Wulan 38. — *Srəp i* = *sərəp i*; de verlenging der *i* strekt om aan de eischen der versmaat te voldoen.

De *Wançastha* opent hier, gelijk in 't *Pinggala-sûtra*, de rij der *Jagatisoorten*; zeer natuurlijk, omdat het eene der schoonste en meest gebruikelijke Indische dichtmaten is. Ter vergelijking zie men K. 3, 60; W. 378; C. 160, kent nog eenen anderen term: *Wançasthabila* ¹⁾, en deze zelfde komt voor in de *Chandomañjarī* en den *Çrutabodha*.

---

1) Niet *wila*; zelfs in Middelindië en Bengalen, waar men deze slordige spelling volgt, spreekt men toch *bila* uit.

Drutawilambita.

„Hoor wat ik u ga zeggen. De minnepijn die mij doorpriet, is ontstaan toen hij, die mijn genegenheid gewonnen had, mij verliet. Zonder aanleiding verdween hij uit het slaapvertrek. Dat veroorzaakt mij smart, vroeg en spa.”

Rëngën voor *rëngön* of *rëngwën*. Oppervlakkig beschouwd, schijnt het dichter bij *rëngön* te staan, doch eigenlijk is dit laatste anders gevormd, namelijk uit *rëngö* + *n* (bijvorm van *ën* na klinkers), terwijl in *rëngën* juist *ën* in zijn geheel gebleven en de sluitklinker des stams verdwenen is. Tenzij men louter eene verbastering der lange *Pëpët* waarschijnlijk acht, moet men *rëngën* houden voor ontstaan uit *rëngwën*, na uitstooting der *w*, gelijk in Jav. ᮊᮧᮒᮧᮒ voor ᮊᮧᮒᮧᮒ , ᮊᮧᮒᮧᮒ voor ᮊᮧᮒᮧᮒ .

Nihan wijst op iets volgend; Jav. ᮊᮧᮒᮧᮒ . — *Tëwëk* en *tëwök* is „priem, dagger,” o. a. BY. 592. Het is zóó nauw verwant met *tukuk*, waarvan *anuhuk* „stekende” in BY. 424, dat beide moeielijk te onderscheiden zijn. *Katëwëk lara* z. v. a. „door toegebrachte steken gekwetst” komt voor BY. 426. Het Jav. zegt ᮊᮧᮒᮧᮒ .

Druta-wilambita bet. „(nu eens) snel, (dan weer) langzaam;” en „(half) gauw, (half) dralend,” doch onze dichter heeft er kennelijk iets anders mede bedoeld; *druta* is, vertaald: *enggal*, en *wilambita* is *alawas*. Als men let op de toepassing die de nieuwere taal van deze twee woorden maakt, mag men aannemen dat Tanakung onder *druta-wilambita*

ḡḡḡḡḡḡ 477; en 142. Vgl. ḡḡḡḡḡ en ḡḡḡ in hun verschillende toepassingen.

Wahu; hiervan geldt voor een deel hetgeen in 't Handw. i. v. ḡḡḡ gezegd wordt dat het gebezigd wordt „onbepaald van alle verleden tijd.” Het is waar dat het niet op een toekomst wijst, zooals ḡḡḡḡḡḡ, en dat het een verleden ten opzichte des sprekers aanduidt, een subjectief verleden dus, maar daarom nog niet altoos een verleden ten opzichte van eene andere handeling. Integendeel, niet zelden wijst het op het vervolg of gevolg eener handeling; bijv. ḡḡḡḡḡḡḡḡḡḡḡ „ze werden beide woedend zoodat ze toen (of op 't oogeblik, straks) gingen vechten;” Lak. Tjarangpang 334. *Wahu-wahu* bet. zelfs „keer op keer” in Wiwáha 301, waar de Balineesche glosse dan ook ḡḡḡ; ḡḡḡ; heeft. Vergelijkt men verder 't spraakgebruik van ḡḡḡ in zinnen als deze: ḡḡḡḡḡḡḡḡḡḡḡḡḡḡḡḡḡḡḡḡ Damar Wulan 462, dan ziet men dat het eigenlijk beteekent „oogeblik, tijd, pas;” als bijwoord „op dat pas” en „pas,” nagenoeg of geheel hetzelfde als *lagi* en *dangu*. In deze strofe is *wahu*, zooals ieder zien kan, eenvoudig „tijd,” inzonderheid „tijd die verlopen is.”

Alung „met ranken, loten;” en „als rank, als loot.” — *Masëwö* „met uitspruitsels, botten;” *sëwö* = Jav. ḡḡḡḡḡ, o. a. Damar W. 332. Bij Wiwáha 19 wordt het in 't Balineesch omschreven met *padapa*, welks linguale *ǻ* onoorspronkelijk is, want het Kawi heeft *pádapa* „bot, knopje” BY. 534. In 't Jav. ḡḡḡḡ is de *r* of werktuigelijk ingeschoven, gelijk meermalen geschiedt, óf ze is een middel om de oorspronkelijk lange *ǻ* van *pádapa* weér te geven, zooals in ḡḡḡḡḡḡḡ, ḡḡḡ. *Pádapa* is Skr., en wel niet het substantief voor „boom;” maar 't daarvan met suffix *a* (technisch *añ*) afgeleide ad-

jectief (dat natuurlijk weêr substantievisch worden kan) *pādapa* met klemtoon op de eerste lettergreep ¹⁾). — *Awētu* „met voortbrengsel, voortbrengende.” Ook nog Nieuwj., bijv. *अनसुवित्तं अत्रासुवित्तं अत्रासुवित्तं अत्रासुवित्तं अत्रासुवित्तं अत्रासुवित्तं*
अत्रासुवित्तं अत्रासुवित्तं अत्रासुवित्तं अत्रासुवित्तं अत्रासुवित्तं
 B. Gala-gala.

Totaka is een alles behalve gewoon woord. Eigenlijk een Prākṛit-vorm van *trotaka*, bet. het o. a. „krenker; krenkend.” Vermits *trut* nagenoeg hetzelfde is als *khand*, en *khandita* gaarne van een gekrenkte en verlatene geliefde gezegd wordt, kan in *trutita* hetzelfde denkbeeld liggen. De moeielijkheid evenwel blijft daarin bestaan dat *trutita* het lijdende is van *trotaka*. We moeten dus naar eene andere verklaring omzien. *Trotaka*, *totaka* is ook de naam eener klasse van tooneelspelen; o. a. de Wikramorwaçī van Kâlidâsa is er een. Daarin nu ontbreekt het in der daad niet aan klaagliederen, en het is waarschijnlijk dat het doorgaande karakter der *Trotaka*'s (zeer oppervlakkig in den Sâhitya-darpaṇa beschreven) zóó is, als wij uit Kâlidâsa's meesterstuk leeren kennen; dat wil zeggen, dat zij de smartelijke scheiding van twee gelieven ten onderwerp hebben moesten. Hoe het zij, de bedoeling van Tanakung kan in hoofdzaak geene andere geweest zijn dan in de vertaling uitgedrukt staat. De *Totaka-gīta* moet, waaraan dan ook ontleend, van elegischen aard geweest zijn.

Voor de versmaat geeft Pinggala bij W. 378, vg., als ook K. 3, 63, en C. t. a. p. de algemeene regelen. Eene

1) Zie Pānini 4, 3, 119. Het »krte'rthe" van den Scholiast slaat slechts op *kshaudram*, en deugt zelfs daar niet; *kshaudram* wil niet zeggen »door bijen gemaakt," maar »van bijen afkomstig." Pānini spreekt in 't geheel niet van »gemaakt," maar van *sañjā* d. i. vaste term.

door die autoriteiten niet vermelde bijzonderheid is het, dat de Totaka's gewoonlijk een kunstig rijm bevatten. Het is onmogelijk een toeval dat de verschillende specimens er van, meegedeeld door de Scholiasten op Kedára en Pinggala in rijm zijn; evenzoo Waráhamihira's vers ¹⁾. Daar in de Wikramorwaçt 't geheele 5de Bedrijf in rijm is, word ik bevestigd in de meening dat de benaming der klasse van tooneelstukken in verband staat met den naam der versmaat, en dat juist het elegische en muzikale gedeelte van zo'n tooneelstuk den grondtoon of althans het glanspunt er van uitmaakt. Baarblijkelijk is ook in de Kawi-strofe de herhaling van *lulut, lulut*, en *kung, kung* opzettelijk, een kunstig rijm.

59.

Kusumawicitra.

„Nadat zulks mij diep mistroostig en neêrslachtig gemaakt had, smolt ik weg in tranen op mijn leger neergezegen. De schoone blinkende kleedjes gepaard met bonte bloemen (waarop ik vroeger met zooveel welgevallen blikte) zag ik nu met afkeer.”

Kami, eig. „wij;” zeer gewoon echter ook, min of meer deftig, van een enkelvoudig persoon. — *Gupay* is de oude

1) Hierin is de rijm op zeer kunstige wijze aangebracht. De twee eerste vierels vooreerst assoneeren op elkaar: *hatak* met *wadhak*. Dan rijmt *yuto* in 't 3de vierel met *yuto* in 't laatste, en eindelijk de slot-lettergreep *khak* op den eindklank van 1 en 2.

uitspraak van *gupe*; de *ay* blijft vóór medeklinkers nu en dan bewaard, als in *pagaway-ta* in str. 51; vóór klinkers houdt ze zelfs doorgaans stand.

Āngliĥ, uit *a* en *angliĥ*, of wegens de opene uitspraak der *a* in dit geval, uit opene *a* en *ngliĥ*; vgl. *mangliĥ* uit *ma* en *ngliĥ* in str. 63. In allen gevalle is *ngliĥ* (*ngĕliĥ*) = *angliĥ* (vgl. *siĥ* = *asiĥ*) de grondvorm; van-daar o. a. *kan-gĕliĥan* BY. 396.

Lĕlĕĥ = *᳚᳚᳚᳚*. — *Mangundĕng*, zal wel met linguale *᳚᳚* te schrijven zijn; zie str. 82. — *Apulang awoor* eig. „gemengd onder;” of „in innig verband met.”

Aangaande de Kusumawicitrā zie W. 380; K. 3, 68; C. t. a. p. De caesuur valt achter elke zesde lettergreep.

60.

Jalodhdhatagati.

„Gedurende een vol jaar waren we gehuwd, steeds in wederzijdsche liefde met elkander innig verbonden. Naar hartelust vermeden wij ons, met in den lusthof neêrgevlijd te rusten of in het hoogstaande water af te dalen.”

Tĕmu, zooals het hier gebezigd wordt, neem ik in den zin van Jav. *᳚᳚᳚᳚᳚᳚*, *᳚᳚᳚᳚᳚᳚* bij tijdsbepalingen, dus van „gedurende,” bijv. Babad T. Dj. 31, 8; Damar W. 22; *᳚᳚᳚᳚᳚᳚᳚᳚᳚* Lak. Paṇḍawa dultit 188. — *Akurĕn*, van *a* = *ma*, en *kurĕn*, gade.

Silih-sih is eene samenstelling, en daarom staat het laatste

lid in den stamvorm, al is ook in beteekenis 't geheel een *agens*. De aldus samengestelde woorden kan men wederkeerige praedicaatswoorden noemen. In de oudere taal zijn deze wederkeerige vormen, om zoo te zeggen, onbeperkt; in de nieuwere zeer zeldzaam, bijv. သိလိဒ်းဟူမိဒ်း , en သိလိဒ်းဗျေဏေ . Het Kawische *silih-rangkul*, e. dgl. zijn vervangen door 't bekende ဝိဟူမိဒ်းဟူမိဒ်း en soortgelijke.

Uddhatagati is door den dichter als attribuut van *jalo* gebruikt; in 't Skr. is *jalo* een samenstelling.

Deze versmaat vereischt eene pause achter elken zesden voet. Aan dezen regel houdt zich ook onze dichter, gelijk men bespeuren zal, mits men in 't oog houde dat bij hem de caesuur vallen mag achter een voorzetsel als *ring*. Vgl. K. 3, 70; C. t. a. p.; W. 379.

61.

Çriputa.

„Op zij af prijkte een bekoorlijke open kiosk; want op het terrein geurden de Këmunings die er in menigte stonden. Boven, gonsden dwarrelende bijen, en omlaag, boden de afgevallen bloemen een prachtig tafereel aan.”

Patani wordt omschreven met ဟူဟူမိဒ်း , ဟူဟူမိဒ်း en ဟူဟူမိဒ်း . Daaruit laat zich opmaken dat het een synoniem is van ဟူဟူမိဒ်း en ဟူဟူမိဒ်း .

Ruru = *rurú*. — *I puṭa-nya*; wat de schrijver hieronder verstaan heeft, kan niet twijfelachtig wezen: het is 't tegen-

deel van *ring rukur-nya*. Het Skr. *puṭa* duidt aan: alles wat uitgehold is of zich zoo voordoet, eene concaviteit, en wordt o. a. toegepast op eene holte of laagte in of onder den grond. Zoo heeten bijv. de hellen die men zich onder de aarde dacht: *prthivī-putāni* in Bhāskara's Golādhyāya, Bhuwanakosha, vs. 23. Uit het begrip van eene laagte, lage plaats, moet zich dat van in de laagte, beneden, in 't Kawi ontwikkeld hebben. Het Polynesische aequivalent van *puṭa* zóó genomen, ware *sor*. De *i* van *i p.* is samengesmolten met de *i* van *grī*.

De Çriputa, heeft eene caesuur achter den achtsten, en verder eene achter den twaalfden voet. Zie W. 379; C. t. a. p.; Warāha-mihira 104, 43. In Kedāra 3, 66 luidt de term Puṭa; in 't voorbijgaan zij opgemerkt dat de gedrukte tekst van K. te veranderen, en de variant van den Scholiast als de ware lezing te beschouwen is.

62.

Bhujangaprayāta.

„Dat was de plaats waar ik voortdurend mijn minverlangen bevredigde in gezelschap van hem die, ongevoelig voor al die geneugten, is henengegaan. (Daar was het, dat) wij met nieuwsgierig behagen spelemeden, ons aan lust overgevende en genoegens najagende, terwijl wij in den tuin omdoolden als slangen die voortsluipen.”

Amuktyakēn kan, naar de afleiding, uitdrukken „doen nuttigen,” d. i. verzadigen; het is nochtans de vraag of

a. kung in 't spraakgebruik dit beteekent. — *Tarwanöh*, vgl. Jav. *ᑭᑦᑭᑦᑭᑦ*.

Bhramanta of *bhraman ta*; welk van beide te kiezen? 't Eerste zou zich laten verklaren als een verbasterd meervoud *bhramantak*, in den trant van *wydhaya*, *bodhaya*, die ook als enkelvoud in 't Kawi dienst doen. Het laatste ware de regelmatige nom. sing. van *bhramant*, en *ta* „dan.”

De *Bhujanggaprayâta* wordt vermeld in K. 3, 71; C. t. a. p.; W. 380.

65.

Waiçwadewi.

„En als wij ons vermoeid voelden tegen middagtijd, rustten wij op ons gemak uit op den steen aan den oever van het water. Wij namen een bad in 't heldere bekken welks water zoo uitnemend zuiver was, dat het geleek op vloeiend kristal (?)”

Manglih = *anglih*; vgl. str. 59. — *Lingsir hyang Arkka* is dubbelzinnig; anders eene uitdrukking wel bekend uit het Javaansch. — Het Skr. *arka* wordt in 't Kawi door de bank met lange *ä*, *ärkka*, geschreven; waarom, is moeielijk te zeggen, daar de eerste lettergreep niet den klemtoon heeft.

Araryyan of *mararyyan*, uitrustende, van *raryyan*, *ᑭᑦᑭᑦᑭᑦᑭᑦ*. Een ander voorbeeld voor den overgang eener *a* in *e*, ten gevolge eener *i* of *y* in de volgende lettergreep, is *ᑭᑦᑭᑦᑭᑦᑭᑦ* = *ᑭᑦᑭᑦᑭᑦᑭᑦ*.

In den laatsten regel, die meer dan één moeielijkheid biedt, is *māhantèn* mogelijk eene schrijffout voor *mākintèn* „als diamant of kristal.” Zoo dit juist is, moet *ḡobhāng* = *ḡobhānya* wezen. Mocht evenwel *māhantèn* = Jav. *ḡobhāng* zijn, dan is *ang* 't bekende voorvoegsel, hier in den zin van „als,” evenals bijv. in Jav. *ang ḡobhāng*, *ḡobhāng*, en *ḡobhā* praedica-tief: „schijnende, schitterende.” Nu wordt *ḡobhāng* beschouwd als eene verkorting van *ḡobhāng*. Al is die meening aan bedenking onderhevig, toch durf ik niet beslissen dat *māhantèn* en *ḡobhāng* identisch zijn, zoolang geen duidelijker be-wijsplaats ons ten dienste staat dan deze strofe. De verge-lijking van water met smaragd, in stede van met safier of kristal, zou op zich zelf niet onnatuurlijk wezen. — *Waiḡwadewi* is uit het Skr. bekend genoeg; maar wat hier er meē bedoeld is, blijkt niet. — *Anggaluntang* ontmoet men later nog eens in str. 91; daar kan het kwalijk iets anders be-teekenen dan stroomen, vloeien.

In de versmaat *Waiḡwadewi* valt ééne pause achter den vijfden voet, en eene andere aan 't einde des vierels. De Kawi-dichter heeft de eerste alles behalve duidelijk gemaakt; alleen in den laatsten regel is ze goed hoorbaar. Zie K. 3, 79; W. 381; C. t. a. p.

64.

Nawamālini.

„Als wij een frisch bad genomen hadden, gingen wij uit het water en bestegen gezamenlijk ons leger om te slapen. Het was van fraai maaksel, en zeer uitlokkend door de versche Mālini-bloemen op de matras.”

Racara is evenzeer „inrichting, maaksel” als „versiering;” beide geeft hier zin. — *Mālinī* is de naam van meer dan ééne plant. — *I tila-tilam-nya* laat eene andere verklaring toe dan de hierboven aangenomene; ik heb namelijk verondersteld dat *tilatitam* eene reduplicatie was; de functie der herhaling zou dezelfde wezen als bijv. in Jav. *ᦺᦑᦟᦺᦑᦺᦑᦺ*, of wel in zulke woorden als *ᦺᦑᦟᦺᦑᦺᦑᦺᦑᦺᦑᦺᦑᦺᦑᦺᦑᦺᦑᦺᦑᦺ*. Daar in 't Maleisch *tila* een „pot” is, zouden met *tila tilam-nya* de bloemvazen van 't slaapsaet bedoeld kunnen wezen. Wellicht heeft het tegen de versmaat aandruischende *tila* van 't Hs. zijn oorsprong daaraan te danken dat de afschrijver het woord in den zin van 't Mal. *tila* er in meende te herkennen.

De Nawamālinī heeft volgens Pinggala (bij W. 381) twee caesuren; de eene achter den achtsten, en de andere achter den twaalfden voet. Daarmede stemt Colebrooke t. a. p. overeen; wat de Hss. van Kedāra betreft, daarin heerscht te dezen opzichte eene schromelijke verwarring. In den gedrukten tekst wordt de Nawamālatī (*sic*) wel tweemaal behandeld, eerst in 3. 64, en dan later nog eens in 81. Bij deze laatste plaats teekent de Scholiast aan, dat de pauze valt achter voet 4 en 12. Zoo dit waar is, hetgeen uit den enkelen versregel van K. niet met zekerheid kan opgemaakt worden, dan is de Nawamālatī niet identisch met de Nawamālinī; wel is waar gelijk daaraan ten aanzien van de volgorde der voeten, maar afwijkende in de plaatsing der eerste caesuur. Is daarentegen de aantekening onjuist, dan valt de caesuur bij K. achter den zevenden voet, in geen geval achter den achtsten. Andere Hss. maken de verwarring nog grooter; een paar er van lezen Nawamālinī, een derde Nawamālikā, een vierde Wanamālikā (zie

W. 383). De term in de Kawi-prosodie komt overeen met dien in Pinggala, maar de caesuur wijkt af; ze is niet zeer duidelijk hoorbaar, behalve aan 't viereleinde, en is toch in 't geheel niet te bespeuren achter de achtste lettergreep behalve in 't eerste vierel.

65.

Bhramitákshara(Pramitákshara).

„Wanneer de maan opkwam en zich in helderen glans vertoonde, genoten we volop vermaak op 't voorplein; tevens vlijden we ons te zamen neder op 't leger en zagen vrolijk met spelende oogen 't voorwerp onzer min aan.”

Yan i tambwang is nadrukkelijker dan *i tambwang*; het „wanneer” in de vertaling slaat dan ook niet op *yan*. Letterlijk staat er: „bij 't opkomen der maan, zich in helderen glans vertoonende.” — *Tambwang*, ook wel *tâmbwang* gespeld, ontmoet men ook in *Wiwâha* 21; 27; 314 en 338; het wordt omschreven met $\text{Ṛ} \text{Ṛ} \text{Ṛ}$ en $\text{Ṛ} \text{Ṛ}$. In BY. heeft één Hs. *tambwang*, 't andere $\text{Ṛ} \text{Ṛ}$.

Awá, ook wel *awa*, met korten eindklinker; bijv. *Bhoma-kâwya* bl. 164: *sang hyang Sûryya mawâs Udayaparwatâwa sumênô* „de Zon verscheen aan de Oosterkim helder schitterende.” Van een grondv. *awa*, *awâ* is met *a* = *ma* afgeleid *âwa*, bijv. *Bhomak.* 132: *sang hyang wulan âwa mâwan sakamantyan* „de Maan scheen en ging van lieverlede in vollen luister prijken;” BY. 661: *tilêm âwa deni kêñar ing*

wintang „de nacht was helder van 't schijnsel der sterren.” Daarentegen is BY. 152 *awa* „werd helder” gevormd van *wa*. Men heeft dus een dubbelen grondvorm aan te nemen, *wa*, *wá* en *awa*, *awá*; vgl. *sih* = *asih*, *dég* = *adég*. Jav. is *an* „daglicht” substantief, en natuurlijk in deze beteekenis niet uit het Arabisch overgenomen.

Sahaja is „tegelijk” en laat, evenals dit Nederl. woord, zich bezigen nu eens als „tevens, te gelijker tijd,” dan weér als „te zamen.” Het laatste begrip is reeds uitgedrukt door 't aanhechtsel *an* in *aguling-gulingan*, doch daaruit volgt geenszins dat *sahaja* „te zamen” als overbodig niet te pas zou komen. Want dergelijke pleonastische uitdrukkingen liggen geheel in den aard van 't Javaansch. Zoo leest men: *ꦱꦲꦗꦗꦲꦩꦱꦫꦁꦲꦩꦱꦫꦁꦠꦭꦤ꧀ꦩꦠꦴꦤ꧀ꦠꦴꦭꦸꦁꦠꦭꦤ꧀ꦩꦠꦴꦤ꧀ꦠꦴꦭꦸꦁ*, waarmede gemeend is: „hij hield zamen raad met zijne vrouw,” of naar ons spraakgebruik: „ze raadpleegden zamen, hij en zijne vrouw.” In enkele gevallen bedienen ook wij ons van soortgelijke pleonastische spreekwijzen, bijv. als we zeggen: „hij was in gesprek met haar,” waar *ge*, d. i. samen, beantwoordt aan 't Jav. *an* in *ꦱꦔꦱꦺꦤꦶꦠꦭꦤ꧀ꦩꦠꦴꦤ꧀ꦠꦴꦭꦸꦁ*; „in gesprek, een gesprek hebbende met” is *ꦱꦔꦱꦺꦤꦶꦠꦭꦤ꧀ꦩꦠꦴꦤ꧀ꦠꦴꦭꦸꦁ* enz. In 't Jav. strekt zich 't gebruik veel verder uit, zoodat men zegt: *ꦱꦔꦱꦺꦤꦶꦠꦭꦤ꧀ꦩꦠꦴꦤ꧀ꦠꦴꦭꦸꦁꦠꦭꦤ꧀ꦩꦠꦴꦤ꧀ꦠꦴꦭꦸꦁꦠꦭꦤ꧀ꦩꦠꦴꦤ꧀ꦠꦴꦭꦸꦁ*, hetgeen in 't Nederl. eigenlijk ware: „P. hield geraad met H.,” doch in plaats van *geraad* volstaan wij met *raad*.

Guling bet. in 't Kawi niet alleen *syng*, gelijk 't Handw. opgeeft. Reeds uit Jav. *ꦔꦸꦭꦶꦁ* blijkt het, dat het begrip ruimer is. — *Bhramitáksha* is eig. „met in de rondte be- wogen oogen,” z. v. a. met dartelend oogenspel.

Deze versmaat heet volgens Tanakung *Bhramitákshará*. Dat hij dit, en geen ander woord gemeend heeft, staat

vast door 't verband. Even vast anderzijds is het, dat de benaming verbasterd is uit *pramitáksharâ*, den term die in alle Indische prosodieën terugkeert, o. a. in K. 3, 77; W. 380; C. t. a. p. Ook is bij alle de term vrouwelijk, zoodat de laatste lettergreep *râ* is, en niet *ra*, zooals 't onderschrift vertoont. Waarschijnlijk heeft de dichter zelf *râ* geschreven, wat trouwens in 't vers zelve dan ook te lezen is. Is deze veronderstelling juist, dan vloeit er uit voort dat Tanakung reeds de verjavaanschte uitspraak *râmya* huldigde, in plaats van *ramya*, zooals het oorspronkelijk luidt.

66.

Jaladharamâlâ.

„Als de dag bijna aangebroken was en een zacht regentje nederdruppelde, vielen de Këmunings gepaard met Çrigadings af. De Maan scheen met verbleekten luister en flauw, benard door een kring van wolken die haar dreigden te verdrukken.”

Râhina, voor 't meer gewone *rahina*; de eerste lettergreep is verlengd ter wille der versmaat. — *Wa* zal wel eene koppelende samenstelling vormen met *râhina*; *râhina-wa* dus „dag en licht,” z. v. a. daglicht. Vgl. over *wa*, *awa* de vorige aantekening. — *Tân* is eene metrische rekking; waarschijnlijk had dus *tan* vóór klinkers den klank der opene *a*.

Ang is hier = *ikang*; evenzoo o. a. BY. 431: *mahâçakty*.

„onderdrukt, onder den druk van, overmeesterd.” Dit is in Kawi: *kandëhan*, bijv. *k. unëng* BY. 551; het actief er van is *angandëhi* „overweldigen, neêrdrukken, doen bezwijken;” als BY. 34: *göng ning dukkandëhi ri sira*. Nauw met *andëh* verwant, is Jav. *anang*, waarvan *anang* of *anang* „verdringen,” evenals in onze taal dringen en drukken verwant zijn.

De Jaladharamâla wordt behandeld bij K. 3, 80; ze ontbreekt in Pinggala. C. geeft in zijne lijst als synoniemen term Kântotpidâ¹⁾ doch dat moet eene vergissing zijn, van wien dan ook, want de Kântotpidâ is, gelijk we uit P. bij W. 381 leeren, eene gansch andere varieteit der Jagati.

67.

Praharshini.

„En als de lentemaand gekomen was, vermaakten wij ons met naar hartelust in liefelijke oorden rond te zwerven, waar mijn gemaal en ik, altoos bijeen, door allerlei schoons tot vreugde gestemd werden.

Met „lentemaand” zal wel bedoeld zijn 't begin van den bloeitijd.

Ngwang kalih, adulur lawan kakangku „wij beide, ik in gezelschap met mijn man” is eene pleonastische constructie die tot tegenhanger heeft de zinsnede *anang kalih, adulur lawan kakangku*, waarover in de aantekening op 65 gesproken is.

1) Zóó te lezen.

Sising = sasing. — *Mamuhara* of *amuhara* te weeg brengen, leiden tot." — *Praharakint* is in 't Skr. geen substantief; hetgeen niet belet dat onze dichter het als zoodanig gebruikt heeft.

De regelen voor de maat *Praharshini* of *Praharshani* vindt men bij K. 3, 88; W. 384; C. 160. De caesuren vallen achter den derden en den laatsten voet van elk vierel, volgens Indische theorie en praktijk. Bij *Tanakung* evenwel is er eene pauze achter den achtsten voet, en niet achter den derden. De oorzaak dier afwijking heb ik niet kunnen opsporen.

68.

Rucirā.

„De duinen en bergen die we bezochten brachten ons in verrukking. Wij wandelden met ons beiden rond en zochten zoo ons genoeg, of we hielden nu en dan rustig halt in de kluisenarijen, waar in 't dommelig verschieft een bevallig tafereel ons bekoorde als we onze blikken lieten gaan over de dalen tusschen de bergen.”

Anglängöng, vat ik op als „in verrukking komen, opgetogen raken;” vgl. Jav. *ꦒꦶꦁꦒꦺꦤ꧀* met *ꦒꦶꦁꦒꦺꦤ꧀* (in zin = *Kawi längöng*).

Lëyëp vertoont in zijne verschillende toepassingen groote overeenkomst met ons dommelig, dommelend, ook voor zoo verre Jav. *ꦭꦺꦪꦺꦥ꧀* = *lëyëp* met „dommelig van den slaap” zou kunnen weergegeven worden. In den zin van „dommelend door afstand, in 't dommelig verschieft,” komt *lëyëp*

voor o. a. BY. 60: *giri Meru lëyëp*; 618: *swargga lëyëp halëpnya*. Insgelijks in *Wiwâha* 118; 121; 154. In BY. 545 is het dommelig, flauw van de oogen door vaak: *lëyëp tikang mata*. *Lumëyëp* „zich flauw vertoonende, flauw zichtbaar” 480. De omwerkers en glossatoren der Kawi-gedichten hechten er den zin aan van ꦭꦺꦪ en ꦭꦺꦪ , niet geheel juist; zie aant. op str. 99.

Lurah is slechts eene andere uitspraak of tweelingvorm van Jav. ꦭꦸꦫ en ꦭꦸꦫ , van welk laatste het in 't Handw. als Kawi opgegevene ꦭꦸꦫ de tegenhanger is. In Jav. dichttaal is ook ꦭꦸꦫ nog in gebruik bijv. in de *Djarwa* van *Wiwâha* 162, waar de Balinees het omschrijft met ꦭꦸꦫ ; evenzoo bij 154 van 't zelfde gedicht. Het Kawi *lwah* beantwoordt aan 't Jav. ꦭꦸꦫ , en is dus een bijvorm van *lurah*. *Lwah* is nu eens „stroom,” bijv. *rdh lwah-nya* BY. 565; vliet, beek, 622; een water 620; dan weer „ravijn, ruimte tusschen de bergen, dal,” bijv. BY. 373; 449; 479.

De Rucirâ vordert eene caesuur achter de vierde lettergreep, en eene andere aan 't einde van elk vers. Vgl. W. 384; K. 3, 89; C. t. a. p. kent behalve de benaming Rucirâ nog eene andere Atirucirâ. Volgens Weber, 386, hebben ook een paar Hss. van den *Wr̥ttaratnâkara* Atirucirâ; de gedrukte uitgave leest Rucirâ.

69.

Punarmada (?).

„De kluisenarijen deden zich voor als lustoorden: de Goudboomen prijken met bladeren geel als goud; de spruiten (?)

der Pisangs rood als robijnen; de bosschen in de valleien; (dat alles) maakte de belangstelling in de schoone natuur op nieuw levendig."

Ulak heeft in 't Kawi niet enkel de beteekenis van Jav. *ḥḥḥ*, maar tevens die van *ḥḥḥḥ*, Skr. *ceṣṭā*; het is „manier van doen," en „manier van zich voor te doen, van zijn."

Kāyu-mās is zeker wel de *ḥḥḥ* of Mal. *kāyu kúning*, volgens Pijnappel i. v. *kāyu*, de *Nauclea orientalis*. — *Arwan* „met bladeren," van *rwān* = Jav. *ḥḥḥḥ*.

Tuding in den zin dien het hier hebben moet is mij elders niet voorgekomen. — *Punarmada*; hiermede kan niet anders bedoeld wezen dan herhaling, hernieuwing. Het is derhalve eene verbastering van *punarwāda*, als synoniem van *punarukti*. Aan wien de verbastering te wijten is, blijve onbeslist. Opmerkelijk is het dat Friederich *punarwada* tot tweemaal toe in zijn transcript heeft; er staat evenwel duidelijk eene *m* in 't Hs.

Angrëgëp is hier genomen in den zin, dien het nog gewoonlijk in de nieuwere taal heeft. Gewoonlijk komt *angrëgëp* „in de hand vatten, in de vuist klemmen" overeen met Jav. *ḥḥḥḥḥḥ*; in 't Handw. wordt naast een Kawi *ḥḥḥḥḥḥ* ook *ḥḥḥḥḥḥ* opgegeven.

De versmaat die hier onder den naam *Punarmada* of hoe de dichter ook geschreven hebbe, optreedt, is uit de Indische bronnen wel bekend, maar onder anderen naam. Bij K. 3, 92 heet ze *Mañjubhāshinī*, terwijl C. 161 behalve dezen term nog drie andere opsomt, te weten: *Prabodhitā* (zoo ook in de *Chandomañjarī* 62), *Sunandinī* en *Kanaka-*

prabhâ. Uit Tanakung's prosodie leeren we eene vijfde benaming kennen, die, het moet erkend worden, wel eenigszins verdacht er uitziet. De caesuren komen aan 't einde van den vijfden en den laatsten voet in elk vers. We moeten aannemen dat het den dichters geoorloofd was, in den eersten regel te rusten na de lettergreep *langw*, waarmede wel is waar 't woord niet eindigt, maar toch de stam.

70.

Mattamayûra.

„Als wij in den ochtend uitgingen en onzen weg namen langs de zijden der bergen, waren we verrukt over 't blijgeschal der vogelen in de takken. De bejo's snaptten druk en kakelden gerust, totdat ze plotseling met schrik gestoord werden door 't geluid der uitgelaten pauwen.”

Himbang; ook wel *imbang* geschreven, bijv. *Wiwâha* 14. — *Lënglëng* is zoowel „verrukt, bekoord,” als „verrukkelijk, bekoorlijk;” een voorbeeld van dit laatste biedt de volgende strofe. *Sang lënglëng* in *Wiwâha* 177 bet. „de bekoorlijke,” d. i. de liefste.

Amijah is mij elders nog niet voorgekomen; indien de opgave in 't Handw. i. v. *Das*; juist is, en *wijah* ook $\eta \text{ as}$ $\text{am} \eta \text{ as}$ $\text{am} \eta$ beteekent, kan *amijah* zijn „in troepjes, in groepen.” *Wijah* „luidruchtig, opgewonden” komt des te vaker voor; bijv. BY. 417: *wijah amâk*; 554: *prawîra wijah atri gumuruh*; *Wiwâha* 256: (de strijdenden) *mëntas ring rudhirâr-*

nawdrurèk arok hyun-hyun wijah ghúrnpita. *Wijawijah* „druk, levendig, uitgelaten” bijv. *suka wijawijah* BY. 378; *Wiwáha* 166; 211. In den zin van „druk, zich verdringende, om strijd” staat *wijawijah* in *Wiw.* 12, ten minste volgens de opvatting van den Balineeschen vertaler; doch uit den aard der zaak laat het ook de andere opvatting toe; vgl. *Kawi-Stud.* 89.

Tang = *kang*, doch iet of wat deftiger. — *Angak*; Jav. *amanggèh*. — *Amanggèh* = *manggèh*, beide van *panggèh*, en dit van *gèh* = *gah*, waarin 't begrip ligt van „positie, vaste plaats, post.” Bijvormen van *gèh*, *gah* zijn *guh* en *gih*, waarvan zoowel *lungguh*, *linggih*, *lènggah* als *singgih*, *sungguh*, enz. *Manggèh* is gewoonlijk „vast, zeker, inderdaad,” doch ook „gerust (Hoogd. sicher), niets duchtende,” o. a. *Wiwáha* 51 en 205.

't *Mattamayûra*-vers vereischt ééne pauze na den vierden, en eene andere na den dertienden; K. 3, 90; W. 385. Het heeft bij C. 161 nog eenen anderen naam: *Mâyâ*.

71.

Ambudhiwici.

„Zoodra het helder begon te worden en 't daglicht den hemeltrans bescheen, welke in rooden gloed ging te schitteren, vertoonden zich al de akkergronden in hun gansche schoonheid: verrukkelijk was 't gezicht der rijstvelden waarop de jonge plantjes pas opgeschoten waren, die, door den wind bewogen, eene golvende zee geleken.”

Kumram; vgl. boven bij str. 66. Niet alleen, actieven, maar ook toestandswoorden, nemen, indien ze van *i*, *ing* of *ri*, *ring* gevolgd zijn, den zin aan van Jav. transitieven. Zoo o. a. in Kawi-Oorkonden, N° II; *kadi lawasang* ¹⁾ *hyang Candraditya sumuluk ing sakala-lokamandala* „zoolang Maan en Zon 't gansche wereldrond verlichten.”

Hiring, *𑀅𑀓𑀫𑀢*, is, evenals in de nieuwere taal, meermalen „glooiing, zijvlak (van bergen); bijv. *hiring ning unur* „de glooiingen der heuvels” BY. 663; 61.

In *sakweh ning tani pada katon kalangönya* en alle dergelijke verbindingen, hetzij in Oud- of Nieuwjavaansch, is *sakweh ning tani* logisch en grammatisch onderwerp; *pada katon kalangönya* te zamen is een samengesteld gezegde, waarin *kalangönya* wederom 't grammatisch en logisch onderwerp is van 't gezegde *katon*. Deze geheele zinsnede wordt nu met het eerstgenoemde onderwerp verbonden en drukt dan hetzelfde uit als eene bezittelijke samenstelling of Bahuwrihi in 't Skr. Ook onze taal bedient zich wel eens van Bahuwrihi's, alle uitgaande op *ig*, als *grootmoedig*, *edelaardig*, *veelsoortig*, enz., doch hun aantal is beperkt, terwijl van 't Skr. en Jav. het tegendeel geldt. Lost men zulk eene Skr. samenstelling, bijv. *bālah śobhanarūpaḥ*, op, dan wordt het *bālah śobhanam rūpam yasya*; 't Jav. zegt dan *𑀅𑀓𑀫𑀢 𑀓𑀱𑀫𑀢 𑀓𑀱𑀫𑀢 𑀓𑀱𑀫𑀢 𑀓𑀱𑀫𑀢*. De verklaring in Roorda's Jav. Gr. § 4 496 is onjuist, gelijk uit het Javaansch zelf licht te bewijzen is. Immers, ware in zinsnede als *𑀅𑀓𑀫𑀢 𑀓𑀱𑀫𑀢 𑀓𑀱𑀫𑀢 𑀓𑀱𑀫𑀢* 't woord *𑀓𑀱𑀫𑀢* een onmiddellijk gezegde van *𑀅𑀓𑀫𑀢*, en niet van *𑀓𑀱𑀫𑀢*, dan zou men onmogelijk kunnen zeggen *𑀅𑀓𑀫𑀢 𑀓𑀱𑀫𑀢 𑀓𑀱𑀫𑀢 𑀓𑀱𑀫𑀢 𑀓𑀱𑀫𑀢* J Brieven. bl. 23; of *𑀅𑀓𑀫𑀢 𑀓𑀱𑀫𑀢 𑀓𑀱𑀫𑀢 𑀓𑀱𑀫𑀢 𑀓𑀱𑀫𑀢*

1) Phonetische spelling voor *lawas sang*.

26; 62. Hetzelfde voorvoegsel *ha* is niet uitsluitend Kawi, want volgens Dr. v. d. Tuuk, Taalk. Aant. bl 135 heeft ook 't Menangkabausch Maleisch substantieven met een voorslag *ha* vóór *r* of *l*; o. a. *halintang*. De overeenstemming tusschen 't Men. en Kawi te dezen opzichte pleit voor de oudheid van den voorslag, hetzij zuiver phonetisch of dynamisch, en toont dat het gewone Maleisch op dit stuk al even afgesleten is als 't Javaansch. Behalve *haliwat*, *halintang* herinner ik me uit de oudere taal *haringët* = ḥarĩŋət ; *halisyus* en *alisyus* = ḥalĩsʷyus ; *haliwanwar*.

Madhya-nya = mādhyānya . — *Mar* en *már* is soms: „week, gedrukt, slap, flauw, zwak, Hoogd. *aufgerieben*,” dan weér: „fijngewreven, fijn, zacht.” Voorbeelden van de eerste opvatting zijn te overvloedig om eene verwijzing te behoeven; voor de tweede beteekenis zie BY. 57: *angumkuma már* en *candana gulgula már*.

De naam Kuwalayakusuma komt in Indische werken niet voor; de maat is anders bekend, en wel onder twee benamingen, *Madhyakshâmâ* (zóó te l.) en *Kuṭīla*. De drie caesuren komen achter vier, tien en veertien. In 't Kawi-vers zijn ze niet in al de vierels duidelijk.

73.

Asambádhá.

„Op zulk eene wijze smaakten wij weleer aan elkanders zijde gezamenlijk zielsaandoeningen. Maar thans, — hoe zal ik nu 't voorwerp (?) van mijn verlangen terug bekomen? Er is slechts één middel: uwe gunst roep ik die aan minverlangen lijd in, om onverlet mijne boodschap duidelijk over te brengen.”

Akárwan = *अकरीवन्*. De lange *d*, waarmede 't woord regelmatig geschreven wordt, toont dat de uitspraak eene opene *a* had, gelijk nog thans. — *Angrat* is mij onbekend. — *Tá* voor *ta*, genitief van *kita*; met rekking wegens de onmiddellijk er op volgende pauze.

Prápta = *अप्राप्त*, ook waar dit laatste = *अप्राप्त* is. — *Atri* „luide,” dus = Jav. *ᬘᬢ*, Skr. *uccaiḥ*; wij verkiezen 't woord „duidelijk” of „nadrukkelijk” in een geval als we hier voor ons hebben.

De *Asambádhâ* heeft twee caesuren, eene achter de vijfde lettergreep, en de tweede aan 't einde van elk vierel. K. 3, 97; C. t. a. p.; W. 386.

74.

Aparájitâ.

„Want ik heb geen ander heul dan u, om de (betuiging van) mijne verkleefdheid over te brengen aan hem die de oorzaak mijner smart is. Zoek hem op in de schoone oorden van 't gebergte, in kluizenarijen, in 't nevelig verschiet, zoo het wezen moet zelfs aan de zee in 't verre oosten.”

Tuvi bet. zoowel „ook, en,” als „toch” en „want;” in de laatste beteekenis treft men het aan BY. 391; 655. Evenzoo *tuwí* 488; *towin* 98; *towi* 415. Dezelfde begripsovergangen vertoont het Nederl. *ook* vergeleken met Gotisch *auk*, welk laatste gewoonlijk „want” uitdrukt, en soms „toch.”

Lena is *len* met conjunctief-suffix *a*; dus „een ander welke het ook zij.” — *Rarah* = *larah*; zoo nog in 't Jav.

Katëkaha beantwoordt, in 't gebruik, aan Jav. *katëkanan* (bijv. *katëkanan*). *Katëka* is als intransitief of zoogen. acciden- teel passief: overgekomen, *pervenit*,” bijv. BY. 507: *writta katëka tëke Pandutanaya* „'t bericht (d. i. 't gebeurde) kwam over tot (d. i. kwam ter ooren van) Pându's zonen.”

Aparâjitâ met korten eindklinker is Wishnu; met langen, 't Noordoosten. Daar hier de fabelachtige onbekende oceaan, dien men zich in 't uiterste oosten of noordoosten dacht, bedoeld is, komt het er weinig op aan welke vorm den dichter voor den geest zweefde. De Indische naam dezer maat luidt onveranderlijk *Aparâjitâ*. De caesuur komt achter elke zevende lettergreep. Vgl. K. 3, 98; C. t. a. p.; W. 387.

75.

Praharanakalikâ.

„Waarde zuster! doe uw best om mijne toegenegenheid te beantwoorden. Indien gij eenig gevoel van medelijden hebt, help mij uit mijn minnepijn, door de smeekingen van mij, lang bedroefde, over te brengen. Gij alleen zijt het tijdige middel om 't zielsverdriet af te weren.”

Kami, wij; het wordt meermalen op een enkelvoudig persoon toegepast. — *Palarën wruha malësa* „zoek (tracht) dat gij weet te vergelden” is eene eigenaardige zegswijze voor ons: „zoek dat gij een middel vindt om te vergelden.”

Dit gebruik van *wruh* strookt met dat van *ḥāra, ḥāraḥ* in 't Jav., waarover Roorda's Beknopte Gr. § 253 't noodige leert. Voor *palarèn wruha* zou men in 't Jav. kunnen zeggen *ḥāra* d. i. „doe uw best!”

Wara, gunst, is nagenoeg hetzelfde als *sih*, goedgunstigheid, medelijden, liefde; de samenkoppeling *wara-sih* is te vergelijken met *ḥāra-ḥāra*, e. dgl. — *Tumëkakèn* is gevormd uit het toestandswoord met *kèn* = *akèn*. In 't Kawi kan *akèn* evengoed gehecht worden aan een toestandswoord, als aan een zoogen. actief, hetgeen niets bevreedends heeft, want beide vormen zijn gewoonlijk actief¹⁾ in tegenstelling van 't passief. Op dezelfde wijze als *tumëkakèn* is gevormd *humaturakèn* Wiwâha 17. Het Jav. heeft dergelijke vormen vervangen door dezulke waarin het toestandswoord als secundaire stam behandeld wordt; dus *ḥāra-ḥāra*, *ḥāra-ḥāra*.

Kalika kan ik hier niet anders verklaren dan door te veronderstellen dat Tanakung het genomen heeft in den zin van *kālika* „tijdig, te rechter tijd (komende, zijnde);” *praharāna* is „middel om te verdrijven; wapen.” *Kalikā* bloesemknop, zou alleen dan niet geheel en al misplaatst zijn, indien het figuurlijk „puik,” of iets dgl. aanduidde. Mij is echter een dergelijke toepassing onbekend.

De schrijfwijze weifelt zelfs in de Indische bronnen. De gedrukte uitgave van K. 3, 99 heeft *Praharanakalikā*, doch de Scholiast haalt een vers aan waarin ontegensprekelijk

1) Slechts in enkele gevallen heeft het toestandswoord, dat aan 't Medium der Arische talen beantwoordt, in 't Jav. eene passieve beteekenis; bijv. in *ḥāra-ḥāra*, schepsel; *ḥāra-ḥāra*, gerekend, te rekenen (als).” Dat een toestandswoord als passief kan optreden, bevestigt de verklaring gegeven in Kawi-Studiën, bl. 41, vgg.

praharanakalitá staat en bedoeld is. Zóó lezen trouwens enkele Hss. ook van den tekst (zie Weber 389). Pinggala heeft ook *Praharanakalitá*; daarentegen de *Chandomañjarí* 67 wederom °*ká*. Colebrooke t. a. p. vermeldt *Kaliká* en *Praharanakalitá*. — De caesuren vallen achter elken zeven-den voet.

76.

Wasantatilaka.

„Om kort te gaan, dan, begeef u, als u belieft, naar hem, die schoon als de Minnegod, mijn hart geroerd heeft. Doe uw best, zoek, spoor op, vraag hem naar (de reden van) zijn ontrouw, wees onvermoeid, opdat hij die (schoon) is als de Tilaka-bloesem in de lente, zich over mijnen toestand ontferme.”

Sangsipta is eene zeer gewone spelling voor *sangkshipta*. Dergelijke verbasteringen zijn zeer oud; reeds in de oudste ons bekende Kawi-oorkonde wordt in denzelfden trant *sangçaya* gespeld in plaats van *sangkshaya*. *Sangsipta ning wacana* is te vergelijken met Jav. *ꦱꦁꦱꦶꦥꦠꦤꦶꦒꦮꦕꦤ*. De woorden *ni nghulun i kita* behoeften in de vertaling niet atzonderlijk uitgedrukt te worden; *i* is eene metrische verlenging van *i*.

Tangkat of beter *tāngkat* is een imperatief, evenals *tālap* bijv. BY. 125; *haywa tasasar* 471. Of dit *ta* hetzelfde woordje, Jav. *ꦠ*, is dat zoo vaak achter een gezegde staat, bijv. in *hēnēng ta* „zwijg!” BY. 587; 689; dan wel prefix-vorm van *kita*, durf ik niet beslissen.

Angrasi = *angrësi*. — *Gërëhagwa* staat m. i. voor *gërëh haywa*; *gërëh* kan hier niet Kawi *gërëh* = Jav. ᮘᮞᮞᮞ, waarvan ᮘᮞᮞᮞᮞᮞ, ᮘᮞᮞᮞᮞ, wezen; ik houd het voor Jav. ᮘᮞᮞᮞᮞᮞᮞᮞᮞ.

De *Wasantatilaka* (ook fem.), een van de prachtigste Indische maten, bezit wel vijf benamingen. Volgens K. heette ze bij de autoriteit *Kâçyapa: Sinhodhatâ*; bij *Saitawa: Uddharshinî*; bij *Pinggala* 1): *Madhumâdhawî*. C. somt daarenboven nog een vijfden naam, *Çobhâwatî*, op.

Hiermede zijn de *Çakwarî*-maten ten einde; de volgende klasse, de *Atiçakwarî*, is in ons gedicht slechts door twee soorten vertegenwoordigd.

77.

Manigunanikara.

Zoo waren de woorden van haar die kwijnde van liefde n wee. Ze troffen 't hart der eend, die medelijden gevoelde en dien ten gevolge antwoordde dat zij bereid was 't werk te ondernemen; zij zou blijde wezen indien hare menigte deugden geroemd werden.

Siwuhën, bedroefd, 'in wee gedompeld; BY. 345: *lwirstry ôlëk siwuhën i layat ning wwang alangö* „gelijk vrouwen

---

1) Dit geldt alleen ingeval wij de gedrukte uitgave, die *Nâgena* leest, volgen, want de variant heeft *Râmena*. Aangezien *Madhumâdhawî* niet in 't *Pinggalasûtra* voorkomt, is de laatste lezing te verkiezen, tenzij 't door Weber uitgegeven P. afweek van dat hetwelk K. kende.

neêrslachtig en bedroefd als de minnaar is henengegaan;" het wordt weêr gegeven met *Ānānā*; zie Cohen Stuart, Krit. Aant. bl. 153.

Aganilaya, eig. „op boomen nestelend" is een dichterlijk woord voor vogel; de toepassing op eene eend is niet bijzonder gelukkig. — *Ng ulah*; hier is *ng* = *ang* = *kang*. — *Mani* wordt in 't Skr., even als *ratna*, in samenstelling gebezigd om iets voortreffelijks in zijn soort aan te duiden; o. a. *strāratna* „een juweeltje van eene vrouw;" *khagamani* „een juweel van een vogel." Ik durf niet veronderstellen dat de schrijver *mani* als een sierlijker vorm van *manah* gebruikt heeft, hoewel *apsari* voor *apsarāḥ*, dat elders voorkomt, een waardig tegenhanger zou wezen, en in den zamenhang *sukhamandḥ* voortreffelijk passen zou.

De *Maṅigūnanikara* wordt door K. behandeld in 3, 113.

De caesuren moeten na den achtsten en den vijftienden voet vallen. Zoodra de eerste caesuur anders geplaatst wordt, verandert ook de naam. Eene pauze achter den zevenden voet, kenmerkt de maat *Candrāwartā* (bij *Pinggala*) of *Çaṣikalā* (bij K. 3, 111); daarentegen heet de maat die de eerste caesuur achter den zesden heeft, *Mâlā* of *Sraj* (d. i. krans). Diensvolgens is 't specimen eerder eene *Mâlā* dan een *Maṅig*; vooral in de evene vierels is de pauze achter de zesde lettergreep hoorbaar. Vgl. W. 390; C. 161.

78.

Mâlîni.

„Vrouwel! wat reden zou ik hebben om uwên last niet over te brengen? Als ik volgens de opdracht van Mevrouw

naar gevaarlijke en onherbergzame oorden ga om te zoeken, wat moet ik dan zeggen, wanneer ik uwen gemaal ontmoet, om te bewerken dat hij zich ontferme over iemand die aan minnewee lijdt?"

Ring apa matangwang, eig. „waarom de reden dat ik;” vgl. de Jav. uitdrukking matangwang . *Matangwang* staat voor *matang-ngwang*, gelijk *matangya* voor *matang-nya*; *sâmpunya* voor *sâmpun-nya*; e. dgl. In 't algemeen is eene echte medeklinkerverdubbeling evenzeer in strijd met den aard der oude als met dien der nieuwe taal. Natuurlijk verdubbelen de Javanen dikwijls genoeg eenen medeklinker in 't schrift, doch zij doen dat niet om eene verdubbeling in de uitspraak te kennen te geven. Het Kawi dat zich veel meer aan de phonetische spelling houdt, laat de dubbele medeklinkers gemeenlijk ook in 't schrift weg; de oudste oorkonden schrijven *lawasang* voor *lawas-sang*, omdat men slechts ééne *s* hoorde; zoo ook *Utungga* voor *Uttungga*, e. dgl. meer.

Tan-angge; het ligt voor de hand, te veronderstellen dat *angge* = Krama anngam is, dat hier den stamvorm behoudt omdat het in samenstelling met *tan* staat. Wat den overgang der beteekenis betreft, zou men anngam of wel anngam , in anngam kunnen vergelijken. Doch ik moet hierbijvoegen dat ik in 't Kawi *angge* elders niet aangetroffen heb. 't Jav. ngam (ngamngam) luidt in 't Kawi *gya*, *gyâ*, kan dus niet in aanmerking komen. Eerder nog mocht men gissen dat *tanangge* voor *tan nangge* stond, of *ta* genomen was in den zin van *tan*, terwijl *nangge*, *nangga* (van *sangga*, ngamngam) + *i* zou wezen.

Adyah, *ēdyah* en *dyah* zijn wisselvormen; 't eerste leest ge o. a. BY. 360; 367; *ēdyah* 194. Het is zoowel een titel voor mannen als voor vrouwen. Voor mannen is *dyah* synoniem met *ārya*; als *dyah Uttara* 129; *dyah Duççāsana* 148; 431; 434; *dyah Ghaṭotkaca* 308; 309. Op vrouwen toegepast staat het gelijk met ᳚᳚᳚, als *dyah Dropadī* 315; *dyah Satyawatī* 537; *rara dyah* is z. v. a. prinses, jonkvrouwe, freule.

Mrēk = *marēk*, of liever Jav. *᳚᳚᳚᳚*. De *Mālinī*, een der lievelingsmaten der Indische dichters, heeft eene zeer kenbare caesuur achter den achtsten voet, en dan aan 't viereleinde. Vgl. K. 3, 144; W. 391; C. t. a. p. kent behalve den gewonen term nog eenen anderen: *Naandīmukhī*. — Ten onrechte schrijft Tanakung 't woord met eene korte *i* aan 't einde.

79.

Wrshabhagatiwilasita.

Aldus sprak de vogel tot de minnende schoone. Daarop deelde de prinses in antwoord der eend mede wat ze zeggen moest. „Zie, dit moet ge zeggen; och, hoor mijne woorden om ze over te brengen aan hem die in zijnen tred de vlugheid van het ros met de gestadigheid van den stier paart.”

Rëngën voor *rëngön*, zooals in str. 57.

De vergelijking van den gang des geliefden met dien van 't fiere paard en den forschen stier — eene vergelijking waartoe de naam der versmaat den dichter gedwongen heeft —

het ik voor de duidelijkheid eenigszins uitgewerkt. — De *ç* in *wilaçita* is eene verbastering, maar zóó algemeen in allerlei Kawi-Hss. dat ik me niet gerechtigd achtte ze door *s* te vervangen.

Dit vers is de eerste van de twee specimens van Ashti. De naam luidt bij P. Rshabhagajawilasita (W. 392); en bij K. 3, 122. Colebrooke geeft als anderen naam op: Gajaturangawilasita, opmerkelijk genoeg, omdat ook in den Kawi-term *açwa* (= *turangga*) terugkeert; doch *gati* in stede van *gaja* is in de Indische bronnen niet te vinden. Wel is er een Wřshabhacarita, maar dat is eene Atyashti, en synoniem met Hariní, ten minste volgens de ietwat verdachte opgave van een Scholiast; vgl. de aanteekening op str. 85.

De pauzen vallen achter den zevenden en den zestienden voet.

80.

Jagatpramudita.

„Prins!” moet gij, eend, zeggen, „ik kom met nederige buiging tot u, en beschouw mij als uwe trouwe dienaressen, Heer. Ik ben door uwe gade gezonden om een vriendelijk verzoek over te brengen aan u, die (zoo ik hoop) steeds alle menschen gelukkig zult willen maken.”

Anggèh beantwoordt in beteekenis èn aan Jav. *angge*, èn aan *an angge*. — Ri, *ari*, *amari*. — *Gumawayang*; zie str. 2. — *Jagatpramudita* is als samenstelling te beschouwen; lost men ze op, dan neemt ze den vorm aan van *pramudita-ning jagat*;

immers om uit te drukken een Nederl. „dat maakt alle menschen ontsteld,” of „dat doet alle menschen ontstellen,” zegt men in 't Jav. *ລັກສະນະທຳລາຍທຳລາຍທຳລາຍ*; e. dgl. Hoe 't woord *jagatpramudita* er toe gekomen is, in de latere Jav. poëzie als „de geheele wereld, 't geheele land” opgevatt te worden, is mij een raadsel. De opgave der woordenboeken is in dit geval niet te wantrouwen; men zie slechts Damar Wulan 13. Wellicht is het niets anders dan een verkeerd gelezen *ລັກສະນະທຳລາຍ*. Even onverklaarbaar is mij 't Jav. *ລັກສະນະທຳລາຍ* „alle.”

Wat hier *Jagatpramudita* heet, komt noch in K., noch in P. voor. *Warâha-mihira* evenwel geeft er een voorbeeld van in 't 104de Hoofdstuk zijner *Brhat-sanhitâ*, en noemt het *Wiralalita*. 't Leerboek der prosodie door Utpala aangehaald kent dezelfde maat onder den naam van *Lalitâ*. C. eindelijk noemt ze *Dhiralalita*, klaarblijkelijk eene variant van *Wiralalita*.

81.

Mandâkrânta.

„Mijn lieve vriend! kom, het is te laat om in zoet gemijmer voor uw vermaak rond te dolen: keer terug, jonker, liefderijk tot haar die bitterlijk smacht, van minverlangen overmeesterd. In treurigheid kwijnt zij in den lusthof, waar zij nederligt in de schaduw der Goudacacia's, terwijl de bijen, met trage beweging boven haar hoofd in luid gebrom hun klachten uiten.”

Divaca, in 't Kawi gewoonlijk met den verkeerden sisklank geschreven, is geheel en al overgegaan in den zin van „stonde,” en zelfs „uur,” dus van „laat.” In den zin van „uur” (van den dag) komt het o. a. voor in Wiwâha 164: *diwasa pitung tabèh*. In de Kawi-oorkonde van 762 Çâka is *diwaca* „tijdstip, datum.”

Têkap is hier, naar de terminologie der Jav. spraak-kunst, een hulpwoord, = *ηανηραζ*, enz. Voorbeelden staan er opgegeven in Kawi-Studiën 83.

Mangö gaat vóór een klinker in *mangw* over, gelijk van *rêngö karêngwan*, *angrêngwa*, enz. komt. In *mangö*, Jav. *मङ्ग*, ligt het begrip van droomerig zijn, mijmeren, in 't rijk der verbeelding leven. Een schoon voorbeeld levert BY. 662 1):

endah lwir ahurup langö gagana len bhûmf sêdêng ning kulëm|
kaywanyângdadi megha megha matëmah kaywan hidëp ning
mangö|
wintang këmbang akëmbang ajrah atëmah wintang haneng
ambara|

D. i. „Het leek alsof de hemel en de aarde in den nachtelijken stond hun bekoorlijkheden verwisseld hadden: de boomen gingen over in wolken, de wolken werden tot boomen in de verbeelding van den mijmerenden (beschouwer); bloemen waren (als) sterren, de sterren aan 't uitspansel werden als overal gestrooide bloemen.” *Mangö* wordt zeer eigenaardig gezegd van den penzenden, mijmerenden ziener en dichter; zoo in 't begin van 't Bhomakâwya: *sang mangö wring palambang*; en hieronder in str. 110, vg.

1) In Cohen Stuart's Aant. bl. 344, waar de variant *langö* voor *mangö* geen zin heeft. Daarentegen is *lwir mahurup* beter dan *lwir ahurup*, al beteekenen beide hetzelfde.

Kalangwan, Jav. *ꦏꦭꦁꦮꦤ꧀*, *ꦏꦭꦁꦮꦤ꧀*. — *Tolih* is een imperatiefvorm van *ulih*; vgl. aant. op str. 76. Het is dus niet identisch met *tolih* „omgewend, terugblikkende,” en „terugblik,” Jav. *ꦠꦺꦭꦶꦃ*, een secundaire stam, die eigenlijk een accidenteel passief van *ulih* is.

Rantèn is een Krama-vorm van *rari*, dat reeds op zich zelf een Krama-inggil is. Uit den aard der zaak laat zich zoo'n woord niet nauwkeurig vertalen; „jonker” drukt in 't algemeen de bedoeling uit. Als Krama-vorm van *ari* komt voor *antèn*, bijv. BY. 93: *Nakula lawan sang antèn* „Nakula met zijnen jongeren broeder (Sahadewa);” 158; 583; 627; 640. De Krama-vormen komen in hun toepassing niet met het Javaansche Krama overeen; ze zijn eerder als „hooge” taal te beschouwen ¹⁾. — *Kañdèhan* = *ꦏꦤ꧀ꦢꦺꦲꦤ꧀*; hier te recht met de linguale *d* gespeld; vgl. str. 66.

Hèb en *hòb*, luwte, bedekking, beschutting, schaduw, is de grondvorm van Jav. *ꦲꦧꦧꦺ*, uit *a* + *ꦲꦧꦧꦺ*. Men vindt ook, zonder *h*: *angöbi* „donkere schaduwen werpende” BY. 598; vgl. Jav. *ꦲꦤ꧀ꦒꦺꦨꦶ*. In *Wiwâha* 351 is *hèb* luwte, koele plek onder iets: „*ri hèb ning er-tali*, waar de Balineesche glosse *ꦲꦏꦺ* heeft. Niet met *angöbi* = *anghöbi* is te verwarren

1) Over 't algemeen moet het Balineesch gebruik der taalsoorten met dat in 't Kawi overeenkomen. In de Beknopte Handl. van v. Eck, § 18 wordt gezegd: „Wat nu de beteekenis en onderlinge verhouding dezer talen (d. i. taalsoorten) betreft, zij opgemerkt, dat ze — zeker ook als gevolg van het op Bali in zwang zijnde *kastevezen* — in menig opzicht van het *hoog* — en *laag* — op Java afwijken.” Dit is niet bijzonder gelukkig uitgedrukt, omdat het al den schijn heeft alsof dat *kastevezen* eene Balineesche nieuwigheid ware. Neen, niet de Balineezen zijn afgeweken, maar de Javanen, zooals Dr. v. d. Tuuk bereids opgemerkt heeft.

angöb „gabberen,” BY. 444 = Jav. *angabber* *Darppa*, eig. substantief, en hier bijwoordelijk. Het bet. in 't Kawi o. a. „met kracht,” bijv. *darppáměntang laras* BY. 560; ook „met driestheid, stout” 97; „brutaal” 655; „sterk, zeer” in *ikin darppánglonin aměnuhi* 520. Vgl. *ang* in 't Handw.

Vermoedelijk met opzet heeft Tanakung hier de woorden in schoone overeenstemming gebracht met de versmaaf, de diep weemoedige *Mandákrántá*. Dat *Kálidása* er zich van bediend heeft in den *Meghadíta*, kan niemand verwonderen die de onvergelykelijke harmonie tusschen inhoud en vorm bij den bevalligsten der Indische dichters heeft leeren waardeeren. — De *Mandákrántá* heeft drie caesuren, eene achter den vierden, eene tweede achter den tienden voet, de derde aan 't verseinde. Zie K. 3, 131; W. 395; C. t. a. p.

82.

Wañapatrapatita.

„Zij kan niet eten of slapen, tengevolge van haar verlangen naar u, en weent (maar) neêrgezeggen, zoodat zij 't medelijden opwekt van wie haar ziet. Op bloemen of toui staat zij geen acht meer; ziet er verwaarloosd en flits uit en blijft ongekleeed. Op haar leger neêrgevallen ligt zij als een riet te wiegelen.”

Tan-kěna ring pangan „onvatbaar voor eten” of „niet te bewegen tot eten.” In 't Jav. is *tan-kěna ring*, als het door een woord met intransitief begrip nader bepaald wordt, meer-malen te vertalen met „niet te bewegen;” bijv. *Pandji 222*:

ηενεδληηανδενεηενλη „zij was niet te bewegen (of: over te halen) om achter te blijven.”

Sawet, uithoofde; vgl. *sareh*. — *Unënga* uit *unëng* „smachtend verlangen, *desiderium*”; *onëng*; d. i. *a* + *unëng* is „smachtend verlangende, smartelijk missende, *desiderans*,” bijv. BY. 50; 528. Aanhechtsel *a* is hier = *nya*.

Mangundëng, hierboven in str. 59 met dentale *nd* gespeld; vgl. de aantekening aldaar. — *Mawënës* of *awënës* schijnt te bet. „van kleur verschoten, verbleekt,” althans BY. 78: *dyam tanpaçabda mawënës nrpa Karṇṇa nātha* „Vorst Karṇa en de Koning (Duryodhana) zwegen zonder een woord te zeggen, van kleur verschoten.” De zin van Jav. *ḍḍḍḍḍḍ* in Damar Wulan 312 is niet zeer duidelijk; in allen gevallen is het daar niet „helder en zuiver” zooals de omschrijving in 't Hdwb. luidt; ook de beteekenis van 't Jav. *ḍḍḍḍḍḍ* strookt niet met die van „zuiver!” — *Asamun* bet. in 't Kawi ook „ongekleed, en *négligé*,” zoo BY. 356: *asamun padāngure*. — *Wañçapatra* is in 't Skr. een synoniem van *nala*, riet. — *Yun* = *ḍḍḍḍḍḍ*.

Wañçapatrapatita is de benaming dezer maat bij Warāhamihira, Pinggala (W. 394), en K. 3, 129¹). Colebrooke, 162, vermeldt ook den korteren naam: *Wañçapatra*. — De pauzen komen na den tienden en den laatsten voet van elk vierel.

85.

Çikharini.

„Wanneer bij 't dalen van den avond de Zon op de bergen tronende zijne schuinsche stralen schiet, dan ziet zij met

---

1) Opmerkelijk dat het door Utpala aangetogen vers identisch is met Kedāra 3, 129.

weemoed hoe schoon 't geurig slaapsalet is ingericht: zij denkt in heur gemoed aan den tijd toen zij minneweelde smaakte gezamenlijk met den prins, die bij de bevalligheden der met een krans getooide heftig in gloed ontstak (?)."

Ri tistis ning ngwe is eigenlijk: „bij 't koeler worden van den dag, bij 't verflauwen van 't daglicht." *Atistis* bet. „koeler worden, in gloed en licht afnemen;" BY. 40: *diwasa kalunghatistis*. Evenzoo *matís*; t. a. p. *ngwekirana matís*. *Tistis* bet. ook „'t bedaren, stiller worden;" BY. 344: *tistis ning rana*. Ook praedicatief „stil," bijv. 365: *tistis tingkah 'ikang kulêm*; 373: *tistis mǎrgga nira*.

Nton bet. ἰδόν, bij 't zien, Skr. *dr̥shṭwá*; zoo ook BY. 137; 139; 240; 276. — *Arúm* zou ook met „vriendelijk, lief" kunnen vertaald worden;" *pamrëman arúm* herinnert aan 't ἑλάμος θυώδης bij Homerus. Dezelfde dubbelzinnigheid als *arúm* vertoont het Skr. *surabhi* „aangenaam, vriendelijk, lief, lekker (voor den reukzin), lekker (voor den smaak)."

Akaron, evenals in 't Nieuwjav., terwijl we in str. 73 den ouderen en verreweg meer gebruikelijken vorm *akárwan* aangetroffen hebben. Reeds in de oudste oorkonden wisselt *lwar*, Noord, met *lor* af; wel een bewijs dat toen ter tijd al *wa* in *o* begon over te gaan. Door vergelijking van de spelling *akaron* met *akárwan* kan men een bewijs te meer putten, dat de *a* van *karon* in tegenstelling tot het Skr., de opene *a* van 't Javaansch is.

Mungar heb ik gissenderwijze genomen in der zin van *μυγγ*.

De Çikhariní, met caesuur achter den zesden voet en

aan 't einde des vierels, wordt behandeld bij W. 393; K. 3, 127; C. t. a. p.

84.

Prthwitala.

„Hoe verrukkelijk is het als de maan opkomt en straalt aan den helderen hemel; als de bloesems der boomen ontluiken en de bijen die er om heen vliegen hun klagende tonen doen hooren. Dan is het de tijd dat uwe gemalin loom afdaalt naar den voorhof, en, op den grond nederliggende, in den maneschijn mijmert.”

Lëngöng, *lëngëng* o. a. „verrukkelijk.” In denzelfden zin bezigde men *lënglëng*, bijv. BY. 47: *lënglëng râm̄ya nikan̄g çaçângka*. Substantivisch is het „bekoorlijkheid, 't verrukkelijke;” o. a. BY. 661: *lënglëng i langö ning rãtri* „'t verrukkelijke der schoonheden van den nacht.” In welke etymologische verhouding *lëngëng* tot *lënglëng* staat, laat zich vooralsnog niet met zekerheid bepalen; 't eerste heeft den schijn van eene onvolkomen reduplicatie te wezen van 't laatste, op de wijze van Jav. *ḙḙḙḙ* voor *ḙḙḙḙ*; vgl. ook *halingëngën* in 't eedformulier (Bijdr. Land-, Taal- en Volk. N. I. IX, 3de serie), waarin *halingëng* zich door 't Jav. *ḙḙḙḙ* laat verklaren.

Yan tumurun is de nadruksvorm van *tumurun*, welke hier vereischt wordt dewijl de Jav. regel in Roorda's Grammm. § 517 vermeld, ook op 't Kawi van toepassing is.

De maat die hier Pr̥thwitala genoemd wordt, heet gemeenlijk kortweg Pr̥thwī (W. 394), doch bij Warāha-mihira Wilambitagati. De pauzen komen achter den achtsten en den laatsten voet van elk vierel.

85.

Harinīdhwani.

„O, wat wekt de deerniswaarde toestand uwer lieve vrouw mijn medelijden op! Hoe lang toch zult gij voortgaan met haar in den bloemengard alleen te laten? haar die kwijnt en weent. Zij roept slechts uwen naam, prins! klagende aan in hare minsverbijstering, en de echo die heur klagtonen vinden in 't geroep der hinden, vermeedert nog haar zielsverlangen.”

Sipi, dat altoos eene zekere mate uitdrukt, geeft hier in een uitroep eene hooge mate te kennen. — *Kasikarēp* (voor *kasik harēp*) is een synoniem van 't in Jav. dichtertaal nog gebruikelijke *kasik harēp*, bijv. Damar Wulan 301; zoo ook Wiwāha 193. — *Pāmangsul* met verlenging der eerste lettergreep ter wille van de maat.

In de Harinīdhwani van onzen dichter herkent men de maat die gewoonlijk Harinī genaamd wordt. Ze heeft drie caesuren; ééne achter den zesden; eene andere achter den tienden voet, en eene derde aan 't einde. Vgl. Kedāra 3, 130; W. 394; C. t. a. p. Bij Warāha-mihira heet ze Wṛshabhacarita, hetzelfde als Rshabhacarita, vermeld door den Scho-

liast op K. t. a. p. Een commentaar op 't Pinggala-sûtra beweert dat er nog een andere term is, namelijk Rshabhagajawilasita (W. 395); vgl. de aanteekening op str. 79 hierboven.

86.

Rajani.

„Bij 't ondergaan van de maan valt er bijwijlen een koude regen die spattend het blinkend overkleed nat maakt, zoodat het medelijden opgewekt wordt van wie het ziet. De Kēdasih-vogel in 't luchtruim laat, onrustig, onophoudelijk zijn klagende tonen hooren; ze klinken als een treurzang van den lusthof in de nachtelijke ure.”

Voor *pinghay* of *pinghe* — welk laatste vóór een klinker in *pinghay* overgaat — verwijze ik naar Oudjavaansche eed-formulieren, bl. 6, in Bijdr. v. T. L. en V. v. N. Indië, 3de serie, IX. Het is hier adjectief, gelijk in 't Maleisch *pingei*.

Tadahasih of *tēdahasih*, ook BY. 11; 663. — *Mangālikalik*, een frequentatief van Jav. *ḥiḥang*. — *Nikanang* = *nikang*.

De Rajani van den Sancaya is in alles, behalve in naam, identisch met de maat die bij Warāha-mihira 104, 53 Narkuṭaka heet. Niet enkel is de volgorde der voeten dezelfde, maar ook de caesuren komen overeen. Ze vallen na den zevenden, elfden en laatsten voet van 't vierel. De verzen van Warāha-mihira en Kedāra wijzen zulks uit, en ten overvloede zegt de Scholiast op K. 3, 132 het ook

uitdrukkelijk. De opgave van C., dat het Narkutaka slechts twee caesuren bezit, eene achter den zevenden voet, en de andere aan 't einde, is dus eene vergissing, of van hem zelve, of — wel zoo waarschijnlijk — van de door hem gevolgde Indische autoriteit. Zoodra de pauzen anders aangebracht worden, en wel achter lettergreep 8, 13 en 17, dan krijgt het vers den naam van Kokilaka; en is er maar ééne caesuur, aan 't einde van elk vierel, dan heet het een Awitatha. Vgl. W. §96 en 422; C. t. a. p.; K. 3, 132, vg. De gedrukte uitgave van K. leest Markatāka, hoewel de meeste Hss. Narkutaka hebben. C. heeft een derde variant: Nardatāka ¹⁾. Geen van die drie varianten vermag ik overeen te brengen met *rajani*, want ofschoon *markatāka* en *rajani* beide ook namen zijn van ettelijke planten, zijn ze toch nooit synoniem, ten minste voor zooverre we uit de ons ten dienst staande bronnen kunnen opmaken. In de Prākṛt-prosodie bestempelt men 't Narkutaka, volgens Warāha-mihira, met den naam van Gītaka. 't Eenigste resultaat uit onze tegenwoordige gegevens is, dat het Narkutaka door sommigen ook Rajani genoemd werd, en dat deze term, in de Indische letterkunde verloren gegaan, bewaard is gebleven in 't Kawi. — Met de Rajani is de rij van Atyasṭi's gesloten.

87.

Citrālekha.

„Zij klemt (?) maar en troetelt steeds dicht aan haar boezem de klaagverzen die ze bedacht heeft, (geschreven)

1) Nardhataka is eene drukfout; zie Petersb. Wdb. onder *nardataka*.

op nette bladen gelijk sierlijke ivoren platen. Zonder ophouden is zulks voor haar 't middel om den rouw van 't treurend hart te vergeten, terwijl zij bij tusschenpoozen zich verliest in de beschouwing van uw portret."

De juistheid der vertaling van dit vers is in meer dan één opzicht twijfelachtig. — *Teká* = *teka*; het komt in beteekenis hier overeen met *ḥin*. — *Kinatik* is, naar ik vermoed, eene andere, en wel onjuiste, spelling van Jav. *ḥinḥin*; vgl. *kětur* = *ḥin* in str. 93. — *Kisapwan* is „schoot, Lat. *sinus*;" ik meende echter het in onze taal gebruikelijker „boezem" in de vertaling te moeten bezigen. — *Kapwápan* of *kapwá papan*; het eerste is m. i. de gewone constructie; *a* heeft dan hier, gelijk zoo dikwijls elders, den zin van „als." — *Marnik* = *arnik*, uit *ma* (of *a*) + *rēnik*, *ḥinḥin*.

Baryyan (of *bar yyan*?) is mij elders niet voorgekomen; *bari-bari* in *Wiwáha* 150 bet. „telkens, altemet, gedurig." Naar den vorm te oordeelen zou *baryyan* hetzelfde kunnen uitdrukken, want de functie van 't suffix *an* en die der herhaling stemmen meermalen met elkaar overeen; duidelijk openbaart zich die zinverwantschap bijv. in 't *Krama* *ḥinḥinḥin* = *Ngoko ḥinḥinḥin*. Doch indien *baryyan* = *baribari* ware, zou het weinig of niet verschillen van 't onmiddellijk volgende *tapwan-sak*, en daarom is de voorgedragen gissing aan bedenking onderhevig.

Voor *pinaka* verwijze ik naar *Kawi-St.* 110, vgg. — *Lambang* is „ruil, wissel," en dus synoniem van *ḥinḥin* (ook *ḥinḥin* gespeld); nu is *ḥinḥin* ook „gelijkenis," al vermelden de woordenboeken het niet als zoodanig; *ḥinḥinḥin*

is in 't meest alledaagsche Nieuwjavaansch hetzelfde als *ကုဗ္ဗိယ*, soms te vertalen met „niets lijkende op, niet overeenkomstig met,” soms „met „er was geen zweem van, volstrekt niet;” bijv. in 't nieuwsblad Bra-martani van 10 Dec. 1874: *ကုဗ္ဗိယကုဗ္ဗိယကုဗ္ဗိယကုဗ္ဗိယကုဗ္ဗိယ*. Ik twijfel niet of *ကုဗ္ဗိယ* is een dubbelvorm van *ကုဗ္ဗိယ*. Daar *citralkha* in 't algemeen „schilderij” beteekent, is *citr. lambang* meer in 't bijzonder een „portret.”

Deze strofe, het eenigste Dhṛti-vers in den Wṛttasañcaya, is in de Indische prosodieën bekend als Kusumitalatâwellitâ, een naam die niet in 't minste verband staat met Citralekha; zie K. 3, 135; C. 162; W. 397. Wel somt Colebrooke twee versmaten op, beide van de klasse Dhṛti, die ook Citralekhâ heeten, maar de verdeeling der voeten is anders. De Citralekha van Tanakung heeft, evenals de Kusumitalatâwellitâ, drie caesuren, en wel achter de lettergrepen vijf, elf en achttien.

88.

Çardûlawikridita.

„Dit is 't kort begrip van 't geen ik te zeggen heb en gij aan mijn gemaal hebt over te brengen: indien hij jegens mij, bedroefde, geene welwillendheid toont, dan zal ik zeker sterven. En tevens, tracht met al de welsprekendheid die in u is, te bewerken dat zijn medelijden worde opgewekt. Genoeg; vertrek nu, waarde Dame! moogt gij op weg niet gestuit worden door op prooi uitgaande tijgers.”

lingakènantè is conjunctief pass. van *manglingakèn*, + aanhechtel van den 2^{den} pers. *nta*, en 't voorzetsel *i*. — *Wantèn*, beter *wwantèn*, want uit *wantèn* kon zich Jav. $\eta\alpha\tau\iota\beta\alpha\tau\eta$ niet ontwikkeld hebben. — *Sanmata* „goedgezind; goedgeoordeeld; 't goedgezind zijn, goedkeuring,” van Skr. *sat* en *mata*. Zoo ook *sanmatan* „goed te keuren, te eeren” BY. 390; *sinanmata* „welwillend aangenomen.” 169.

Byaktang, in beteekenis = Jav. $\alpha\eta\beta\alpha\tau\eta$. — *Sakawruhanta mangucap*, letterlijk „zoo veel uw bekwaamheid in 't spreken is.” — *Prik*, hier als imperatief. — *Sangkana* bestaat uit *sangkan*, $\alpha\eta\beta\alpha\tau\eta$, en conjunctiefaanh. *a*, 't welk hier vereischt wordt wegens 't voorgaande *prik*. In 't Jav. wordt in overeenkomstige gevallen de conjunctief niet uitgedrukt, gelijk reeds hierboven opgemerkt is.

Çardûlanwikrîdîta is eigenlijk „het spelen, dartelen van den tijger;” van zelf denkt men dan aan „het wreede spel van den tijger,” en dat is met andere woorden in de vertaling hierboven uitgedrukt. Ik moet hier bijvoegen dat *wikrîdîta* ook wel als „de (lichte, zachte) gang des tijgers” voorkomt; o. a. in 't vers aangehaald in Weber's *Metrik* 398.

Deze versmaat, eene der meest gebruikelijke zoowel in 't Skr. als in 't Kawi, wordt behandeld bij K, 3, 141; C. 163; W. 398. Een kortere naam er voor is *Çardûla*, die door Warâha-mihira 104, 4 gebruikt, en ook door C. t. a. p. opgegeven wordt. De caesuren vallen achter den twaalfden en den laatsten voet van elk vierel. In deze maat is o. a. de eerste zang van den *Wiwâha*.

Meghawisphúrjita.

„Verder heb ik niets te zeggen dan dat grij mij, de ongelukkige gade, uwe genegenheid moogt blijven schenken. Neem vooral ter harte wat ik u voor mijn gemaal opgedragen heb, en wees toch op uwe hoede bij al 't gevaarlijke van den tocht, steilten, rotskloven, ravijnen; of (liever nog), neem uwen weg langs de (hooge) streken waar de donderende wolken plegen te verwijlen.”

Anghing = *nghing*; ook BY. 5; 134; 162; 175; e. e. — *Hayo* is hetzelfde als 't één regel eer voorkomende *haywa*; vgl. omtrent den overgang van *ua*, *wa* tot *o* reeds in 't Kawi-tijdperk de aanteekening op str. 83. — *Nihan* beantwoordt anders aan Skr. *atha*, dat op iets volgens wijst; hier is het genomen in den zin van *athawá* „of wel, of liever.”

Márggantánúta ri kalangën is eene welbekende Jav. constructie; bijv. R Pir. 71: *naen na? in e?y? & e?y? naen naen? naen? naen?* — *Kalangën* „lievelingsplaats,” d. i. plaats waar (men) gaarne verwijlt.” De begrippen wonen, gewoon zijn, plegen, behagelijk vinden, gaan in alle talen in elkaar over. In eenvoudige proza zou men voor *kalangën* een ander woord bezigen dat „de gewone plaats” uitdrukt. — *Meghawisphúrjita* „gedonder der wolken,” en in 't Kawi dus ook „de wolken wanneer zij donderen.”

Deze maat behoort tot de klasse *Atidhrti*; ze heeft drie caesuren, achter den zesden, twaalfden en laatsten voet. Zie K. 3, 140; C. t. a. p., waar als tweede benaming

Wismita vermeld wordt, dezelfde als bij Pinggala (W. 423). Een derde naam, Suwrttā, is bekend uit Warāha-mihira 104, 7.

90.

Suwadanā.

Zóó nu waren de woorden der edelvrouw die zij aan de eend als boodschap opdroeg. Nadat deze de woorden die ze zeggen moest in heur hart geprent had, nam ze eindelijk afscheid. Met haar mannetje vloog ze weldra tamelijk hoog in de lucht, waar ze op aardige wijze de nevelwolken tot zonnescerm had en behagelijk de schoone natuurtooneelen aanschouwde, met blij gelaat.

Kesi, uit *kesi* „vervat” en voorzetsel *i*. — *Hatinyang*, uit *hati-nya* en *ng* = *ang*, hier lidwoord. — *Ujarakëna*, conjunctief; 't Jav. zou hebben ມຸ້ງແກ່ນີ້. — *Ya* = ຂາວ, partikel om den nazin als zoodanig te doen uitkomen.

Byomārdha, uit *byoma*, Skr. *wyoma*, en *ardha*, *ārdha*, Jav. ມາວ. Het Kawi *byoma* is in 't Jav. verder verbasterd tot *boma*, in ມອມ. Uit eene andere uitspraak van *wyomāntara* is gesproken ມອມຕອນ, nagenoeg op dezelfde wijze als ມອມ uit *wyakti*. — *Maruhur* = *aruhur*, hoog. — *Asong limut* „nevelwolken tot zonnescerm hebbende.” — *Suwadana* is „een schoon gelaat hebbende;” hier moet er mee bedoeld zijn „een vriendelijk of blij gelaat toonende.”

De Suwadanā wordt onder de Kṛti maten ook bij Pinggala 't eerst vermeld; W. 399; K. 3, 144; C. 163. De

drie caesuren komen achter den zevenden, veertienden en laatsten voet.

91.

Gli (Wrtta).

Onder de schoone natuurtooneelen waarop de gevleugelde boodschapster van uit de hoogte in hare vlucht nederzag, behoorden groote beken die uit de bergen kwamen en zich met sterken stroom luide in de dalen stortten. Over de zijarmen lagen vondels, waaronder veel losgerukte varens dreven, ten gevolge van den sterken stroom die snelvlietend wielingen vormde op plaats(en) (?) waar kolken waren.

Nyang is 't zelfde als *nya*, en een kortere vorm van *honyang*, gelijk *nya* het van *hanya* is; vgl. str. 37. Blijkens 't Bisaya *nya* „hier zijn,” bijv. *nya man ang tauo* „hier is de man,” (aquí está la persona)¹⁾, bet. *nyang*, *honyang* enz. eigenlijk als praedicaatswoord „hier is,” en als uitroep „zie hier,” „ziedaar!;” het laatste leeft nog in 't Jav. *am* en *honyang* (= *honya*) voort. In den zin van „zie,” of *ni*, komt *nya* voor in Wiwâha 296, waar de Djarwa te recht *ni* heeft, en de Balineesche vertolking *ni* (zeker als imperatief). In 297 worden de woorden *nya waneh* omschreven met *ni*. Inderdaad verschilt *honyang* enz. niet meer van *hana*, dan *iki* van *ika*. Gelijk *iki* meermalen „die waarvan juist sprake

---

1) In Dice. Bisaya van F. de la Encarnacion.

is" uitdrukt, zoo zijn ook *honya*, enz. dikwijls z. v. a. „op datzelfde oogenblik is." Ze zijn dus levendiger dan *hana*, maar toch synoniem hier mee. In BY. 157 leest men: *nya* sang Irawan anak sang Pārthāwās lawan Ulupuy| pējah alaga lawan sang Çrṅggī rākshasa nipuna|

D. i. „Daaronder (nl. de gesneuvelden) zag men Irawan, den zoon van Arjuna en Ulupuy, welke sneuvelde in den kamp tegen Çrṅggīn, den krijgskundigen reus." De glosse (bij C. Stuart, Krit. Aant. 65) heeft *amari*, minder juist, m. i. Elders, in *Wiwāha* 150, geeft de Balinees *nyang* heel anders weër, met *tityang* „ik;" voor 't aangehaalde vers past die beteekenis volstrekt niet, maar het is toch wel mogelijk dat *nyang* ook „ik" beteekend heeft, dus een bijvorm van Jav. *ṅnyang* geweest is; mij is zulk een *nyang* evenwel niet voorgekomen. Met het gebruik van *nya*, *am*, *ṅnyang* als uitroep laat zich gevoegelijk dat van *amari* „daar heb je me! zie me eens aan!" vergelijken.

Wihangga-cetika is, wat de Indische taalkundigen noemen: een Karmadhāraya; bet. dus (wie) vogel en dienares is. Op dezelfde wijze gevormd is *meghadūta* en *cakrawāka-dūta*. *Tinungku-tungkulanya* „waarboven zij zich bevond;" de herhaling duidt de veelvuldigheid van plaatsen aan waar zij overheen zweefde.

Wincatan = Jav. *ṅnyang*. — *Ya* „ook, en, dan ook." — *Wah*: beter *wah* en *wāh*. Het bet. inzonderheid een stortvloed, en leeft in eenigszins beperkte opvatting in 't Jav. *amari* voort. *Wah*, *wāh*, benevens afleidingen, komt in 't Kawi telkens voor; zie hier een paar plaatsen uit het *Bhoma-kāwya*: bl. 211: *kilī-ni rahnyādrēs awarṇa wah-gunung*; 168: *wir wah-parwata wāhanā nira humung padāruharuhan*.

Anggaluntang; vgl. str. 63. — *Oryan* is „met draaiingen, wielende, draaiende;” o. a. BY. 640: *tañjrik dinanda mangiwânêngèn edran oryan*; vgl. Cohen Stuart, Krit. Aant. 333, waar de Kawi-tekst te verbeteren is. — *Ndyashanya* weet ik niet te verklaren, wellicht *ndi* „waar,” en *asha* voor *açá*, Skr. *áčá* „streek.”

De maat van deze strofe heet *Wr̄tta*; de term *gli* is eene vergissing, waarvan de oorzaak wel na te gaan is. In Pinggala namelijk, (bij Weber 400), luidt de regel: *gl̄ iti wr̄ttam*, d. i. „*Wr̄tta* is (eene *Kṛti* uit louter) trochaeën.” Nademaal *wr̄tta* toevalligerwijs ook „versmaat” beteekent, kon een onachtzaam lezer den regel licht zóó opvatten alsof er bedoeld was: „De versmaat *Gl̄*.” Laas hij *gl̄iti*, dan kon hij er toe komen te wanen dat er eene versmaat (*wr̄tta*) met name *gli* bestond. Of de vergissing aan Tanakung te wijten is, dan wel aan een zijner voorgangers, laat zich niet uitmaken. Natuurlijk kan evenmin met zekerheid gezegd worden dat bedoelde regel in Pinggala aanleiding tot den misslag gegeven heeft, want het gebeurt wel meer dat in technische Indische werken woordelijk dezelfde regelen voorkomen. Intusschen is in de overige ons bekende prosodiën dezelfde regel in andere bewoordingen vervat en pleit de waarschijnlijkheid er voor, dat werkelijk 't Pinggala-sûtra onmiddellijk tot voorbeeld gediend heeft van dengene, wie hij ook geweest zij, die 't eerst eene prosodie in 't Kawi vertaalde. Vgl. K. 3, 146; C. t. a. p.

Sragdhará.

Daar waren op de berghellingen schoone landschappen te zien, door de zonnestralen helder beschenen; uitlokkend waren de nette woonsteden, alle door palen afgesloten, met plantsoen langs de kanten; de ivoorpalmen waren rondom met vruchten beladen, als ook de in rijen staande pinangboomen en pisangs langs de hoogvlakten. Alle boomen, van allerlei soort, waren in 't bloeiseizoen, en droegen bloemtrossen die daaraan schoonheid bijzetten.

Angde kung, eigenlijk „verlangen opwekken (zoodat men er gaarne zou zijn, zich er toe aangetrokken voelt). — *Nyá-danta* = $\kappa\eta\delta\alpha\tau\alpha$. Een andere, synonieme, naam is *nyá-gading*, in *Wiwáha* 158 *nyuh-g.* gespeld; Jav. ꦤꦶꦪꦒꦢꦶꦁ . — *Awwah* = Jav. ꦱꦮꦮ . — *Atëb* = ꦱꦠꦺꦧ . Een bijvoorn is *atöb* in *Wiwáha* 175, doch in hetzelfde gedicht, 158 en 334: *matëb*. — *Arneb*, van een stam *rëñëb*, is onvertaald gelaten, daar 't woord mij niet bekend is. — *Kaywa-kaywan*; bij de herhaling geldt voor 't Kawi, m. m. „dezelfde regel als voor de nieuwere taal; zie Roorda, Gr. bl. 260.

De Sragdhará, de eenigste Prakrti-varieteit niet alleen in ons gedicht, maar ook in Pinggala en Kedára¹⁾, heeft drie caesuren, eene achter elken zevenden voet. K. 3, 147; C. t. a. p.; W. 400.

---

1) De Siddhi in de gedrukte uitgave van K. is een toevoegsel van andere hand, en evenzoo de Mattawilásini in één der door Weber geraadpleegde HSS.

Madraka.

De bergen maakten op dat oogenblik den indruk alsof ze de boomen tot tooneelfiguren en den doorschijnenden, fijnen nevel tot scherm hadden; de holle bamboezen waar de wind door heen speelde, ze waren (als het ware) de zacht ruischende *tudungans*; de kweélende kwartels waren (als het ware) de Sarons, harmonisch afwisselende met de zachte echo der herten; de tonen der verliefde pauwen vormden 't Madraka-gezag.

Gati nikang wukir, eigenlijk: „het was op 't gegeven oogenblik zóó met de bergen gesteld; de bergen waren in dien staat.” De geheele inhoud der strofe toont dat Wayangvertooningen bij de Javanen reeds in ouden tijd in zwang waren; over een toespeling daarop in den Wiwáha zie Kawi-Stud. bl. 9. — *Bungbung* = ᮊᮧᮒᮧᮒ ; doch daarnaast gebruikte men *bungbang* (= ᮊᮧᮒᮧ), zooals blijkt uit BY. 644, waarvan de inhoud treffend met dien van deze strofe overeenstemt; zie C. Stuart, Krit. Aant. bl. 348.

Tudungan is klaarblijkelijk een muziekinstrument dat bij de Wayangvertooningen dienst deed. *Tudung* komt ook in BY. t. a. p. voor, en wordt daar verklaard met ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒ , doch naar den samenhang te oordeelen is het op beide plaatsen een soort van fluit. — *Kétur* = ᮊᮧᮒᮧ ; vgl. *kinatik* = ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒ . Vermoedelijk is de verkeerde *t* aan de Balineesche afschrijvers te wijten. — *Madraka* is ook in 't Skr. een soort van gezang.

Sawang pangidunganya zou, ingeval *sawang* = *sawung* ware, z. v. a. concert kunnen beteekenen. Dewijl ik het elders nog niet zoo aangetroffen heb, en de samenhang niet zoo duidelijk spreekt, heb ik de vertaling er van achterwege gelaten. *Mangrasi hati* bet. „hartroerend.”

't Madraka-vers heeft twee caesuren, eene achter den tienden, de andere achter den laatsten voet; vgl. K. 3, 149; W. 401; C. t. a. p. De gedrukte uitgave van K. heeft Bhadraka, evenals Colébrooke. Daarentegen staat in P. en de door Weber gebruikte HSS. van K.: Madraka. Deze laatste lezing wordt door ons gedicht bevestigd, en in eene zaak als deze heeft het laatste meer gezag dan de betrekkelijk jonge Nágari-HSS., omdat eene verwarring tusschen de letterteekens *ma* en *bha* in Nágari zeer licht voorkomen kan, in Oudjavaansch schrift niet.

94.

Açwalalita.

Aan den voet van den berg strekten zich kruipegwassen uit tot vlak vóór eene schoone, diepe rivier; daar ter plaatse(?) waren gehuchten met aanplantingen van acacia en Jayanti in rijen geschaard. De bewoners waren bezig er hier en daar palen(?) op te richten, of waren aan 't vegen, (of hielden toezicht op 't smeulvuur(?); knapen zaten in een kring onder de schaduw der boomen, terwijl zij dartelende paarden hoedden.

Tarutarukan is te beschouwen als een soort meervoud van *taruka*. — *Nggan ika* (of *ngga nika*?) is bij gissing

vertaald; in Wiwáha 248 leest men ook: *pinaka ngganing gèlar*, waar de Balineesche overzetting heeft *pinakadi munggu haning*, wat ik niet begrijp. Wellicht is *nggan* een bijvorm of fout voor *nggwan* „ter plaatse;” naast *wggwan*, Jav. *ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒ* bezit het Kawi *gwan* = *ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒ*, bijv. BY. 18; 35; 39.

Teng heb ik opgevat als Mal. *tiang*. — *Dudúng*, ook wel *dudung* en *dudú*, bet. in de oudere taal: „anders; verkeerd; een ander gedeelte, andere;” als voegwoord „of” in den zin van Latijnsch *aut*; ook wel „behalve,” en als bijwoord „buitendien.” Voor zoover ik weet, treedt *dudung*, *dudúng* niet als praedicaat op, en het is dus mogelijk dat de *ng* een verouderd voornaamwoord is in den zin van *nya*, zoodat *dudúng* geheel en al beantwoorden zou aan 't Jav. *ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒ*. Ziehier eenige plaatsen waar *dudú* voorkomt, nu eens „ander, ander deel, andere,” dan eens „anders, apart;” en „verkeerd;” eindelijk „of;” BY. 23; 51; 468; 128; Wiwáha 20; 22; 28; 132; 148; 153; 282. Voor *dudung* BY. 128 (v. l. *dudú*); 407, 425; 455; 289; Wiwáha 335; *dudúng* 161; 223; 242; 256. — *Mangwan* = *ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒ*; de grondvorm is derhalve *ngon*, gelijk trouwens in Jav. Handw. i. v. *ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒ* opgegeven wordt; het ware wel zoo logisch geweest indien dat grondwoord ter rechter plaatse opgenomen ware geworden.

Van de Wikṛti-klasse geeft onze dichter twee soorten. De eerste, Aḩwalita, vereischt eene pauze achter den elfden vòet, en eene andere aan 't einde des vierels. K. 3, 151; W. 402; C. 163, waar als andere term nog Adritanayâ opgegeven wordt.

Mattākriḍa.

Menigvuldig waren de schoonheden van den weg, wel in staat om 't gemoed van den aandachtigen beschouwer in verrukking te brengen. Men zag lusthoven en landgoederen wier inrichting een treffenden indruk maakten op 't hart van ieder die ze zag. Tandjungs, blauwe Barlerias, Açoka's en gele Michelia's geurden; Kanigara's waren in vollen bloei; dartel speelden de hommels, terwijl ze overmoedig om de bloemen heen zaten en onophoudelijk 't sap er van inzogen.

Tantunggal is eene letterlijke vertaling van 't Skr. *aneka*. — *Rāmyān* is een meervoud van *rāmya*. — *Angangënanğën* komt, gelijk uit den samenhang blijkt, het begrip van 't Hoogd. „sinnig betrachten” zeer nabij. In 't algemeen stemt *angën* met ons „zin” in de verschillende toepassingen hiervan overeen. — *Katyāgan* is oogenschijnlijk afgeleid van Skr. *tyāga* „schenking;” doch de juiste beteekenis van 't woord laat zich daaruit alleen niet opmaken. — *Çobhā* is hier praedicatief.

Mangënanî (en *angënanî*) is hetzelfde als *mangëne* (*angëne*); vgl. Mal. *mängënai*. 't Aanhechtsel *i* wordt, naar verkiezing, zoowel onmiddellijk met den eindklinker eens stams verbonden, als door eene *n* (resp. *an*) daarvan gescheiden; bijv. *anglorani* of *anglare* van *lara*; *amatyani* of *amatî* (d. i. *amati* + *i*) BY. 674. Zelfs *umati* wordt zoo met *i* verbonden, zoodat *umati* „doodende” beteekent, BY. 419, en

als variant van *amati* in 674. Ook in *Wiwáha* 80 treft men *matiya* „die dooden moest, doodelijk” (Jav. *ꦩꦠꦶꦪ*) aan ¹⁾; *pati* = *patyani*, zie aant. op str. 105.

Krída-ng is *krída* met *ng* = *ꦒ*, *ꦒ*. — *Anicinicipi* is een voorbeeld hoe in 't Kawi in frequentatieven de sluitende medeklinker van een stamwoord in 't eerste lid weggelaten wordt. Welke regelen bij de herhaling in acht genomen worden, is maar ten deele bekend; ze zijn niet in alle opzichten dezelfde als de nog in 't Jav. heerschende; vgl. in de vorige strofe *tarutarukan*, en *sumirasirat* in str. 99. — *Tanari* „zonder ophouden;” ook o. a. *Bhoma-k.* 172; 191. Dit *ari* is de grondvorm van *ꦲꦂ* en *ꦲꦂ*, *umari*.

De *Mattakrída* wordt behandeld bij K. 3, 152; W. 402; C. t. a. p. Volgens P. heeft deze versmaat twee caesuren, eene achter de achtste lettergreep, de andere aan 't einde des vierels; volgens K. daarentegen zijn er drie pauzen, en wel na voet acht; dertien en drie-en-twintig. Met dit laatste stemt deze strofe overeen, en, zonderling genoeg, ook het vers 't welk de Scholiast als voorbeeld bij *Pinggala's* regel aanhaalt. Als anderen naam vinden we bij C. ook *Wájiwáhana*.

96.

Tanwi.

We zullen niet vertellen van allerlei bekoorlijks dat zij op weg beneden zich zagen en dat ze in verrukking bracht;

---

1) *Matiya* met korte *i* in den gedrukten tekst is eene schrijffout, want dat is tegen de maat.

verhalen we hoe de (vrouwelijke) vogel op haar tocht rondzwierf om de plaats te vinden waar de hardvochtige minnaar zich bevond. Daarom tuurde de eend telkens of ze niet hem die de edelvrouw verlaten had in 't oog kreeg; het was alsof haar niets te zwaar viel om aan 't verlangen te voldoen van de vrouw die minnewee leed doorçat ze verlaten was.

Wyomakagati behoorde te wezen *wyomagati*; mocht de dichter *wyomakhagati* bedoeld hebben, dan zou de samenstelling minder tegen de spraakkunst, dan tegen den goeden smaak zondigen; want *wyomakhagati* kan niets anders beteekenen dan „luchtvogel.” — *Kana* = *ngkana* of *ngkána*, Jav. *ꦏꦤ*. — *Sang aweh kung* is zoowel „hij die minverlangen veroorzaakt,” als in 't algemeen eene dichterlijke uitdrukking voor „de geliefde.” Dit, alsmede *rúpa ni* enz. in den volgenden regel, heb ik eenigszins vrij vertaald. — *Layat atilar*, eig. „ging weg met achterlating.” — *Adyah* is, zooals hierboven reeds opgemerkt is, een bijvorm van *dyah*. — *Wishti* is „zware arbeid, sjouwerswerk, *corvée*;” *tanwishti* z. v. a. „geen te zware last.” — *Manëkanang* is de conjunctief van *manëkani*; staat dus gelijk met *manëkána*, d. i. *manëka* + zoogen. transitief-suffix *an* + conjunctief-aanhechtsel.

De *Tanwí* is de eenigste *Sangkr̥ti*-maat in *Pinggala* (W. 403) en K. 3, 153. *Colebrooke* t. a. p. somt nog enkele andere varieteiten op. De drie pauzen komen na den vijfden, twaalfden en laatsten voet. Volgens eene andere opgave evenwel zijn er maar twee caesuren, een

achter elke twaalste lettergreep, en hiermee strookt de bouw van 't vers in 't Kawi.

97.

Wikasitakusuma.

Van uit het luchtruim kreeg de vogel de verrukkelijk schoone zee in 't oog. Aan 't strand stonden overal Pandanen: wel mogelijk dat de minnaar daarheen een schuilplaats was gaan zoeken. Ook groeiden er Pandanen op 't eiland dat bespoeld werd door de baren die vreeselijk woelig tegen de rotsen sloegen. Meer in 't midden van 't eiland stonden boomen van allerlei soort in vollen bloesemtooi.

Atuntun is onvertaald gelaten; misschien bet. het „in lijnen, in rijen.” — *Sarisari* is hier, naar den samenhang te oordeelen, een synoniem van *samasama*. *Sari* bet. o. a. „vorm, voorkomen” en „schoonheid,” evenals Skr. *rūpa* die beteekenissen in zich vereenigt. Het verdubbelde woord kan dus als nagenoeg synoniem met *ηανηη; ηανηη;* „het schijnt wel” beschouwd worden. Dit laatste is in 't Jav. Handw. verkeerd vertaald, niettegenstaande Wilkens in zijne *Prègiwa* 91 het veel beter weérgegeven had met „men kan zien dat” enz. *Sari* in den zin van schoonheid ontmoet men ook in Jav. poëzie, o. a. Damar Wulan 12:
as ηηηη ηηηηη.

Núsha = Jav. *ηηas* (bijvorm van *ηηas*), want lange klinker

en nasale korte klinker kunnen elkaar vervangen. Wat de schrijfwijze met *sh* betreft, die zal wel geen anderen grond hebben dan dat het woord *शश* denzelfden klank had als de twee laatste lettergrepen van het aan 't Skr. ontleende *mánusha*, zoodat men werktuigelijk het eerste met dezelfde uitheemsche *sh* spelde als het laatste. — *Katampwan* „waar tegenaan slaat, tegenaan drukt;” vgl. Jav. *ꦏꦠꦩꦮꦤ* en Mal. *tampú*, *tumpú*. — *Ryyak*, eene Sanskritiseerende spelling voor *ryak*, bet. stroom, golfslag, kabling; zoo ook BY. 12, waar de glosse het met *ꦫꦶꦪꦏꦺ* omschrijft; zie Cohen Stuart, Krit. Aanteek. 6¹⁾. — *Arës* „bang, naar, akelig” wordt, evenals in ons spraakgebruik, niet enkel gezegd van den persoon die de aandoening ondervindt, maar ook van de zaak die ze opwekt. Voorbeelden van *arës*, *marës* in de laatste toepassing biedt BY. 298; 474; 644. — *Aringiringih*, van een grondwoord *ringih*, is waarschijnlijk eene varieteit van Jav. *ꦫꦶꦺꦤꦶꦁꦶꦂꦶꦁꦶꦃ*. *Wikasitakusuma* is eene possessieve samenstelling: met ontloken bloesems voorzien.

De Abhikṛti-maat²⁾ welke hier als Wikasitakusuma optreedt, draagt bij P., K. en C. den naam van Krauñcapadā. De caesuren zijn vier in getal; ze komen achter den vijfden, tienden, achttienden en laatsten voet. Vgl. K. 3, 154; W. 403; C. 164. Het voorkomen van een term als Wikasitakusuma, die als naam van een versmaat in de Indische letterkunde nog niet opgespoord is, strekt ten bewijze dat onze dichter of een zijner voorgangers andere werken of redacties gebruikt heeft dan die wij kennen.

1) De schrijfwijze *yrak* berust op verkeerde lezing.

2) Colebrooke schrijft Atikṛti, in strijd met P., K. en Tanakung.

Bhujanggawijmbhita.

Aan de randen der afgronden stonden eene menigte Pidada's in geregelde rijen, schoon opdoemende in 't verschiet. De stortbeken welke aan de spleten der rotsen ontsprongen, stortten zich in hun nederwaartsche beweging met groote vaart in de ravijnen; gelijk aan een harden regen door de stralen der zon beschenen boden de spattende druppels den aanblik van een regenboog. Behalve die waterspranken kwamen uit de rotsen nog andere te voorschijn, half verscholen zachtken voortsluipende als zich uitstreckende slangen.

Singgrong is mij elders nog niet voorgekomen. Het bevat 't Jav. *ḡḡḡḡḡḡ*, terwijl 't eerste deel der samenkoppeling eene variatie is van Jav. *ḡḡḡḡḡḡ*. — *Her-tambang* is 't zelfde als *her-tali*, waarvan afgeleid is *mahertali* in BY. 595. *Er-tali* leest men in *Wiwâha* 351; *er-tambang* 15. In 't Jav. Handw. heet het van *ḡḡḡḡḡḡḡḡ*, i. v. *ḡḡḡḡḡḡḡḡ*: aanhoudend van boven toestroomend water. De schrijfwijze *er* is ouder dan *her*; nog ouder is *air*, 't welk nog hier en daar in de Kawi-oorkonden voorkomt. 't Maleisch heeft den ouden vorm *air* nog bewaard, al wordt het dan ook gewoonlijk als *âier* uitgesproken, met eene *ě* vóór de *r*, op gelijke wijze als wij *schuier* in stede van *schuir* zeggen.

Atri-gañca is in gewestelijk Javaansch nog over; in de *Wayang Abiyasa* heb ik het aangetroffen als *ḡḡḡḡḡḡḡḡ*. De gewone uitspraak is *ḡḡḡḡḡḡḡḡ*, dat niet afgeleid is met

Sumirasirat, eene reduplicatie op de wijze van *aniciniçipi* in str. 95. — *Analinalin* leid ik af van *salin*; het zal dus „afwisselend” of iets dgl. uitdrukken, *ṃṃṃṃṃṃ*.

Lëyëp beteekent nooit, voor zoover ik weet, *ṃṃṃṃ* (*ṃṃ*), zooals in 't Jav. Wdb. beweerd wordt, maar „schoon vergezicht, panorama;” in de nieuwere taal is de gebruikelijke vorm *ṃṃṃṃṃṃ*. Dat dit laatste „schoon vergezicht” beteekent, is den woordenboeken ten eenen male onbekend; daarom geef ik hier eene duidelijke plaats uit de B. Galagala: *ṃṃṃṃ ṃṃṃṃ ṃṃṃṃ ṃṃṃṃ ṃṃṃṃ ṃṃṃṃ ṃṃṃṃ ṃṃṃṃ ṃṃṃṃ*. — *Gëntër* beantwoordt aan Jav. *ṃṃṃṃ*; het is „geraas, gerommel, gebulder, geloei,” ook wel „geruisch,” bijv. *gëntër rarab ing rërëb* BY. 603. — *Madëdëm* wordt in 't Jav. volgens de woordenboeken, niet van een geluid gezegd; de vertaling is onzeker. — *Amiji*, zooals het in de nieuwere taal voorkomt, is hier niet toepasselijk; het is niet zeker, of de woordscheiding juist is, want *amiji* zou hier voor *amijit* (= Jav. *ṃṃṃṃṃṃ ṃṃṃṃ*?) kunnen staan, daar er een *t* op volgt; één van de twee *t*'s mag in 't Kawi wegvallen. — De laatste woorden *masawangan* enz. begrijp ik niet; van de beteekenis van *apawâharshâ* hangt het af hoe men *masawangan* heeft op te vatten.

De naam dezer Utkrti-maat is bekend; K. 3, 156; G. t. a. p.; P. bij W. 405 heeft *Apawâhaka*. De strofe in Kawi verschilt, op raadselachtige wijze, in haren bouw van de Indische. Naar 't eenparig getuigenis der Indische prosodisten is de derde voet lang, terwijl Tanakung daar een korten heeft. Ook de vier caesuren, na de negende, vijftiende, een-en-twintigste en laatste lettergreep, komen niet uit. Er blijft niets over dan te veronderstellen dat onze dichter zich vergist heeft.

100.

Dandaka.

De beide eenden liepen gezamenlijk langs den duinkant rond, blijde bij den aanblik van 't vergezicht dat de oceaan aanbod. Met alle oplettendheid speurden zij naar wien ze zochten, of ze hem soms zouden ontmoeten terwijl hij de genoegens die de verrukkelijke schoone zee biedt najaagde. Zij gingen op de bekoorlijkste plekjes van 't eiland zoeken, betraden het en troffen den man aan, als hij ijverig bezig scheen aan een geschrift. Toen ijde de eend toe, en deelde mede dat zij de vertrouwde dienstbode was van de door den beminde verlatene dame.

Medra laat zich niet anders verklaren dan als dichtelijke vrijheid voor *medër* van *idër*, *in*. — *Kādanda* voor Skr. *kāraṇḍa*. De vrijheid welke de dichter zich veroorloofd heeft, om de *r* met eene *ḍ* te verwisselen, is niet zoo groot als oppervlakkig schijnen kon; immers *ḍ* en *r* worden bij assonantie, woordspelingen, rijm, enz. als dezelfde klank beschouwd, evenals *ō* en *v*. — De spelling *ḍanda* voor Skr. *daṇḍa*, hoezeer eene verbastering, is door 't gebruik geijkt; de oude Kawi-oorkonden hebben reeds *ḍanda* en *ḍēṇḍa*, met linguale beginletter.

Yar-ton verschilt niet van *yan-ton*; beide zijn de nadrukkelijke vorm van *anon*. — *Ləngəng* hier in den zin van Jav. *ᮊᮧᮒ*. — *Amalar yan katəmwa* is eig. „trachtende te beproeven of hij aan te treffen zou zijn;” in de vertaling moest dit anders uitgedrukt worden. — *Kaṅcit* heb ik zoo

vertolkt, alsof er *kañcik* stond; misschien is het een schrijffout. — *Līla* bet. meermalen „schijnende, lijkende” of „gelijk, alsof,” o. a. BY. 1; 51; 75; „naar het schijnt, oogenschijnlijk” 577; 661; zie Cohen Stuart, Krit. Aant. bl. 2. Het is in bedoelde opvatting 't Skr. *līlā* „schijn.”

Tamseng karas moet, zooals men ook uit het vervolg des verhaals kan opmaken, in 't algemeen aanduiden wat de vertaling heeft; het is „onafgebroken blijvende aan” en samengetrokken uit *tansah ing*; nog in de nieuwere taal: *ལུགས་ཀྱི་ལོ་ལྔ་ལོ་ལོ་ལོ་ལོ་ལོ་* „P. bleef steeds achteraan,” (Bale Galagala). — *Karas* is z. v. a. Skr. *phalaka*, Lat. *tabula*.

Tēka sumuyug leest men ook BY. 433. Daar wordt van Bhīma gezegd dat hij, na Duççāsana uitgescholden en met een smadelijken dood bedreigd te hebben, de daad bij 't woord wil voegen:

sudhīranghruk çighrān tēka sumuyug anglumpati gajah
Met volkomen nauwkeurigheid laat zich de zin van *tēka sumuyug* ook hier niet vaststellen, doch het kan kwalijk iets anders wezen dan: „met een wip (sprong hij over de olifanten heen).” — *Anggēh-nya de* is eig. „hare positie ten opzichte van.”

De Daṇḍaka-maat van den tekst is de eenvoudigste in haar soort; het vers bestaat uit zes korte lettergrepen, gevolgd van zeven Amphimacers, met pauze aan 't vers-einde. De bijzondere naam van een zoodanig Daṇḍaka is Candawṛhtiprayāta. Nadere bijzonderheden kan men vinden bij K. 3, 157, vgg.; W. 405—413; C. 164.

Met Daṇḍaka eindigt de reeks van strofen met gelijke vierels (*samawṛtta*); de drie volgende strofen zijn voorbeelden van Wishamawṛtta's, met ongelijke verzen.

Udgatá-wishama.

Alles wat de eêelvrouw, die in schoonheid de Mingodin evenaarde, gezegd had, werd door de eend meêgedeeld, welke door hare welsprekendheid (de) gunst (des hoorders) won; de woorden die haar mond uitte, oefenden eenen betooverenden invloed uit.

Wruh nikin angucap is de substantieve vorm van *iki wruh angucap* „welsprekend;” hetzelfde is *wruh ojar* BY. 287. — *Muk(h)odgata* is, naar de letter: den mond uitgekomen.

De Udgatá bestaat uit ongelijke vierels, en behoort derhalve tot de Wishama-strofen. Van daar dat in ons gedicht 't onderschrift Udgatá-wishama luidt. Over den bouw der Udgatá vgl. men K. 5, 6; C. 165, en vooral W. 352, waar de vraag wordt opgeworpen in hoeverre Haláyudha in zijn commentaar op 't Pinggala-sûtra gelijk heeft met te beweren, dat in eene Udgatá 't eerste en tweede vierel in eens door moeten gelezen worden, d. i. geene pauze tusschen de twee eerste vierels komen mag. 't Gevoelen van Haláyudha wordt door 't Kawi-gedicht in allen deele bevestigd. Niet alleen dat de caesuur ontbreekt, — immers de laatste voet van 't eerste vierel is *wi* — maar ook uiterlijk wordt de verdeeling duidelijk in 't HS. aangegeven. Ook Warâha-nihira 104, 49 geeft door den vorm van zijn vers te kennen, dat zijne theorie omtrent de Udgatá dezelfde is als de door Haláyudha en Tanakung gehuldigde;

't volkomen overbodige *api* achter *açubhawṛshlim* in gezegd vers dient tot niets dan om aan te duiden dat er tusschen 't eerste en tweede vierel geen caesuur is. Met Kedāra is het een ander geval; de Scholiasten zijn het oneens, en in 't door K. gemaakte specimen is er wèl eene pauze aan 't einde van 't eerste vierel. Zonderling is het ook dat Halāyudha tot voorbeeld eene strofe aanhaalt, welke niet naar de door hem erkende theorie gemaakt is. Uit dit alles moeten wij wel 't besluit trekken dat er ten aanzien eener caesuur tusschen 't eerste en tweede vierel niet eenstemmig gedacht werd, doch dat de meest bevoegde autoriteiten daar geene pauze toelieten.

102.

Saurabha-wishama.

Bij 't hooren van de boodschap der treurende gade werd de echtgenoot van tedere aandoening bevangen. Op nederigen toon antwoordde hij en uitte, inwendig versted, deze woorden.

Rumčngě = *rumčngö*, nog in Jav. poëzie ηεηεη. — *Alisor* uit Skr. *ati* en Polyn. *sor*. — *Angwacana* houd ik voor een duratieven vorm, te vertalen met „hij sprak,” ελεγε, terwijl *mawacana* of *aw*. met „zeide, ειπε” gelijk staat. — *Mang-jěngěr* = Jav. *mančngěr*. De Saurabha, of ook wel Saurabhaka, wordt behandeld bij K. 5, 7; W. 354; C. 165.

103.

Lalita-wishama.

„De reden waarom ik eene wijl geleden weggegaan ben en de schoone alleen gelaten heb in 't slaapsalet, was niet dat ik de Vreugde van 't huwelijksbed vergat, maar ik deed zulks omdat ik gaarne schoone natuurtooneelen in dicht wilde beschrijven.”

Nimita voor *nimitta*. — *Ndatan* = *ନିମିତ୍ତ*, in één woord. — *Si langë* (= *langö*) *ning çayana* doelt op de schoone gade. De constructie *nimita* enz. — *saka ring* beantwoordt aan 't Jav. *କିମ୍ପା* — *ନିମିତ୍ତ* (*ନିମିତ୍ତ*), e. dgl.

Voor de Lalita-wishamâ zie K. 5, 8; W. en C. t. a. p. — De drie volgende strofen zijn ook achtereenvolgens Udgatâ, Saurabhaka, en nog eens Udgatâ.

104.

„Nu gij, afgevaardigd door haar die in de burgt achtergebleven is, bij mij gekomen zijt, als door eene bestiering des Minnegods, voel ik niet weinig moeite om in mijn geest een besluit te nemen.”

Kabana „waar men zich bevindt;” in 't Jav. *କାମ* *କାମ* zeggen *କାମ*. — *Mogka* is hier = *କାମ*, *କାମ* „geestelijk, even (als);” zoo ook bijv. *Wiwâka* *କାମ*: *kalam para kuringel-*

aya moga kadi kira rinēmēk i sēlān ikang susu „toen ver-
toonden zich hare zweetdruppelen als waren het diamanten,
verbrijzeld tusschen de borsten.” — *Wisama*, Skr. *wishama*
is synoniem met *ḡamaj*, Kawi *ewēk*, *mewēk* (ook *ewōk*,
mewōk). — *Kaharsha* heeft, evenals Jav. *ḡarsha* meermalen
den zin van „wat men zich voorgenomen heeft, waartoe
men besluit.” *Kaharsha ning hidēp* is dus „waartoe iemands
geest besluit;” *wishama k. ning k.* is eene echt Polynesische
constructie, te vergelijken met Jav. *ḡamaj: wēk: ḡarḡ*, e. dgl. —
Atri bet., gelijk thans nog in de Jav. dichttaal, gewoonlijk
„luid, hardop;” hier moet het echter „hard, sterk, zeer”
uitdrukken; het duidt eene intensiteit aan, 't volgende
tansipi eene hooge mate.

De versmaat is dezelfde als van str. 101. .

103.

„De reden, Dame, dat ik niet terstond terugkeer naar
de Schoonheid der burgt, is deze, dat ik de verzen (nog)
niet gedicht heb, doordien de aantrekkelijkheid der zee
mij opgehouden heeft.”

Ibu beantwoordt ook als titel aan 't Jav. *ḡurḡḡḡḡḡḡ*. —
Maluy van *waluy*, hetwelk tot *wali* staat als *apuy* tot *wali*,
tuluy tot *tuli*, *wḡḡ*. Dat beide vormen reeds oudtijds naast
elkaar bestaan hebben, blijkt niet alleen uit Maleisch *api*,
maar ook uit dit vers zelve, waar onmiddellijk *tumuli*
voorafgaat; *tumuluy* komt voor o. a. Wiwāha 136; BY. 388;
621; 675; *katuluy* 572. — *Ing-gurit* = Jav. *ḡḡḡḡḡḡḡḡ*;

't gebruik van 't voorvoegsel *ing* tot vorming van passieven is dus in 't Kawi niet beperkt tot stammen welke met eenen klinker beginnen. Behalve *ing* wordt ook *ring* zoo gebezigd; zie Kawi-Stud. 108; eindelijk *i*, bijv. in de Oorkonde aangehaald hierboven op bl. 87: *ya deyanu i-pati* „of hij worde door u gedood (*ꦪꦢꦺꦪꦚꦸꦶꦥꦠꦶ*).”

Sinamántara, gevormd van 't grondwoord *samántara* of *samantara* „tusschenpoos,” gemeenlijk als bijwoord: intuschen, inmiddels. De omschrijvingen hiervan in 't Jav. Handw. zijn niet zeer nauwkeurig; het woord is ook overgegaan in 't Tagalsch, en luidt in die Philippijnsche taal *samantala*, in 't Spaansch overgezet: *entretanto*; *mientrasque*.

De maat is een Saurabhaka.

106.

„Zoodra ik volop de genoegens van mijn bezoek der schoone streken van 't bergachtig strand gesmaakt heb, zal ik terugkeeren, om te rusten aan 't hart der verlatene, die steeds mijne ziel van liefde doet blaken.”

Tewék = Jav. *ꦠꦺꦮꦺꦏ*. — *Kun* = *ku*, *ꦏꦸ*. — *Anglèngèng* = Jav. *ꦲꦁꦭꦺꦁꦺꦁ*; *anglèngèngi* bet. „verrukkelijk” BY. 58. — *Lot* laat zich dikwijls weergeven met Jav. *ꦭꦺꦠ*. — *Amirangrwang* met volgend *i*, *ri* of *iri* is een zoogen. transitief, en bet. „met minsverbijstering vervullen.” *Wirangrwang*, ook wel *wirangrwáng*, is „verbijstering,” of „verbijsterd,” inzonderheid ten gevolge van verliefdheid. In den eersten, meer algemeenen zin, welke in 't Handw. met *ꦮꦶꦫꦶꦗꦶꦠꦺꦫꦶꦁ* omschreven

wordt; komt het o. a. voor in BY. 510; 548; 660. In de nieuwere dichttaal is $\text{amā} \dot{\text{r}} \eta \dot{\text{r}} \text{t}$ „dol van verliefdheid,” bijv. Damar Wulan 445: $\text{amā} \dot{\text{r}} \eta \dot{\text{r}} \text{t}$ ($\text{amā} \dot{\text{r}} \eta \dot{\text{r}} \text{t}$).

Deze strofe is eene Udgatā.

107.

„Weldra zal ik de verschillende maten die bij de Wijzen vermeld worden, ten einde toe behandeld hebben. Dan zal ik aanstonds terugkeeren naar de burgt, en mijne bezigheden als vroeger hervatten. Nu heb ik veel schoone dichtmaten nog niet opgenoemd; immers van de menigte Wishama's zijn er slechts drie soorten door mij behandeld.”

Mangkyd̄wusana is samengevloeid uit *mangkyā* = *mangke*, of uit *mangkā* = *mangkin*, en *āwusana* of *aw.* „ten einde brengende, eindigende.” In *awusana*, of, zooals o. a. BY. 118 en 166 staat: *mawusana*, herkent men 't Jav. $\text{amā} \dot{\text{r}} \eta \dot{\text{r}} \text{t}$. De vraag is, hoe 't woord afgeleid is. Ware het van *wus*, dat in 't Kawi gemeenlijk *huwus* luidt, dan zou de *a* aan 't einde moeilijk te verklaren zijn; want al veronderstelt men dat eene *a* wel eens als louter phonetisch toevoegsel optreedt, dan blijft het onbegrijpelijk waarom die *a* in 't onderhavige woord nooit gemist wordt. Het lijkt mij dus niet onwaarschijnlijk dat *wusana* eene vervorming is van Skr. *awasāna* onder invloed eener volksetymologie, ten gevolge waarvan het in verband gebracht werd met *huwus* of *wus*.

Angucap, evenals 't Skr. aequivalent er van, nl. *wadati*

en *wakti*, bet. ook ter leering iets zeggen, leeren, behandelen. — *Mangö* is hier duidelijk: „Ziener, Wijze, dichter.” — *Maluya* is een conjunctief, die in 't Kawi meermalen hetzelfde uitdrukt als de Skr. optatief, en de Grieksche optatief met *ζν*, waarvoor wij in onze taal 't futurum gebruiken.

Angulihanang, conjunctief van *angulih* (of *mangulih*), met lidwoord *ng*. — *Bangun* „vorm,” en bijwoordelijk „in den vorm van, gelijk.” — *Ri dangá*, letterlijk „in der tijd,” en even als deze uitdrukking in ons taaleigen, z. v. a. „weleer, in 't verledene.” — *Wrtteng* is 't zelfde als *wrttanya*; men vergelijkte in den volgenden regel *kwek wisamanya*. Minder duidelijk is het of *ing* voorgevoegd dan wel aangehecht is in *Bhoma-káwya*, bl. 1, r. 8 v. o.:

swastha-*ng* *rát ngkán subhiksháhayu sahana níkáng áçra-*
mátingkah akram|
sájuá sang Mánu hetu-nyan apagéh irikang çásaneng má-
nawádi||

D. i. „de aarde genoot rust, en het was een tijd van welvaart; alle standen waren in goede orde, volgens 't gebod van Mann; vandaar dat menschen en andere schepselen trouw bij zijne wetten bleven.” Hier laat zich *ing* opvatten als behoorende bij 't volgende *máwawa*. — *Atri* = *tri*, drie; bedoeld zijn de *Udgatá*, *Saurabhaka* en *Lalita*. De woorden welke de dichter den *verzenmakenden prins* in den mond legt, moeten tevens dienen om de lezers te doen opmerken dat er nog meer soorten van *Wishama* zijn.

Zóó sprak de man. Nadat hij gereed was, nam hij de terugreis aan. Altoos vergezeld van de eend wandelde hij vergenoegd op zijnen weg voort. Wij behoeven niet te verhalen hoe het hem verder op den tocht ging; hij had binnen de burgt, blijde en met minverlangen bezielde, het slaapsalet bereikt, hakende naar de blijken van liefde bij 't wederzijdsch mingenot.

Tèlas is in 't Kawi volkomen hetzelfde als *sámpun*. In de nieuwere taal is ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒ te beschouwen als synoniem van ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒ , Kawi *antya*, doch ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒ „niemand afmaken” verschilt niet van ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒ ; zie Pandji 217. — *Adan* of *madan*, van *dan*, ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒ . — *Ndátansah* zou, wat den vorm betreft, even goed in *ndá* „en, dan,” en *tansah* te ontleden zijn, maar zulk een *ndá* (= *nda*, *ndah*, *ndan*) is hier geheel overbodig; 't eenvoudigste is *ndátan* = *ndatan*, ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒ te stellen.

Madulur of *adulur* is hier „tot gezelschap hebbende,” d. i. met. — *Waktan*, uit *wakta* + *ən*. De woorden op *ən* dienen in 't Kawi, gelijk in 't Jav., ter uitdrukking van bepaalde passieve imperatieven, doch zijn tevens, en wel eigenlijk, gerundieven; *rəngön* bijv. is Skr. *çrotawyam*. *Wakta* is verkort uit *waktā*, nominatief van *waktar* „spreker,” en „zullende spreken.” *Tanwaktan* ontmoet men ook BY. 308: *tan-waktan wara Bhīma, Dharmatanaya* enz. „on-noodig te zeggen, dat Bh. en Yudhishtīra enz.” — *Prápti*, uit *prápti* en voorzetsel *i*. In 't Skr. is *prápti* uitsluitend een substantief; in 't Kawi daarentegen wordt het gelijk

gesteld met *prāpta*. — *Acor*, en Jav. *ἄκορι*, is, gelijk Skr. *miçra*, *sammiçra*, zoowel „gemengd met,” als „verbonden met, vervuld van, bezielde met,” Skr. *yukta* en *yuta*.

Deze strofe is een Çārdūlawikrīḍita.

109.

Alleen tot hiertoe loopt het verdicht verhaal dat ik de zeer jeugdige (*en*: onervarene), nog weinig bekende (en: weinig talentvolle) Mpu Tanakung vervaardigd heb. — Door 't metrum (van elk specimen) wordt de volgorde aangeleerd der lange en korte voeten (voor iedere strofe), die men onveranderlijk zóó heeft in te richten. Van veel dichtmaten heb ik niet eens gesproken; andere kan men door variatie verkrijgen volgens de (in deze strofe gegeven) aanduiding. In 't Pinggalaçāstra, komen slechts zulke maten voor, die in de verdichte vertelling als voorbeelden gegeven zijn.

Hinghan, ook *kīngan*, is eigenlijk „grens.” — De bedoeling van den vierden regel is deze, dat aan 't Leerboek van Pinggala enkel die versmaten ontleend zijn, welke in de Palambang, die met str. 9 begint en met 108 eindigt, voorkomen. Daarentegen zijn zulke variëteiten, als de maat van str. 8 en 109, niet uit de Indische prosodie overgenomen; ze zijn van inheemsche vinding. De derde regel geeft een wenk dat men door variatie en combinatie nieuwe variëteiten scheppen kan, en de gansche strofe strekt als model. — *Yan* is hier *ἡμῶν* in den zin van *ἐπιμήν*.

Het Pinggala-çâstra, zooals Tanakung het in vertaling of omwerking kende, behelsde zonder twijfel ook andere verssoorten dan alleen *writta's*. De woorden van den dichter zijn dus zóó te verstaan, dat alle versmaten in de Palambang ook in Pinggala staan, maar niet omgekeerd. De mate van overeenkomst en verschil tusschen 't aan Tanakung bekende Pinggala-çâstra en 't door Haláyudha gecommentarieerde, door Weber uitgegeven Pinggala-sútra, laat zich niet bepalen.

110.

Laten de dichters van den eersten rang het mij toch niet euvel duiden, zoo de Palambang die ik gedicht heb te kort schiet in poëtische werking en zijn doel mist. Dan, hoe het ook zij, dit werk waaraan de dichter den titel van *Wrttasañcaya* gegeven heeft, moge strekken om hun die zich op de fraaije letteren toeleggen een helder begrip (over versbouw) te geven.

Gati is hier zoogen. hulpwoord; het is 't Skr. equivalent van *ἄτη*. — *Tèhër* „voorts” geeft te kennen dat de schrijver van 't onderwerp der twee eerste regels, nl. de Palambang, afstapt, om over te gaan tot de aanbeveling van zijn gansche werk als handboek voor verskunst. — *Matiki* of *atiki* verschilt niet van *tiki*, evenmin als *atèhër* van *tèhër*. — *Magawayang*, conjunctief van *magawe* = *agawe*, Jav. *amawang* (afgesloten: *awang*). — *Anggöng* van 't grondwoord *göng*, *ang* „een heele boel,” is Jav. *amang* en bet.

„aanhoudend doen, herhalen, bestendig zich toeleggen;” vgl. Skr. *abhyāsa* „herhaling” en „oefening. beoefening, studie;” en Jav. *ꦲꦩꦶ*; behalve de beteekenissen in 't Handw. van *ꦲꦩꦶ* opgegeven, heeft het ook die van „onafgebroken voortzetten;” bijv. *ꦲꦩꦶ ꦠꦺꦁꦺꦤ꧀ ꦲꦩꦶ ꦠꦺꦁꦺꦤ꧀* „dag en nacht onafgebroken voortgezet” in Beschrijving Bat. 166. — *Langö* is eene letterlijke vertaling van Skr. *alankāra*, „tooi, sieraad,” de bekende term voor *ars poëtica* of belletrise.

De versmaat is dezelfde als in str. 84.

111.

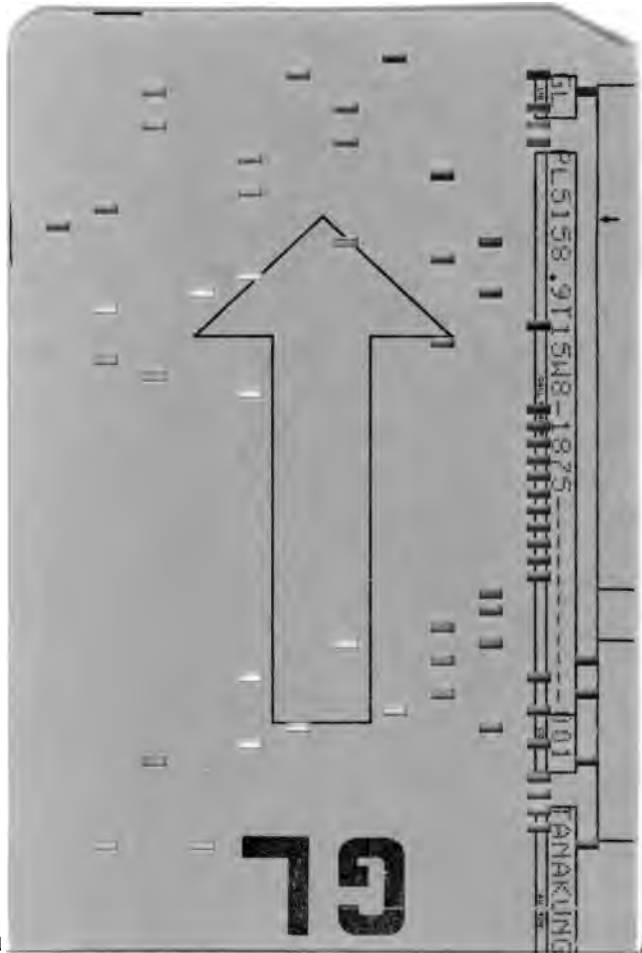
De dichter heeft de taak die hij zich voorgenomen had volbracht, doch deze weinige woorden moeten hem, den weinig bekenden (of: weinig talentvollen), nog van 't hart, dewijl zijn kommer weggaat tegelijk met het handschrift dat voor hem een middel was om zijne neêrslachtheid te verzetten. Nu dan, is er mogelijk niemand die meewarigheid gevoelt met het hierboven geschilderde lijden der ongelukkige vrouw, dan is dat nog geen reden om slechts aanmerkingen te maken en te spotten over mijn onnozelheid.

Met *warna* „lettergrepen,” is zeker wel bedoeld wat wij uitdrukken door „een enkel woordje nog.” — *Tan-ukut* „onverhinderd, onbelet,” Skr. *anishiddha*; hier z. v. a. „niet besloten blijvende;” zie Handw. i. v. *ꦲꦁꦺꦤ꧀*; *okut*, uit *a + ukat*, is „tegenhouden, verbieden,” BY. 68. — In *duryāca* „van geringe reputatie” zal bij gevolgtrekkīng 't bijbegrip liggen van „nederig,” en van „weinig talent;” vgl. de

3 9015 02429 0218

**DO NOT REMOVE
OR
MUTILATE CARD**